ELENA BORUGĂ

TRAIAN VUIA 1872–1950

– Studiu monografic şi catalog –

Ediţia a II-a

EDITURA MIRTON

ELENA BORUGĂ

TRAIAN VUIA

1872 - 1950

Muzeul Banatului

ELENA BORUGĂ

TRAIAN VUIA
1872 - 1950

– Studiu monografic şi catalog –

Ediția a II-a

EDITURA MIRTON
Timişoara, 2008

Cuprins

Introducere

Modesta contribuție pe care încercăm să o aducem în valorificarea unor fonduri documentare răspândite prin arhive şi biblioteci din țară, printre care şi prețiosul patrimoniu aflat în păstrarea Muzeului Banatului referitor la părintele aviației moderne, este de a se semnala aspecte mai puțin aprofundate asupra gândirii și a personalității inventatorului român. Această fascinantă personalitate, învăluită într-o prea mare modestie, încă își mai caută cercetătorul capabil de o sinteză pe măsura Omului care a fost Traian Vuia.

Orizontul larg de preocupări ale inventatorului, atât în domeniul ştiinţei şi tehnicii, cât şi cel al sociologiei politice ne dezvăluie complexitatea personalității sale. Multe din opiniile sale despre societatea în care a trăit, despre politicieni, dar în special despre politicianism, sunt valabile şi astăzi. Acum când nu este clar spre ce fel de societate ne îndreptăm, şi unele forțe politice privesc mai mult spre îndărăt, la societatea interbelică, care a avut splendoarea sa, dar şi prea multe scăderi, o meditație asupra exprimărilor lui Traian Vuia este benefică. El a înfierat lipsa de patriotism a politicienilor români care, prin luptele pentru putere nu sesizau cele două mari pericole iminente şi anume: "virusul bolşevismului şi fascismului". A semnalat faptul că decăderea morală duce la destrămare, criză, slăbirea statului şi la mari necazuri, adevăr pe care îl simțim din plin în această perioadă de tranziție când mizeria morală caracterizată prin corupție masivă, oportunism, amatorism, lipsă de răspundere, uşurință în tratarea problemelor vitale au înlesnit jaful, risipa și distrugerea care de fapt nici nu ştim cât este de profundă și ce urmări va avea.

Ataşat poporului din mijlocul căruia s-a ridicat, Traian Vuia cerea politicienilor să pună interesele țării mai presus de interesele de partid sau de cele personale. S-a pronunțat împotriva oricărei forme de dictatură, pentru o societate clădită pe principii democratice, în care fiecare individ să-şi poată dezvolta liber aptitudinile creatoare. A manifestat un adevărat cult pentru muncă, pe care o considera cea mai mare bogăție şi îndemna la cinste, omenie, dreptate, adevăr şi toleranță.

Părerile sale despre credință sunt de o incredibilă actualitate. El a sesizat nevoia omului pentru credință, care nu poate fi înlocuită de cuceririle științei, credința fiind o componentă indispensabilă spiritului uman care, agresat permanent de realitățile vieții, tinde spre o alinare.

A avut o mare încredere în popor care, dacă ar avea conducători înțelepți și cinstiți, ar fi capabil de mari înfăptuiri. Îndemnul său către contemporani era: ***Veritaiem colere, patriam diligere*** (Cultivați adevărul, iubiți patria).

Timişoara, martie 1998

E. B.

CAPITOLUL I

Copilăria şi studiile

La 17/29 august 1872, în localitatea Surducu Mic, comuna Bujor (astăzi Traian Vuia) a văzut, pentru prima dată, lumina zilei cel care va deveni părintele aviației moderne, Traian Vuia. Părinții săi erau preotul Simeon Popescu și cea de a doua soție a sa, Ana Vuia. Simeon Popescu era fiu de țăran din localitatea Dobrești (județul Severin), a terminat teologia la Vârşeţ, secţia română și din 1864 funcţiona ca preot în Surducu Mic, fiind căsătorit din 1861 cu Sofia, fiica preotului Ion Bărbulescu din Bujor. Au avut doi copii – Marta și Ioan (mort de timpuriu). Sofia a murit în 1866, astfel preotul Simeon Popescu își ia, după doi ani, a doua soție, pe Ana Vuia din Ticvaniu Mare, nepoata protopopului Lipovei, însă, conform canoanelor bisericii ortodoxe, nu se putea recăsători legitim a doua oară. Cu Ana Vuia a avut trei copii – Elena, Traian și Ghizela. Astfel, Traian Vuia a fost trecut în registrul botezaților cu numele de familie al mamei. În 1876 Simeon Popescu este transferat paroh în Bătești, localitate foarte aproape de Făget.

Traian Vuia a început școala de timpuriu, cînd avea doar cinci ani și își însoțea sora mai mare la școala confesională română din Bujor, unde familia își avea gospodăria (casă, 7 iugăre pământ cumpărat și folosința pământului bisericii).[1] În toamna anului 1881, tatăl său îl înscrie la Şcoala germană din Făget, la învățătorul Anton Mahler, sub numele de Traian Popescu. Aici a frecventat clasele a II-a și a III-a, iar în 1883 este transferat la Lugoj, unde termină clasa a IV-a și apoi Gimnaziul maghiar de stat între anii 1884-1892. La Lugoj, în toate matricolele școlare apare cu numele Vuja Trajan.[2] A fost un elev strălucit, după cum reiese din situația sa școlară, inclusiv la examenul de bacalaureat ce s-a dat din 12 materii în mai-iunie 1892, calificativul de promovare fiind *eminente*.[3]

În timpul studiilor urmate la Lugoj, în mod sigur Traian Vuia a venit în contact cu mişcarea de emancipare națională a românilor din monarhia austro-ungară, care se desfăşura în special pe teren cultural. După revoluția din 1848-1849 popoarele aflate sub stăpânire străină își intensifică tot mai mult lupta pentru libertate şi unitate națională. Și românii aflați sub stăpânire habsburgică, iar din 1867 sub dualismul austro-ungar, își intensifică eforturile pentru crearea de noi instituții culturale proprii, în cadrul cărora să găsească posibilități de manifestare în spirit național, să se instruiască și să-ți cultive limba și literatura, istoria și tradițiile de luptă pentru libertate socială

şi naţională. Printre aceste instituţii se înscriu în primul rând societăţile culturale. Spre deosebire de Transilvania, unde au luat fiinţă societăţi cu o sferă de extindere asupra întregii provincii şi care aveau legături şi cu celelalte provincii româneşti (Astra, Societatea pentru fond de teatru român), în Banat activitatea cea mai intensă o aveau societăţile locale. Aici au luat fiinţă nenumărate societăţi de lectură, societăţi de cultură ale elevilor, ale învăţătorilor, de femei şi îndeosebi reuniuni corale şi teatrale răspândite nu numai în centre urbane, ci aproape în toate comunele bănăţene.

O importanţă deosebită au avut-o societăţile de lectură ale elevilor şi studenţilor români care au contribuit la educaţia tineretului în spiritul culturii naţionale. Aceste societăţi au luat iniţiativa înfiinţării de biblioteci, au organizat manifestări cultural-artistice (şezători, spectacole literare, teatrale şi muzicale), au sprijinit învăţământul în limba română. În anul şcolar 1879/1880 tinerimea studioasă din Lugoj înfiinţează o societate de lectură care se intitula ***Societatea de lectură a studenţilor români din arhigimnaziul Lugojului***, cu scopul de a organiza o bibliotecă pentru cultivarea lecturii în limba maternă, deoarece în liceu nu se studia în limba română. Gimnaziul din Lugoj a fost înfiinţat şi susţinut la început de locuitorii oraşului, care erau în majoritate români, şi cursurile se făceau în limba română. Însă treptat statul a intervenit în treburile gimnaziului astfel că în anul şcolar 1880/1881 a fost impusă ca obiect principal de studiu limba maghiară, iar limba română devenea doar un curs secundar şi cea germană era în curs de desfiinţare. Astfel că elevii români nu aveau altă posibilitate decât să-şi cultive singuri limba şi literatura naţională. În liceu funcţiona o societate maghiară de lectură, ale cărei şedinţe aveau loc duminica şi erau obligatorii pentru toţi elevii liceului. Elevii români au hotărât să-şi ţină şedinţele tot duminica, după ce se întorceau de la liceu şi se adunau la şcoala primară confesională, care funcţiona pe lângă biserica ortodoxă din localitate. Prin donaţii s-a alcătuit o bibliotecă a societăţii care în anul şcolar 1883/1884 număra aproximativ 600 volume.[4] Activitatea societăţii de lectură a elevilor din Lugoj se desfăşura în cerc restrâns sub patronajul comitetului parohial al bisericii ortodoxe, al cărui preşedinte era Coriolan Brediceanu.[5] La 27 februarie 1884 tinerii hotărăsc să organizeze o şedinţă publică cu prilejul aniversării a cinci ani de la înfiinţarea societăţii, la care invită pe toţi intelectualii români din Lugoj. Şedinţa consta din cuvântări, recitări şi compuneri literare susţinute de membrii societăţii. Manifestarea produce o adevărată panică în rândul autorităţilor, care trec la anchetarea elevilor români de la gimnaziu şi încearcă să confişte cărţile din biblioteca societăţii, iar ministrul cultelor Trefort dă dispoziţie de “investigare a societăţii secrete a studenţilor de la gimnaziul din Lugoj”.[6] Coriolan Brediceanu şi Partenie Peştean, în numele comitetului parohial al bisericii române din Lugoj, fac recurs la vice-comitele judeţului Caraş-Severin şi la Consiliul Miniştrilor arătând că ministrul cultelor nu are drept de a decide asupra proprietăţii bibliotecii deoarece aceasta aparţine bisericii române.[7] Datorită rezistenţei

românilor, biblioteca nu a putut fi confiscată şi arsă, aşa cum se preconiza de către autorităţile ungare, în schimb din dispoziţia ministrului cultelor au fost eliminaţi cinci elevi din liceu, printre care se număra şi poetul dialectal de mai târziu, Victor Vlad Delamarina.

După terminarea liceului, Traian Vuia îşi continuă studiile la Budapesta. A urmat un an Secţia mecanică a Şcolii Politehnice, pe care a trebuit însă să o abandoneze deoarece resursele sale materiale erau extrem de modeste şi nu-i permiteau frecvenţa obligatorie ce se cerea la Şcoala Politehnică. S-a transferat la Facultatea de drept, care îi permitea să lucreze ca student-stagiar, asigurându-şi astfel mijloacele de trai şi plata taxelor. Astfel, Traian Vuia se perindă prin diverse birouri avocaţiale: al lui Coriolan Brediceanu la Lugoj (1895-1897), la avocatul Vladimir Spătaru din Vârşeţ (1898-1899) şi din nou la Lugoj, între anii 1900-1902, în cancelaria avocaţială a lui Coriolan Brediceanu şi apoi a lui George Dobrin.[8] În 1901 Traian Vuia obţine titlul de doctor în drept cu marea distincţie ***Magna cum laude*** în urma susţinerii dizertaţiei: **Militarism şi industrialism, regimul de status şi contractus**.[9]

În aceşti ani, pe lângă studii şi munca pentru a-şi asigura mijloacele de trai, Traian Vuia a găsit timp şi pentru a desfăşura o bogată activitate în cadrul Societăţii academice "Petru Maior" a studenţilor români din capitala Ungariei. Între anii 1892-1896 a fost ales în comitetul societăţii cu sarcini privind biblioteca şi ca membru în comisia literară.La serata literar-muzicală din 1 decembrie 1895, Traian Vuia a prezentat studiul **Despre genialitate**.[10] Tot în aceşti ani a participat cu însufleţire la manifestările culturale şi artistice ale lugojenilor. A fost secretar al *Reuniunii de cânt şi muzică* din Lugoj şi secretar al *Astrei*, despărţământul Lugoj, calitate în care, adeseori, s-a deplasat în diferite localităţi din Banat pentru adunările generale şi pentru diferite manifestări culturale organizate de cele două societăţi culturale. A manifestat interes pentru studii filozofice şi sociologice şi se alătură cu entuziasm preocupărilor intelectualităţii româneşti progresiste, în frunte cu remarcabilul publicist Valeriu Branişte, de a face din coloanele ziarului *Drapelul* din Lugoj o tribună pentru întărirea conştiinţei naţionale. În acest ziar, Traian Vuia a publicat o serie de articole, în perioada anilor 1901-1914, contribuind la lămurirea opiniei publice româneşti despre stările de fapt din monarhia austro-ungară.[11] Preocupările lui Traian Vuia din domeniul mecanicii şi al zborului din aceşti ani au dus la conceperea şi construirea unei machete denumite *Aeroplan-automobil*, cu care, în vara anului 1902, pleacă la Paris.

N o t e

1. Muzeul Banatului Timişoara, Inv. memoriale 3469 şi D. Onciulescu, **Date şi momente inedite din viaţa şi activitatea lui Traian Vuia**, în *Buletinul Informativ al Inspectoratului Şcolar Timiş*, Timişoara, 1972, p. 177.

2. Ioan Cipu, **Traian Vuia – elev**, în *Paralela 45*, supliment la *Renașterea bănățeană* din 2 septembrie 1997.

3. Muzeul Banatului Timişoara, Inv. 4048/3 (Copie: Situația şcolară la gimnaziul superior maghiar Lugoj, examenele de bacalaureat, mai-iunie 1892).

4. Virgil Vintilescu, **Victor Vlad Delamarina**, Timişoara, 1967, p. 32.

5. Coriolan Brediceanu (1850-1909), avocat în Lugoj, personalitate culturală şi politică cu prestigiu.

6. *Luminătorul*, 1884, nr. 35, p. 2.

7. *Idem*, nr. 73, p. 2-3.

8. Muzeul Banatului Timişoara, Inv. 4052 (Fotocopie după un manuscris al lui Tiberiu Brediceanu despre Traian Vuia, datat: 1957. Originalul în Arhiva Mihai Brediceanu, Bucureşti). Notițele au fost publicate de Doru Munteanu şi Mircea Gherman în *Astra*, Braşov, nr. 6/1982, p. 5.

9. George Lipovan, **Traian Vuia realizatorul zborului mecanic**, Ed. Tehnică, Bucureşti, 1956, p. 48.

10. Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond *Societatea de lectură "Petru Maior"*. Protocoale şi procese-verbale ale şedințelor Comitetului Societății "Petru Maior" din anii 1892-1898.

11. Elena Borugă, **Aspecte din activitatea de publicist a lui Traian Vuia**, în *Banatica*, Reşița, IV, 1977, p. 507-519.

CAPITOLUL II

Realizările în domeniul ştiinţei şi tehnicii

Despre remarcabilele invenții ale lui Traian Vuia s-a scris destul de mult. Există monografii importante în acest domeniu, cum ar fi cele elaborate de George Lipovan, Andrei Mețianu, Ion Iancovachi și Ion Cojocaru, Crişan Toescu, G. Gheorghiu și alții, precum și editarea după moartea inventatorului a volumului de **Mărturii**.

În cele ce urmează încercăm doar să schițăm activitatea din domeniul invențiilor desfășurată de genialul om care a fost Traian Vuia. Din mărturiile contemporanului său Tiberiu Brediceanu aflăm că preocupările din domeniul tehnic l-au acaparat pe Traian Vuia încă din anii când era elev la liceul din Lugoj, când i-a surprins pe colegii săi prezentându-le o locomotivă de tren în miniatură, pusă în mișcare prin forța aburului sub presiune. Apoi și-a construit singur un aparat de fotografiat.[1] Despre preocupările sale în domeniul zborului, Traian Vuia ne povesteşte singur mai târziu, când evocă anii de şcoală de la Făget, unde învăţătorul Anton Mahler a construit pentru băiatul său un zmeu mare. Curiozitatea copilului de 10 ani era îndreptată în special asupra construcției zmeului, așa cum mărturisește în paginile scrise în 1943 pentru o introducere la o carte despre începuturile aviației: "Am cercetat cu curiozitatea obișnuită la acea vârstă toată construcția zmeului. Era de dimensiuni mari. Am urmărit cu multă atenție procedeul echilibrării.". Apoi, Traian Vuia menționează în continuare: "La țară, unde eram la părinți am construit o serie lungă de zmei. Mai târziu, ca elev la liceul din Lugoj, de asemenea construisem mai mulți zmei și îi experimentam pe câmpul vast din jurul taberei, sub poalele viilor.".[2]

De la construirea de zmei la proiectul unei maşini de zburat nu a trecut prea mult timp. Inspirându-se din zborul păsărilor mari, Traian Vuia concepe, în iarna anului 1901-1902, o maşină de zbor acționată prin pedale şi care utiliza curenții aerieni, deși după cum mărturisește "Încă din tinerețe aveam convingerea, aveam credința, ba chiar certitudinea soluției problemei zborului prin mijloace mecanice".[3] Întrucât își dă seama că în țară nu dispune de toate informațiile necesare, se hotărăște să plece la Paris. Ajuns în vara anului 1902 în capitala Franței, centrul cel mai înaintat, unde se dezbătea cu însuflețire problema zborului, Traian Vuia continuă să studieze lucrări care tratau despre încercările și realizările de până atunci ale oamenilor de

ştiinţă şi ale experimentatorilor în vederea realizării sublimului vis al omenirii – Zborul. În urma cercetărilor sale, Traian Vuia îşi întăreşte convingerea că soluția problemei navigației aeriene nu putea fi decât “o maşină mai grea decât aerul”, deşi în acel timp lumea era entuziasmată de realizarea zborului cu baloane dirijabile. Inventatorul român era nedumerit “dece maşina de zburat nu era deja inventată, deoarece toate condițiile tehnice erau date şi toate principiile teoretice stabilite”.[4]

La 16 februarie 1903, Traian Vuia prezintă Academiei de Ştiințe din Paris un mecanism intitulat **Proiect de aeroplan-automobil**, în care argumenta din punct de vedere ştiințific şi tehnic posibilitatea zborului cu un aparat mai greu decât aerul. El expunea problema zborului într-un mod cu totul original, deosebindu-se radical de concepțiile existente în vremea aceea, care se bazau numai pe aparate mai uşoare decât aerul, şi care nu admiteau altă soluție. De asemenea, el a stăruit asupra importanței lansării aeroplanului pe roți şi a demonstrat că toate celelalte probleme sunt rezolvate şi se poate trece imediat la construirea maşinii. Comisia specială din cadrul Academiei de Ştiințe din Paris, care examina memoriile în legătură cu navigația aeriană, deşi fusese formată din personalități remarcabile ale vieții ştiințifice franceze, era stăpânită de prejudecata că soluția “mai greu decât aerul” este nerealizabilă. Astfel că memoriul lui Traian Vuia nu a fost examinat, ci clasat şi pus la dosar cu rezoluția categorică “Realizarea şi rezolvarea problemei zborului cu un aparat mai greu decât aerul este himerică”. Cu toate acestea, Traian Vuia nu s-a descurajat. El hotărăşte să-şi construiască singur aparatul.

La 15 mai 1903, Traian Vuia solicită Oficiului Național al Proprietății Industriale din Republica Franceză un brevet de invenție sub denumirea de **Aeroplan-automobil** care i s-a eliberat la 7 august 1903 şi a fost dat publicității la 16 octombrie 1903. Cu ajutorul prietenilor şi simpatizanților de la Paris: Dr. Marius Sturza, Dr. Franz Mayr, Dimitrie Drăghicescu, Nicolae Titulescu, Nicolae Suciu, dar mai ales “Grație încrederii şi patriotismului lugojenilor, s-au putut aduna fondurile necesare pentru construcția maşinii”.[5] Construcția aparatului a început în toamna anului 1903 şi s-a terminat în februarie 1905, însă s-au ivit mari greutăți în procurarea motorului. Din nou este ajutat cu fonduri de către D. Drăghicescu, Toma Dragu şi Ionel Arion, astfel că, în decembrie 1905, s-a realizat montarea completă a aeroplanului şi s-a trecut la primele experimentări pe teren.

Noutatea desăvârşită pe care o aduce el, în primul rând, era trenul de aterizare. Aeroplane au fost construite şi înainte de Traian Vuia şi în vremea lui, însă toate acestea nu dispuneau de mijloace proprii de decolare. Pentru lansarea lor se foloseau diferite mijloace auxiliare ca: şine-plane înclinate, catapulte, remorcarea cu ajutorul automobilului pe uscat sau cu o barcă cu motor pe apă, remorcarea în aer cu ajutorul unui balon etc. Traian Vuia propune şi realizează, pentru prima oară în istoria aviației, trenul de aterizare

(căruciorul purtător), care mijlocea câştigarea vitezei necesare pentru decolare. Pe lângă această noutate este de remarcat, de asemenea, faptul că Traian Vuia a adoptat formula monoplan, deşi toţi predecesorii săi şi contemporanii lui erau adepţii biplanului. La fel, el a susţinut şi a aplicat la aparatul său principiul unei singure elice şi a realizat un sistem pendular al aparatului, care asigura acestuia o mare stabilitate de zbor, obţinută prin formele geometrice şi numărul aripilor, dar mai ales prin poziţia instrumentelor de cârmuire: elicea tractivă era situată în partea dinainte a maşinii, iar cârmele de profunzime şi de direcţie erau montate în spate. Motorul folosit pentru aparat era alimentat cu anhidrie carbonică, gaz obţinut prin arderea completă a cărbunelui de lemn. Instalaţia pentru producerea gazului era foarte grea, astfel că gazul era captat şi pompat într-o pernă impermeabilă de unde se făcea alimentarea motorului. Durata de funcţionare a motorului era doar de câteva minute, deoarece atunci când se termina gazul, motorul se oprea.

După terminarea completă a aeroplanului, Traian Vuia începe experimentarea lui pe teren, folosind pentru aceasta o porţiune de drum puţin frecventată care ducea de la Montesson la râul Sena. Primele experienţe efectuate de către Traian Vuia în decembrie 1905, 5 februarie şi 6 martie 1906, când aparatul a rulat pe pământ nefolosind întreaga putere a motorului, au pregătit epocalul zbor de la 18 martie 1906. În acea zi memorabilă, Traian Vuia cu aparatul său a rulat mai întâi pe pământ, aproximativ pe o distanţă de 50 m, şi a câştigat viteza necesară de sustentaţie, apoi a pierdut contactul cu pământul şi a parcurs în zbor o distanţă de 12 m, la o înălţime de 0,6-1 m. Oprirea bruscă a motorului a lăsat aparatul în voia vântului, care a înclinat avionul spre un arbore, fapt ce a produs unele stricăciuni la o aripă şi la elice. Rezultatul obţinut de Traian Vuia, în cursul acestei experienţe, constituia o performanţă tehnică extraordinară, deoarece el era primul om care s-a desprins de pe pământ cu un aparat mai greu decât aerul, numai cu mijloacele de bord ale maşinii sale. Astfel, data de 18 martie 1906 se înscrie ca o zi memorabilă în istoria aviaţiei, românul Traian Vuia fiind deschizătorul de drum în acest domeniu.

Despre amănuntele tehnice ale acestui zbor a scris revista franceză *L'Aérophile* din aprilie 1906, revistă care va continua să relateze şi despre alte experienţe de zbor, realizate de Traian Vuia în cursul anilor 1906-1907. În iunie 1907, revista *L'Aérophile* îi consacra lui Traian Vuia un articol de apreciere a meritelor sale în domeniul zborului mecanic, arătând că "Sistemul Vuia, cu toate că performanţele lui au fost rare şi scurte, era bogat în dispozitive ingenioase, dovedind prin aceasta un spirit original, inventiv şi cunoştinţe de mecanică foarte serioase. El a conceput şi executat aparatul său în momentul când primele succese ale dirijabilului *Lebandy* păreau că fac să se uite aviaţia. Efortul lui Vuia în acea oră dificilă şi cu mijloace materiale restrânse a fost din cele mai merituoase. Trebuie să recunoaştem că el a fost un adevărat slujitor al *Marii cauze*. Să-i păstrăm un mic colţ în

istorie, pe care l-a cucerit cu vrednicie şi-l merită cu prisosinţă."[6] Într-o altă revistă franceză – *La nature* din 11 august 1906 – apărea un articol de trei pagini intitulat **L'Aéroplane Vuia** în care era tratată problema navigaţiei aeriene cu un aparat mai greu decât aerul, arătând că: "Aviaţia este poate cea mai frumoasă şcoală a progresului, care i-a fost dat omului să o creeze... Trebuie să adăugăm astăzi pe lista cercetătorilor serioşi în materie de navigaţie aeriană numele lui Vuia."[7]

Treptat sistemul conceput de Traian Vuia este adoptat de toţi constructorii de avioane, chiar de adversarii cei mai înfocaţi ai zborului cu aparate mai grele decât aerul.

Întrucât de faţă la reuşita lui Traian Vuia n-au fost şi persoane oficiale, performanţa lui n-a fost omologată de vreo organizaţie aeronautică. De aici lungi şi sinuoase dispute asupra întâietăţii pe plan mondial în privinţa primului zbor pur mecanic, întâietate care era revendicată de A. Santos-Dumont, fraţii Wright şi alţii. Însă A. Santos-Dumont a reuşit prima săritură numai la 22 august 1906, după ce a adoptat sistemul de lansare pe roţi inventat de Traian Vuia, iar fraţii Wright au făcut experienţele de zbor între anii 1903-1908 în cel mai mare secret, fără martori oculari, fără documente autentice care să le confirme această întâietate. De o modestie deosebită, despre care vorbesc toţi cei care l-au cunoscut, Traian Vuia nu s-a interesat niciodată de gloria sa personală, ci a căutat continuu ca, prin munca sa să servească progresul ştiinţei şi al tehnicii, progresul societăţii omeneşti. George Lipovan îşi aminteşte de o discuţie avută cu marele inventator român pe tema priorităţii zborului mecanic, care era atribuit pe nedrept brazilianului Santos-Dumont. La reproşul lui G. Lipovan că nu îşi revendică dreptul său, Traian Vuia a răspuns simplu: "Ce importanţă are cine a făcut un lucru: important este că el există. Eu n-am căutat niciodată gloria, fiindcă ştiu că gloria pierde adesea pe om... Eu nu lucrez pentru gloria mea personală, ci lucrez pentru gloria geniului uman.".[8]

Strălucita izbândă a lui Traian Vuia a înclinat balanţa studiilor şi experienţa oamenilor de ştiinţă şi a cercetătorilor dinspre balonul dirijabil, considerat atunci drept singurul mijloc de locomoţie aeriană al viitorului, spre aparatele mai grele decât aerul. Succesul inventatorului român a fost adevăratul pas hotărâtor în cucerirea oceanului aerian, cel care a făcut posibil avântul în domeniul aviaţiei, până la giganticele păsări de metal de azi, care brăzdează zilnic văzduhul cu viteze ameţitoare.

Din 1907 Traian Vuia îşi orientează cercetările pentru realizarea unui elicopter, cercetări care au durat până în preajma primului război mondial, când a fost nevoit să le întrerupă. Din anul 1918, Traian Vuia revine la această preocupare, construind o maşină de studiu cu aripi rotative, apoi a început primele experienţe. Din nou eforturile lui Traian Vuia se izbesc de neîncrederea specialiştilor epocii, care considerau că realizarea zborului vertical este o utopie. În 1922, când Traian Vuia a experimentat elicopterul

“Vuia nr.2”, el s-a convins de posibilitatea realizării acestei performanțe și își exprima convingerea fermă că “putem prezice cu certitudine că soluționarea problemei este iminentă și ne va aduce mari surprize”[9]. Lipsit de mijloacele financiare necesare, Traian Vuia a trebuit să întrerupă experimentările elicopterului. Dar profeția sa s-a adeverit curând. Ideile și principiile sale au fost valorificate, în 1938, pentru realizarea zborului vertical.

Genialul creator Traian Vuia, mereu asaltat de noi preocupări în domeniul invențiilor, se afirmă în continuare prin noi descoperiri. După remarcabilele succese în domeniul aviației, inventatorul român își orientează cercetările în domeniul științei termice și termodinamice, având drept finalizare realizarea generatorului de abur, cu multiple posibilități de utilizare industrială. Din nou inventatorul are mari dificultăți financiare. Profesorul Gustave Ribaut, membru al Academiei de Științe din Paris, i-a pus lui Traian Vuia la dispoziție Laboratorul de Înalte Temperaturi pentru experimentarea generatorului de dimensiuni reduse. La experimentările generatorului, Traian Vuia a fost asista de Gavril Brola.[10] La Arhivele Statului Deva se păstrează corespondența dintre Traian Vuia și asociatul său Yvonneau cu Societatea Anonimă Română Minieră *Mica* Brad privind comenzi pentru generatorul Vuia-Yvonneau tip 425 C cu vaporizare instantanee, înaltă temperatură, înaltă presiune și inexplozibil. Tot aici se păstrează planuri, instrucțiuni, memorii asupra detaliilor tehnice și o telegramă trimisă de Traian Vuia din Cluj, prin care își anunța sosirea la sediul societății din Brad pe data de 26 aprilie 1934.[11] Din mărturisirile lui Teodor Petrugan, care a trăit în Franța și l-a vizitat des pe Traian Vuia între anii 1925-1935, rezultă faptul că generatoarele livrate la Societatea *Mica* din Brad nu au avut o durată de funcționare decât de numai cîteva săptămâni, deoarece s-au ars tuburile. Traian Vuia a continuat să perfecționeze generatorul de aburi până după cel de al II-lea război mondial când, îmbolnăvindu-se, nu a mai putut lucra. Experimentările au fost continuate de G. Brola, care apoi a produs în serie aparatul sub titlul “Proceduri termice Brola”.[12]

Din corespondența purtată de Traian Vuia cu diferite persoane aflăm impresiile produse asupra sa la reîntâlnirea cu țara de origine după mai bine de 30 de ani. Într-o scrisoare adresată lui G. Lipovan, datată: Paris, 29 martie 1935, Traian Vuia are cuvinte de apreciere pentru succesele industriei românești de aeronautică, dar și o reală evaluare a progreselor viitoare, accentuând asupra necesității de cadre calificate: “Când am petrecut în țară, în mai va fi un an, am vizitat fabrica aeronautică din Brașov și am fost surprins văzând-o atât de bine înzestrată. Începutul este greu pretutindeni, în special la noi, cari suferim de somnolența digestiunii grele, curajul la muncă nu este o calitate națională. Industria să va dezvolta cam greu la noi, putem totuși avea nădejdea unui progres vizibil de toată lumea de aici în câțiva ani. Ne lipsește un progres vizibil de toată lumea de aici în câțiva ani. Ne lipsește educația, la muncitori dresajul, nu avem încă cadre. Contingentările, deși

aspre și chiar dăunătoare din anumite puncte de vedere, vor avea și un rezultat bun, ne silesc să ne creăm o industrie proprie şi să o înzestrăm. Nevoia este mama născocirilor, zice un proverb vechiu.”.[13] “Impresiuni nu tocmai rele” și-a făcut Traian Vuia și în prima vizită în țară, în toamna anului 1932, când a fost la Bucureşti şi în Ardeal.[14]

N o t e

1. Muzeul Banatului Timişoara, Inv. 4052 (Fotocopie după un manuscris T. Brediceanu).
2. Traian Vuia, **Realizarea zborului mecanic. Mărturii**, Ed. Tehnică, Bucureşti, 1954, p. 59-60.
3. *Idem*, p. 59.
4. *Idem*, p. 131.
5. *Idem*, p. 68.
6. George Lipovan, *op.cit.,* p. 194-195.
7. *Idem*, p. 195.
8. George Lipovan, **Traian Vuia – un pionier al aviației moderne,** p. 134.
9. Traian Vuia, *op. cit.,* p. 146.
10. Arh. St. Bucureşti, *fond George Lipovan*, Dos. 11, f. 89.
11. Arh. St. Deva*, fond Mica*, dos. 8/1932; dos. 49/1937; dos. 58/1937; *fond Astra*, dos. 8/1932, f. 4, 6, 16, 18, 22, 34, 43, 51, 52.
12. Muzeul Banatului Timişoara, Inv. 3470.
13. *Idem*, Inv. 1703/3 şi G. Lipovan, **Realizarea zborului...**, p. 51 şi Anexa III.
14. *Idem*, Inv. 1703/2; *Idem*, anexa II.

CAPITOLUL III

Luptător pentru libertate şi unitate națională

Pe lângă preocupările în domeniul ştiinței şi tehnicii, Traian Vuia a desfăşurat şi o bogată activitate social-politică. Până la plecarea sa în Franța, Traian Vuia a participat cu interes şi dăruire la activitățile culturale şi artistice ale românilor lugojeni. Contemporanul său, Tiberiu Brediceanu, îşi aminteşte de însuflețirea cu care participa Traian Vuia la activitățile organizate la Casina română din Lugoj, unde deseori ținea conferințe, susținute deobicei liber.[1] Despre o conferință susținută de Traian Vuia aflăm şi din *Drapelul* din 11 şi 13 februarie 1902. Traian Vuia a vorbit peste o oră **Despre micile industrii** în fața unui public numeros, adunat la Şcoala confesională română din Lugoj, făcând istoricul acestor îndeletniciri, "arătând factorii cari contribuie azi la decadența acestor ramuri importante ale industriei mici şi a schițat remediile".[2]

Fiind ales ca secretar al "Astrei", despărțământul Lugoj, deseori se deplasa în diferite localități de pe raza despărțământului lugojan pentru adunările generale şi pentru diferitele manifestări culturale organizate de "Astra". Mai târziu, Traian Vuia îşi aminteşte cu nostalgie despre o astfel de deplasare, din februarie 1900, la Belinț, împreună cu dr. George Popovici şi Coriolan Brediceanu. Problema națională era preocuparea majoră care îi anima pe intelectualii români lugojeni, de aceea discuțiile se avântă pe acest teren. Lui Traian Vuia îi revine în minte, după aproape 37 de ani, acea discuție din tren: "Eram singuri în compartiment. Puteam discuta liberi chestiunile cele mai delicate ale noastre. S-a adus pe tapet chestia națională. Drul G. Popovici deplângea soarta noastră vitregă şi nu putea intrevedea o soluție, care ne-ar scoate din halul în care ne zbăteam; îşi exprima temerea, că stânjeniți până la extrem să nu compromitem prin vreo acțiune nesocotită rodul atâtor suferințe. La reflecția mea, că soluția chestiei naționale va fi alipirea noastră de patria mamă, că această evoluție a principiului de naționalitate nici o putere omenească nu o poate împiedeca, că este o necesitate a evoluției, care a avut punctul ei de plecare în evenimentele mari de la sfârşitul secolului al 18-lea şi a cărei ciclu nu s-a terminat. Protopopul întorcându-se spre Brediceanu, a cărui ochi se iluminaseră la reflecțiile mele, - el iubea foarte mult tineretul – îi zise: <Cât de bine este să fii tânăr, poți trăi în iluzii atât de frumoase>. Brediceanu, punând mâna pe umărul meu drept replică:

<Prin gura ăstora vorbeşte viitorul>. După această întâmplare am observat că a devenit mai intim şi îmi destăinuia cele mai adânci secrete ale sufletului său. Devenisem confidentul lui; îmi mărturisea multe lucruri, ce nu avea obiceiul să le spună nimănui."[3].

În timpul cât Traian Vuia a trăit la Lugoj, acest oraş ocupa tot mai mult o poziție centrală a acțiunilor politice ale românilor bănățeni, poziție pe care o deținuse Timişoara care, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, era centrul economic şi cultural al Banatului. Din nefericire, înspre sfârşitul secolului al XIX-lea, oraşul Timişoara este puternic maghiarizat. Intelectualitatea română progresistă din Banat aderase cu încredere la politica imprimată acestei provincii româneşti de Al. Mocioni şi apoi de Coriolan Brediceanu, care viza o nouă ordine prin care să permită triumful principiului naționalităților şi fiecare popor din cadrul monarhiei austro-ungare să aibă libertatea de a-şi hotărî singur soarta. Una din modalitățile cele mai eficiente de afirmare a ideilor în timpul acela era presa. Românii bănățeni au susținut cu mari sacrificii publicații precum *Luminătorul* (1880-1893) şi *Dreptatea* (1894-1897), care apăruseră la Timişoara. Însă numeroasele procese de presă soldate cu înrobitoare amenzi și condamnări la ani grei de temniță a lui V. Branişte şi apoi al urmaşului acestuia, George Condrea, au făcut imposibilă continuarea apariției *Dreptății*.

În 1901, V. Branişte este din nou în fruntea unui organ de presă în Banat, *Drapelul*, dar de data aceasta la Lugoj. In jurul *Drapelului* s-au adunat cei mai activi fruntaşi a românilor din Banat. Traian Vuia s-a alăturat cu entuziasm la efortul intelectualilor români bănățeni de a face din coloanele ziarului *Drapelul* o tribună de luptă pentru libertatea națională. Chiar din primul an de apariție a ziarului, Traian Vuia își inaugurează seria de articole cu cel intitulat **Capitalismul internațional și ideea națională**[4] și studiul politic intitulat **Viitorul**[5]. În anii următori continuă seria de articole cu un conținut variat, dar în special vizând situația politică din zonele de influență locuite de români. Prin articolele sale publicate în *Drapelul*, atât în timpul cât a stat la Lugoj, cât și după plecarea sa la Paris, în vara anului 1902, Traian Vuia dovedește o preocupare permanentă de a demonstra opiniei publice că imperiul austro-ungar se afla în plină criză, atât pe plan economic, cât și politic, criză care îi va provoca pieirea, ducând la eliberarea popoarelor asuprite din acest imperiu.

Puternicele contradicții politice din imperiul dualist, care se compunea "dintr-un șir de naționalități în contra hegemoniei, colo germane, ici maghiare"[6], erau întreținute de măsurile luate de clasele conducătoare austro-ungare, care, neținând seama decât de interesele lor, au îngrădit, prin diferite legi, orice posibilitate de afirmare liberă a popoarelor asuprite. Traian Vuia arată că ignorarea principiului de naționalitate constituie un anacronism deoarece acest principiu a emancipat toate popoarele și a devenit un adevărat cult laic, dominând istoria modernă. "Principiul de naționalitate duce

înainte popoarele, cari ţin cont de el, le măreşte şi le asigură victoria... Cine încearcă a-l comprima, îi măreşte puterea. Din ce ne nisuim mai tare a-l stăpâni, cu atât mai tare îi creşte violenţa. Acesta e un fapt al evoluţiei generale, pe care nime nu o poate opri şi orice rezistenţă e un anachronism. Acest principiu îşi are baza şi izvorul în cele mai nobile cuceriri, în cele mai mari revindicaţiuni, cu cari se făleşte epoca modernă – egalitatea, suveranitatea poporului, regimul constituţional şi parlamentar, descoperirile ştiinţei, difuzia luminii, cultura filologiei şi a literaturii. Mişcările naţionale au deci rădăcina lor în tot ce constituie caracterul deosebit al societăţii actuale... Urmează deci, că pentru a le opri trebuie să oprim orice progres şi să mânăm îndărăt popoarele în evul mediu. Aceia, cari prin un regim absolut de orice formă cred a-l putea sufoca, comit un anachronism. Acest proces dizolvă imperiile cu popoare subjugate. A dizolvat şi continuă să dizolve Turcia şi va dizolva imperiul austro-ungar."[7]

În privinţa rezolvării problemei naţionale din Imperiul austro-ungar, Traian Vuia îşi exprimă neîncrederea într-o rezolvare fără "grave crize", înţelegând prin aceasta o mişcare revoluţionară. Seria de anacronisme existente în imperiul dualist, menţinute prin legea presei, legea electorală, nerespectarea principiului de naţionalitate, măsurile pe plan economic care se apropie de cele din evul mediu vor cauza descompunerea acestui imperiu. Traian Vuia remarcă faptul că "maghiarii au adoptat în întreg toate principiile politicei austriece din trecut, pe cari le-au detestat întotdeauna, când a fost vorba de naţionalitatea lor". Însă "Popoarele, cari ţin cont de progresul omenimei, cresc şi triumfează, iar acelea, cari apără şi susţin instituţiile trecutului, în butul unui succes aparent, slăbesc şi decad. Prudenţa recere să nu facem niciodată pentru alţii legi, pe cari nu le-am accepta noi înşine. Maghiarii se laudă cu forţa, istoria însă ne demonstrează la ce lamentabile dezastre poate reduce omenirea ambiţiunea unită cu forţa, ei au uitat cu totul maxima lui Deák <dacă voiţi să fiţi liberi, începeţi a fi drepţi>."[8]

Într-o altă serie de articole, dedicate revoluţiei populare din Rusia, declanşată la începutul anului 1905, Traian Vuia face o serie de analogii cu situaţia politică din monarhia austro-ungară. El atrage atenţia asupra faptului că despotismul birocratic din Rusia, pentru a-şi putea păstra puterea, a împiedicat orice activitate independentă şi a centralizat viaţa naţională a diferitelor popoare sub lozinca panslavismului şi panrusismului, iar maghiarii au introdus ideea de stat unitar maghiar. Traian Vuia arată că atât "în Rusia, ca şi la noi, există o chestie mai profundă, mai gravă, această chestie e chestia naţională. Rusia nu e o ţară omogenă, iar libertatea pe lângă sufocarea vieţii naţionale a unei serii de popoare diferite, nu se poate nici imagina. Să presupunem, că s-ar introduce azi în Rusia o viaţă constituţională, numai decât ar reapărea chestia polonă, ruteană, armeană, finlandeză etc... Când am zis că revoluţia actuală din Rusia are pentru noi un interes deosebit, m-am gândit la chestia naţională. Libertate politică fără libertate naţio-

nală e un non-sens... Dacă am aflat deci de bine a trata pentru onor. cititori ai *Drapelului* despre revoluția din Rusia, nu am făcut aceasta pentru a face politică europeană, ci pentru a furniza un exemplu viu, că chestia politică și cea națională sunt una, indivizibilă și inseparabilă.”. Și “Am făcut aceasta pentru cititorii *Drapelului* cu atât mai vârtos, că jurnalul nostru accentuează neobosit, că crizele din Ungaria nu pot fi rezolvate până când chestia naționalităților e eliminată din programul soluțiunilor. Am aflat deci necesar, de a da o nouă probă acestui mare adevăr preconizat prin gazeta noastră și prin exemplul unuia dintre cele mai puternice imperii...”[9].

Despre încercarea țarului de a da anumite reforme, părerea lui Traian Vuia este că “azi în Rusia o reformă bună e imposibilă fără suprimarea completă a legilor actuale ruse, cari conferă azi amploiaților o putere discreționară neresponsabilă”. Ori “Acei cari cunosc dezvoltarea din urmă a Rusiei, știu prea bine cum s-au schimbat legile și adus noui legi. Și ca exemplu mai clar nouă, cari suntem scoși din cadrele constituției, știm cum am fost fericiți cu legi aduse despre noi fără noi”[10]. Traian Vuia dă ca exemplu faptul că autoritățile polițienești, folosindu-se de un ukaz, judecă fără drept de apărare și astfel au trimis în Siberia pe toți acei care nu le plăceau. Despotismul birocratic – poliția, armata, marina, marii duci, funcționarii – pe lângă faptul că deține puterea în stat, tinde spre avuția țării, adevăratul său scop. Și din nou Traian Vuia recurge la asemănări între cele două imperii: “Ce ar face la noi droaia de gentry scăpătați și veniți din cele patru unghiuri ale țării, cari ocupă azi toate posturile administrative și judiciare, dacă egala îndreptățire a naționalităților ar fi de fapt recunoscută? Spre a putea menține această ordine, a trebuit să sugereze maselor mari oarbe panmaghiarismul, ideea de stat unitar maghiar. În ultima analiză nu e nici asta alta, decât o chestie de pâne.”[11].

Preocupările lui Traian Vuia privind evenimentele politice din Imperiul austro-ungar, și mai ales asupra luptei românilor bănățeni pentru drepturi politice, reies și din corespondența sa din perioada de dinainte de primul război mondial.

Partizan al activismului, Traian Vuia salută cu satisfacție evoluția Partidului Național Român spre adoptarea tacticii “noului activism”, sancționată prin programul adoptat de conferința de la Sibiu, din 1905, a partidului. Pe această bază programatică, P.N.R. va reintra în lupta electorală, obținând unele succese. Victoria românilor bănățeni în alegerile pentru Dietă din 1906 l-a bucurat mult pe Traian Vuia, așa cum reiese dintr-o scrisoare adresată filologului Iosif Popovici: “M-am bucurat foarte mult de succesele alegerilor, la persecutări trebuie să ne așteptăm, succese fără jertfe abia poate arăta lumea și cu cât e succesul mai mare, cu atât sunt și jertfele mai considerabile. Nici nu se poate altcum, atotputernicii zilei cu greu se vor împrieteni cu ideea că și valahii să fie de acum înainte întrebați când e vorba de croirea sorții lor. Progresul însă e fatal și mătură din cale, asemenea unui

torent, pe aceia care i se opun."[12]. Aşa cum a prevăzut Traian Vuia, că "la persecutări însă trebuie să ne aşteptăm", aceste succese electorale au fost urmate de măsuri drastice luate de guvernanți pentru a împiedica pătrunderea naționalităților în parlamentul de la Budapesta.

Treptat, în sânul P.N.R. încep să apară disensiuni, care au dăunat mişcării naționale. Acestea izvorau şi din ambiții personale şi exprimau adesea inconsecvență de principii, fapt surprins foarte bine de Traian Vuia într-o altă scrisoarea, adresată tot lui Iosif Popovici, din 3 ianuarie 1910: "Mi se pare că politica noastră nu e totdeauna condusă cu spirit consecvent ci e condusă mai mult de sentimente, rancune personale, chiar şi meschine, josnice şi naive, şi e lipsită de vederea în viitor. N-avem încredere în noi înşine, piatra fundamentală a succesului. Suntem impulsivi şi contingențele au o putere mare asupra noastră. Nu cunoaştem sforțările continui şi nu avem curaj decât în momente de tot grave."[13].

Aprecierile acestea critice, referitoare la unele orientări, de moment, lipsite de viziune în viitor, din politica românilor transilvăneni, dovedesc înaltele principii etice ale lui Traian Vuia, spiritul său intransingent, capacitatea de gândire înnoitoare, lupta sa patriotică înaripată de un ideal măreț, pentru înfăptuirea aspirației de veacuri a poporului nostru: unitatea națională.

În preajma izbucnirii primului război mondial, Traian Vuia, prevăzându-i declanşarea, își exprima speranța că în urma acestuia "se va ridica de sine în Europa o organizație politică democratică corespunzătoare intereselor neamurilor".[14]

În timpul primului război mondial, conştient de însemnătatea înfrângerii Puterilor Centrale, înfrângere în care întrezărea destrămarea imperiului dualist şi eliberarea popoarelor de sub jugul austriac şi maghiar, Traian Vuia a acceptat să lucreze la Biroul de invenții al Ministerului Apărării Naționale din Franța, contribuind la descoperirea şi perfecționarea unor arme ofensive, folosite în timpul războiului de armatele Antantei.[15] Şi totodată, inventatorul român nu uită să folosească şi o altă armă, de care se mai slujise, şi anume scrisul. Traian Vuia a elaborat un manifest adresat ostaşilor români, sârbi, cehi, slovaci etc. din armata austro-ungară, cu îndemnul de a nu-şi vărsa sângele pentru o cauză străină intereselor lor şi de a lupta pentru libertatea națională a popoarelor lor. Manifestul a fost tipărit în zeci de exemplare şi lansat de avioanele franceze pr frontul italian.[16]

Folosind presa franceză şi a refugiaților cehi, Traian Vuia publică o serie de articole bine documentate, care tratau probleme privind popoarele asuprite din monarhia austro-ungară şi pledau pentru cauza dreaptă a acestora. Paralel, acționa pentru strângerea rândurilor emigrației române din Franța.[17]

O rodnică activitate a desfăşurat Traian Vuia în cadrul Comitetului național al românilor din Transilvania şi Bucovina, constituit la 30 aprilie

1918 la Paris. Aici, Traian Vuia a îndeplinit diferite funcții: președinte, vice-președinte, apoi secretar general. Scopul înființării Comitetului național este foarte bine surprins în actul de constituire, semnat de Traian Vuia, Dionisie Axente, Patruca, Jean Tisca, Moga, Iosif Mureșan. În act se specifică faptul că românii din toate provinciile, încă de la izbucnirea războiului, și-au exprimat adeziunea față de cauza aliaților, iar poporul român din Regat "a sacrificat totul, până și viața sa de națiune independentă, pentru eliberarea fraților lor".[18] Vorbind în numele tuturor românilor din provinciile subjugate de Imperiul austro-ungar, românii aflați în Franța, semnatarii actului de constituire a Comitetului național, arătau că în acele momente grele, când România fusese nevoită să încheie pace cu Germania, "o pace a violenței", ei continuă lupta alături de aliați pentru libertate și independență "până ce dușmanii omenirii vor fi învinși".[19]

Comitetul a depus o acțiune susținută pentru organizarea unei legiuni de voluntari transilvăneni care să intre în luptă contra Puterilor Centrale și astfel românilor să li se recunoască calitatea de aliați ai Antantei. Eforturile în direcția aceasta sunt surprinse succint într-un raport al lui Traian Vuia, din 9 aprilie 1919, în care arăta că prin intermediul Comitetului Național Francez s-a obținut aprobarea din partea guvernului francez pentru recrutarea de voluntari printre prizonieri, astfel că la sfârșitul lunii iulie 1918 exista deja un contingent destul de mare de voluntari înscriși pentru legiunea transilvăneană.[20]. Paralel cu activitatea desfășurată în vederea organizării legiunii transilvănene din Franța, Traian Vuia ținea strânse legături cu prizonierii din Italia, preconizând totodată o acțiune comună a Comitetului național român din Franța cu cel din Italia și chiar propune ca ambele comitete "să constituie un comitet unic cu două secții, una la Roma și alta la Paris, ca românii stabiliți și aflați în cele două țări, Franța și Italia, să acționeze în comun".[21]

Într-o notă a Ministerului Afacerilor Externe al Franței din 8 iulie 1918, cu privire la proiectul unei legiuni transilvănene, sunt atinse o serie de probleme de care era preocupat și Traian Vuia. În notă sunt sintetizate acțiunile românilor din Franța, Italia și S.U.A., precum și prezentarea succintă a personalităților românești care coordonau aceste acțiuni. Astfel, în Franța sunt prezentați ca ocupându-se de problemele transilvănene Drăghicescu, generalul Iliescu și T. Vuia. Remarca autorului notei referitoare la Traian Vuia este că: "Dl. Vuia are avantajul că este transilvănean. El trece drept un bărbat capabil și serios".[22] În Italia acționa profesorul universitar Mândrescu, iar în S.U.A., părintele Lucaci. Neînțelegerile dintre diferitele grupări ale emigrației române, foarte dăunătoare intereselor românești, sunt surprinse cu un subtil spirit de observație. Se atrage atenția că "Noi am avea tot interesul să crească puterea politică a României, unde simpatiile pentru noi sunt aproape irezistibile și care oferă perspective excepționale activității noastre politice și economice". De aceea este de dorit ca eșecurile românilor să nu fie puse pe seama indiferenței Franței. Propunerea este de a

se sprijini constituirea unui comitet “pur transilvănean” care să reunească “pe domnii Mândrescu, Vuia, Lalescu, Ursu, Stoica şi părintele Lucaci”. În felul acesta “Este poate singurul mijloc care rămâne pentru a ajunge la constituirea unui organism unic, care ar opera în toate ţările Antantei şi de a pune capăt situaţiei anormale care rezultă din felul cum sunt tratate afacerile transilvane în Italia de Mândrescu, în Franţa de Drăghicescu etc., între aceste diverse personalităţi existând o ostilitate declarată”. Astfel, când acest comitet ar începe să funcţioneze nu ar exista piedici înaintea formării unui “Comitet al unităţii române”. În încheierea notei se specifică faptul că rămâne la latitudinea ministerului de a considera util să înceapă negocierile cu guvernul italian “pentru a obţine ataşarea la această legiune a tuturor sau numai a unei părţi din prizonierii români capturaţi de aliaţii noştri.”.[23]

În toamna anului 1918, Imperiul austro-ungar intră în descompunere ca urmare a luptei neobosite a popoarelor oprimate de aici. În aceste condiţii unităţile militare preconizate de Traian Vuia n-au mai avut posibilitatea de a intra în luptă şi datorită faptului că la 11 noiembrie 1918 se semnează armistiţiul între Germania şi Puterile Aliate.

Pe lângă acţiunea îndreptată spre organizarea unor detaşamente armate, Comitetul naţional român din Franţa a dus o intensă activitate de propagandă în presă şi a organizat manifestaţii cu prilejul unor sărbători naţionale franceze, cu scopul de a pleda pentru cauza eliberării popoarelor din Imperiul austro-ungar.

Din iniţiativa lui Traian Vuia, la 15 mai 1918, comitetul a editat revista bilunară de propagandă *La Transylvanie*, pusă sub patronajul unor personalităţi franceze ştiinţifice, politice şi militare, cu idei progresiste. În această revistă Traian Vuia a publicat o serie de materiale ale comitetului şi numeroase articole. În toate articolele sale, Traian Vuia tratează sub diferite aspecte necesitatea eliberării popoarelor oprimate de imperiul austro-ungar, dreptul acestora la autodeterminare şi constituirea de state naţionale. În ce priveşte provinciile locuite de români şi aflate sub stăpânirea austro-ungară, Traian Vuia arată că acestea trebuie să-şi declare independenţa şi apoi unirea lor cu România.

Traian Vuia urmărea prin publicarea articolelor sale să lămurească opinia publică europeană asupra situaţiei reale din Imperiul austro-ungar şi să combată orice încercare de justificare a necesităţii menţinerii acestui imperiu. Argumente temeinice, bazate chiar pe date statistice oficiale maghiare, sunt aduse la cunoştinţa opiniei publice de către Traian Vuia, în articolul intitulat: **Les catholique et le problème Austro-Hongrois** (Catolicii şi problema Austro-Ungariei), pentru a combate încercările diplomaţiei germane şi austro-ungare de a motiva necesitatea păstrării integrităţii imperiului dualist, recurgând la speculaţii de ordin religios.[24]

Într-un alt articol, **La question d’Autriche-Hongrie** (Problema Austro-Ungariei), Traian Vuia analizează situaţia politică din Austro-Ungaria, critică

vehement militarismul prusac și demonstrează că diplomația Antantei comite o gravă greșeală prin susținerea integrității acestui imperiu și prin considerarea problemei naționale ca o chestiune internă austro-ungară. Or, chestiunea naționalităților din Austro-Ungaria – susține Traian Vuia – nu este o problemă interioară a acesteia, ci în primul rând este o chestiune a păcii în lume și dacă aceasta "nu este rezolvată în sens democratic, care este independența națională a fiecărui grup etnic, prin reparația tuturor crimelor și greșelilor trecutului, Europa va purta în organismul său germenul unei boli".[25] Înșiși oamenii politici austro-ungari au recunoscut – arată Traian Vuia – că legea statelor moderne este democrația. În acest sens, Traian Vuia dă ca exemplu o conferință pe tema "Naționalități și democrație", susținută în 1901 de A. Pulszky, profesor la Universitatea din Budapesta și vechi secretar de stat la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, în care se arată că "o democrație este imposibilă în Ungaria atât timp cât statul ungar este clădit pe triumful exclusiv al unei singure națiuni".[26]

În continuare Traian Vuia se referă la Franța, față de care manifestă o caldă simpatie. El arată că această țară europeană a fost ținută deoparte și fiind ea însăși "rănită și mutilată" nu a putut să se preocupe de apărarea popoarelor oprimate. Dar reprimindu-și locul care i se cuvine și dobândind Alsacia și Lorena, Franța trebuie să înțeleagă cel mai bine că nici o soluție prin care se încearcă menținerea Imperiului austro-ungar, cum ar fi autonomia sau federalismul, nu satisface dorința popoarelor asuprite din acest imperiu. Traian Vuia argumentează acest fapt dând ca exemplu autonomia Croației și Slovaciei bazată pe un pact cu Ungaria și Legea din 1868 care garanta evoluția politică și culturală liberă a tuturor națiunilor nemaghiare. Aceste legi – arată Traian Vuia – nu au fost niciodată respectate și "Istoria ultimilor cinzeci de ani ai Croației și Slovaciei este o serie neîntreruptă de proteste contra violării autonomiei. Pe deasupra, această autonomie și legea fundamentală l-au împiedecat oare pe Francisc Iosif de a mobiliza pe sârbo-croați, pe polonezi, pe români și de a-i arunca contra tuturor țărilor care refuză să recunoască dominația prusiană?".[27] Astfel, Traian Vuia se întreabă în continuare, cine va garanta aceste autonomii și oare "se poate presupune că dinastia care a conceput ca principiu al său de dominație <divide et impera> se va inspira de acum încoace de principiul justiției?".[28]

În ceea ce privește a doua soluție – federalismul – propusă de unele fracțiuni politice din țările aliate, Traian Vuia demonstrează că nu se potrivește în nici un caz cu organizația și administrația feudală a regimului din Austro-Ungaria, unde întreaga putere este concentrată în mâna aristocrației. Această fortăreață a feudalității – accentuează Traian Vuia – constituie un pericol permanent pentru țările democratice, mai ales pentru Franța, care este atât de mândră de instituțiile sale democratice. De aceea – sugerează Traian Vuia – Franța trebuie să-și dea concursul său la soluționarea tuturor problemelor feudalității care mai există în Europa, pentru că "Atâta timp cât

va exista un bastion al feudalității în Europa, democrația sa nu este în absolută siguranță”.

Autonomia și federalismul nefiind soluții acceptabile pentru rezolvarea problemei Austro-Ungariei, Traian Vuia conchide că “Nu există decât o singură soluție admisibilă care ar putea să asigure o pace durabilă: independența Poloniei, a Boemiei, a Serbiei, a României. Europa nu poate să fie liberă decât dacă este locuită de popoare libere. Noi luptăm contra militarismului, însă nu este decât un singur militarism, militarismul prusian. Atât timp cât acesta nu este redus la neputință, pacea nu este durabilă. Pentru a ajunge la aceasta, trebuie micșorate mijloacele sale”[29] Traian Vuia menționează în continuare că, în virtutea unui pact dualist, 8 milioane de germani și 8 milioane de maghiari subjugă 35 milioane de negermani și nemaghiari. Eliberarea celor 35 de milioane nu înseamnă un act de generozitate față de naționalitățile oprimate, ci este o asigurare contra unei agresiuni viitoare prin stabilirea blocului germano-maghiar.

Pentru a fi mai bine înțeles, Traian Vuia recurge și la formulări din domeniul juridic, arătând că imperiul austro-ungar s-a constituit din jaf de teritorii și violări de tratate și pacte, or, un tribunal chemat să fondeze un drept de proprietate asupra unei proprietăți furate nu poate acorda acest drept. Dreptul internațional ar trebui să adopte prescripțiile din Dreptul Civil, care nu admite răpirile. Națiunile aliate – arată Traian Vuia – care luptă pentru un principiu just “nu pot să recunoască violațiile trecutului și să admită drepturile al căror titlu este un act de spoliere sau de banditism”.[30] Deci națiunile oprimate nu cer dezmembrarea Austro-Ungariei, ele cer repararea dreptului violat.

Asupra necesității eliberării popoarelor oprimate din imperiul habsburgic Traian Vuia revine cu argumente noi și în articolul **La libération des nationalités opprimées** (Eliberarea naționalităților oprimate).[31] După cum arată, nu se mai poate ignora faptul că “Centrul luptei actuale este dreptul la viață al naționalităților subjugate de o dominație străină”.[32] Iar motivul invocat de o parte a opiniei publice a Antantei că, prin admiterea, ca scop al războiului, a eliberării naționalităților oprimate de către Austro-Ungaria, s-ar prelungi războiul, Traian Vuia arată că, din contră, acest lucru ar scurta războiul, deoarece majoritatea armatei austro-ungare nu este germano-maghiară, ci formată din latini și slavi pe care aceștia îi obligă să lupte pentru o cauză străină lor. Această armată este în descompunere – menționează Traian Vuia – din ea au luat naștere armatele cehoslovace și sârbe și legiunile românilor din Transilvania. Traian Vuia arată că trebuie edificată această parte a opiniei publice, pentru a nu se comite din nou greșeli. Militarismul prusac trebuie învins și să i se impună “pacea dreptății”. Deoarece “Toate celelalte păci care nu conțin eliberarea naționalităților subjugate îi lasă militarismului mijloacele de a-și reconstitui forțele sale”.[33]

Este paradoxal – subliniază Traian Vuia – de a pretinde că va fi o pace durabilă lăsând 34 de milioane de oameni sub dominaţia Germaniei sau a acelora care sunt coalizaţi cu ea. Traian Vuia nu poate concepe ca Antanta să nu ducă până la capăt opera de înfrângere totală a militarismului prusac: "să învingi militarismul, dar să-i laşi mijloacele pentru a se reface, este o intreprindere aşa de monstruoasă, că noi nu credem că aceasta ar putea să fie scopul războiului Antantei".[34] Astfel că acestor fracţiuni de opinie ale Antantei – insistă Traian Vuia – trebuie să li se explice esenţa militarismului prusac. Să li se arate că acest militarism "nu cunoaşte decât supunerea sau ascultarea oarbă la voinţa sa <sic volo, sic jubeo> (aşa vreau eu, aşa ordon eu)".[35] Numai dacă acest militarism va fi distrus, din rădăcini, se va putea instaura o pace durabilă.

Folosind orice prilej pentru a atrage atenţia popoarelor asuprite din cadrul Imperiului austro-ungar, Traian Vuia a participat la o serie de întruniri, mitinguri, manifestaţii publice din capitala Franţei. Cu aceste prilejuri se amintea aliaţilor şi despre cauza justă a poporului român din Transilvania, despre dorinţa sa de a se elibera de sub dominaţia tiranică a Austro-Ungariei. Astfel, la reuniunea franco-română care a avut loc la 14 iulie 1918, cu prilejul sărbătorii naţionale franceze, distrugerea Bastiliei, pe lângă alţi vorbitori, a luat cuvântul şi Traian Vuia, care a vorbit în numele românilor din Transilvania.[36] După cuvinte de înflăcărate elogii la adresa armatei franceze şi a poporului francez, Traian Vuia arată că "există azi în lume o imensă Bastilie, imperiul austro-ungar... în care tot poporul român din Transilvania este închis... şi noi avem nădejdea şi încrederea că la 14 iulie anul viitor vom sărbători distrugerea acestei imense Bastilii şi eliberarea Transilvaniei.".[37]

Totodată revista *La Transylvanie* publică şi o serie de documente ale Comitetului naţional al românilor din Transilvania semnate de Traian Vuia în calitate de preşedinte, vicepreşedinte sau secretar general, funcţii pe care le-a îndeplinit succesiv în cadrul acestui organism politic al românilor din Franţa. În şirul acestor documente se înscriu îndeosebi adrese, telegrame, scrisori deschise etc., prin care se intervine la unele ministere, sau se prezintă rapoarte de activitate.

Sub titlul **Un Oubli**[38] (O uitare), Traian Vuia publică o notă adresată preşedintelui Comitetului parlamentar al Afacerilor Străine din Franţa. Aici, Traian Vuia intervine arătând că presa franceză a publicat două tabele care enumerau popoarele aliate şi cele oprimate, dar cu regret constată că românii nu figurează în nici unul din aceste tabele. El intervine arătând că acest fapt nu este just şi regretă această omitere, deoarece "România poate actualmente să ia loc între naţiunile cele mai oprimate şi ultimul tratat de la Bucureşti n-a uşurat cu nimic jugul românilor din Transilvania.".[39]

Cu prilejul victoriei sârbe în Macedonia, Traian Vuia trimite, în numele românilor din Transilvania, o telegramă ministrului Serbiei, Vesnitch, prin

care felicită armatele sârbe care au eliberat "pământul patriei sârbe", dar şi un număr mare de români prizonieri. Astfel că, "Datorită victoriei, armatele sârbe au zdruncinat tirania germano-maghiară şi au uşurat românilor reluarea luptei abandonate în circumstanțe tragice".[40]

O amplă scrisoare deschisă a lui Traian Vuia inserată în *La Transylvanie* şi adresată lui Take Ionescu, preşedintele Consiliului național al unității române[41], este intitulată: **La reconnaissance de l'Indépendance de la Roumanie Transcarpatique et de son Union avec le Royaume** (Recunoaşterea independenței românilor din Transilvania şi a unirii lor cu Regatul).[42] Aici Traian Vuia îşi exprimă poziția sa şi a Comitetului național al românilor din Transilvania, pe care a susținut-o şi o susține în continuare, referitoare la unirea Transilvaniei cu România. El este de părere că provinciile româneşti care se află în cadrul imperiului austro-ungar trebuie mai întâi să-şi proclame independența şi apoi să consimtă liber la unirea lor cu România. Unirea – arată Traian Vuia – se poate face doar în virtutea a două acte – prin anexiune sau printr-un act de unire. Anexiunea nu este admisă deoarece este un act unilateral şi nu cere consimțământul părților anexate, pe când "Uniunea este un act bilateral şi are două faze. Pentru ca o țară să se poată uni cu alta, ea trebuie să aibă posibilitatea să-şi exprime în mod liber voința sa.".[43] Traian Vuia arată că acestea sunt principiile enunțate de Wilson.

Traian Vuia motivează insistența sa asupra acestei modalități de realizare a unirii, spunând că românii din Transilvania, Banat şi Bucovina şi-au dat consimțământul lor cu privire la unirea cu România şi "cum sentimentele românilor din Transilvania pentru unire sunt neschimbate, este mai bine că ne conformăm acestor principii şi în forma lor, pentru a răspunde la calomniile acelora care ne acuză de imperialism"[44].

În continuare, el arată că "popoarele singure pot să aspire la recunoaşterea independenței lor"[45] în virtutea faptului că ele şi-au constituit organisme politice – consilii sau comitete naționale – la care s-au ataşat unitățile armate alcătuite din aceste popoare pentru a lupta alături de aliați. Aşa sunt organismele politice create de cehoslovaci şi iugoslavi, care au fost recunoscute ca embrioane de stat, iar aceste popoare, ca beligeranți.

După ce România a încheiat pacea de la Bucureşti – menționează TraianVuia – şi românii şi-au creat un comitet național, organism politic care "şi-a propus ca scop de a realiza toate condițiile la care s-a ajuns pentru ca poporul român subjugat să fie eliberat şi ca acest popor, să-şi poată exprima voința sa de a se uni cu România. independența țărilor române subjugate nu este scopul acestor țări, ci procedeul prin care ei ajung la uniunea lor cu Regatul"[46]. Acest organism politic provizoriu – arată T. Vuia – s-a format atât din români "iredenți", cât şi din un mare număr de români din Regat. El a înregistrat toată populația civilă română a "țărilor iredente" care se afla în Franța, a elaborat un statut recunoscut de Prefectura de poliție franceză, care

a acordat dreptul de liberă circulaţie pe teritoriul Franţei tuturor românilor din ţările subjugate şi ridicarea sechestrului de pe averile lor. Comitetul a obţinut totodată autorizaţia de la Ministerul de Război al Franţei de a recruta voluntari care să lupte alături de aliaţi, a vizitat împreună cu patru ofiţeri din România toate lagărele prizonierilor români “iredenţi” şi a reuşit să obţină o îmbunătăţire a situaţiei lor, întocmind şi liste de voluntari. Comitetul a mai obţinut – spune în continuare Traian Vuia – ca o parte din voluntari să fie întruniţi într-un lagăr aparte, pentru a fi instruiţi.

Acest comitet – explică Traian Vuia – fiind provizoriu, a căutat să se lărgească cu noi elemente provenite atât din România, cât şi din provinciile subjugate. În vederea acestei lărgiri comitetul a convocat pe data de 1 august 1918 o adunare generală prezidată de Louis Marin, deputat de Nancy, la care au luat parte şi doi delegaţi de la Ministerul de război şi afacerile străine, care au fost convinşi ca din comitet să facă parte atât românii din provinciile subjugate cât şi din România, pentru a afirma voinţa de unire. Cu acest prilej s-a hotărât – menţionează Traian Vuia – ca în fruntea Comitetului ce urma să se formeze să fie ales ca preşedinte Dr. I. Cantacuzino. Apoi au fost numiţi patru vicepreşedinţi şi treizeci de membri. Această transformare preconizată nu s-a realizat şi Comitetul naţional al românilor din Transilvania şi-a continuat activitatea în cadrul vechi. În schimb, a fost creat Consiliul naţional al unităţii române, din care Traian Vuia a acceptat să facă parte ca membru.

În continuare, Traian Vuia se adresează lui Take Ionescu în calitate de membru al celor două organisme politice – Comitetul naţional al românilor din Transilvania şi Consiliul naţional al unităţii române – arătând că Consiliul naţional al unităţii române nu se poate substitui Comitetului naţional preconizat prin adunarea generală de la 1 august 1918, care trebuia să fie formată cel puţin în majoritate de români din provinciile subjugate, să aibă în jurul lui o populaţie civilă şi să ataşeze legiunile române transilvănene. Părerea sa este ca organismul politic creat de românii “iredenţi” să fie completat şi membrii Consiliului naţional al unităţii române să se pună în fruntea sa pentru a forma un început de guvern şi pentru a mobiliza toată populaţia civilă română din provinciile subjugate.

Sub acelaşi titlu – **La reconnaissance de l’Indépendance de la Roumanie Transcarpatique et de son Union avec le Royaume** – apare inserată în *La Transylvanie* încă o scrisoare adresată de Traian Vuia lui Take Ionescu.[47] Şi în această scrisoare, Traian Vuia îşi precizează poziţia faţă de unire, menţionând că face această precizare deoarece a fost acuzat de un membru al Consiliului naţional al unităţii române că susţine federalismul şi că a combătut unirea. Or, el consideră că tocmai poziţia aceluia care l-a calomniat este greşită, întrucât acela susţinea că unirea trebuie făcută fără ca Transilvania să-şi exprime părerea.

Asupra punctelor de vedere diferite care s-au semnalat la unii membri ai organismelor politice ale românilor din Franța, Traian Vuia insistă şi mai mult în nota intitulată **Une manoeuvre byzantine** (O speculație bizantină).[48] De data aceasta Traian Vuia arată strădaniile sale de a acționa unitar, de a nu se amesteca în certurile politice care ar fi putut să despartă pe români. Nu acelaşi lucru au făcut unii membri ai Coloniei române din Paris, care au încercat să-l calomnieze. La aceste calomnii, Traian Vuia arată că nu a răspuns până în acel moment tocmai pentru a evita dezbinarea între români. Aici Traian Vuia menționează că a fost acuzat că este devotat şefului partidului liberal, însă el nu a dat nici o atenție acestui fapt, deoarece "noi transilvănenii, nu ne cunoaştem decât ca români şi noi nu facem o altă deosebire".[49]

Tot pentru a evita dezbinarea între români – se justifică Traian Vuia – nu a luat poziție nici atunci când în revista *La Transylvanie* din 15 septembrie 1918 a fost publicat articolul **Pour les gens de bonnefoi**, semnat cu numele lui, dar care nu a fost scris de el, iar cel care l-a publicat a căutat să-l compromită. "Dacă eu am întârziat cu acest protest – arată Traian Vuia – nu era pentru a acoperi fapta aceluia care a semnat cu numele meu un articol scris de el, ci pentru a evita un scandal... şi pentru ca eu să nu fiu acuzat chiar şi de oameni de rea credință că am împiedecat unirea românilor".[50]

Activitatea desfăşurată de Traian Vuia în 1918 se constituie ca parte integrantă a activității întregii emigrații române din Franța. Această activitate a avut un rol deosebit în acel moment decisiv pentru poporul român, în clarificarea opiniei publice europene privitoare la cauza justă pentru care luptau toți românii.

Prin articolele şi materialele publicate de el în revista *La Transylvanie*, Traian Vuia a făcut cunoscută opiniei publice poziția sa şi a Comitetului național al românilor din Transilvania în problema națională, conştient fiind că opinia publică constituie o forță care poate să influențeze cercurile conducătoare ale aliaților.

Opiniile sale s-au situat pe pozițiile cele mai înaintate ale vremii. El a militat pentru înfăptuiri radicale, democratice. În problema națională, Traian Vuia preconiza eliberarea tuturor popoarelor oprimate, acordarea dreptului acestor popoare de a-şi hotărî singure soarta, iar în ceea ce priveşte pe românii din Transilvania, a căror năzuință o cunoştea foarte bine, cerea să se unească cu România, însă noua Românie trebuie democratizată. Într-un material intitulat **Notre politique nationale** (Politica noastră națională)[51], semnat: Comitetul Național al românilor din Transilvania, Banat şi Bucovina, sunt expuse principiile şi poziția comitetului, dar oglindeşte întru totul şi ideile lui Traian Vuia. Aici se spune: "1. Românii sunt un popor indivizibil; 2. Nici o parte a poporului român nu trebuie să rămână sub o dominație străină; 3. Românii nu pot să conceapă decât o pace bazată pe dreptul poporului de a se conduce singur; 4. *Conform acestui principiu, românii din*

Austro-Ungaria și-au exprimat voința de nestăvilit de a trăi uniți cu frații lor din România și cu cei din Basarabia într-o Românie nouă guvernată de principii democratice. În România nouă, trebuie să se stabilească egalitatea politică a locuitorilor, fără a se ține cont de originea națională și credința lor. Trebuie acordate drepturi politice femeilor. Trebuie stabilit votul universal: cu votul secret, obligatoriu și reprezentarea minorităților."[52].

Într-un amplu articol intitulat **Considérations sur le Banat**[53] (Considerațiuni asupra Banatului), Traian Vuia prezintă o documentată expunere asupra acestui străvechi ținut românesc, aducând argumente din istorie, din viața economico-socială şi culturală, care justificau lupta românilor de aici pentru libertate şi independenţă. Pe această temă, Traian Vuia a publicat şi broşura **Le Banat (Timishana)**[54], lucrare care prezintă o importanţă deosebită pentru cunoaşterea situației reale din această provincie românească atât pe plan economic, administrativ, cât și din punct de vedere politic și social, aspecte care justificau pe deplin aspirațiile românilor pentru unitate națională.

Parisul fiind un centru unde îşi desfăşurau activitatea politică pentru eliberarea popoarelor asuprite din imperiul austro-ungar şi emigranţi cehi, slovaci, sârbi etc., Traian Vuia a ținut strânse legături și cu aceştia, participând la unele acțiuni comune, cu scopul de a sublinia că libertatea națională este și deziderатul poporului român. Sunt demne de remarcat legăturile pe care le-au avut Traian Vuia și alți emigranți români în Franța cu emigrația cehă. În amintirile sale Traian Vuia relatează despre modul în care a luat contactul cu reprezentantul emigrației cehe, Eduard Beneş, la o conferință organizată de acesta din urmă. "Pe la începutul lui ianuarie 1918 am avut la d-l Beneş o primă și foarte importantă conferință. Prezenți la această conferință au fost în afară de d-l Beneş, și d-nii Roman Dmovski, un inimos fiu al poloniei, contele Voinovici, I. T. Florescu și Drăghicescu. Acesta din urmă a făcut o expunere amănunțită asupra Ardealului și părțile ungurene, iar cel ce scrie aceste rânduri, asupra Banatului. Conferințele s-au repetat în urmă, dând roade îmbelşugate."[55] Traian Vuia a luat cuvântul și la alte conferințe organizate de Eduard Beneş, la una din ele "a prezentat o statistică completă asupra tuturor regiunilor locuite de Români..."[56]

În cursul războiului, Traian Vuia a luat contact și a întreținut strânse legături și cu mişcarea socialistă din Franța deoarece, aşa cum arată el, "În Anglia și în Franța, ca în toată lumea din Occident, organizațiile socialiste sunt tot atâția factori de forță al căror cuvânt apasă greu în cumpăna marilor hotărâri ale statelor respective. Neamurile subjugate din Austro-Ungaria aveau tot interesul ca să obțină și concursul socialiştilor în marele lor sbucium pentru libertate".[57] Primul organism socialist care s-a ocupat de problema naționalităților din imperiul habsburgic a fost Congresul de la Londra, care a formulat un program în această chestiune. Singurul român care a participat la acest congres a fost Dr. N. Lupu.

Primele manifestări organizate de socialiştii francezi la care participă şi Traian Vuia, ca reprezentant al românilor transilvăneni, sunt cele prezidate de Mario Roques, profesor la Sorbona şi Albert Thomas.[58] Dându-şi seama de problemele majore care se puneau cu aceste prilejuri, Traian Vuia devine nelipsit de la adunările socialiştilor, aşa cum mărturiseşte singur: "am continuat să iau parte în mod regulat la toate conferinţele socialiste, care se ţineau tot la 2 săptămâni". Iar în continuare arată că: "D-l Albert Thomas, şeful mişcării socialiste şi revoluţionarul înţelegător al vremii a făcut sforţări uriaşe pentru a lămuri şi determina puternica opinie publică socialistă, ca să accepte ca unul din scopurile supreme ale războiului, dezrobirea naţiunilor subjugate".[59]

Traian Vuia arată că exista o grupare minoritară socialistă care se opunea dezmembrării Austro-Ungariei: "Minoritarii socialişti din Franţa, în frunte cu Longuet, deputat socialist, director al gazetei "Le Populaire" şi nepot al lui Karl Marx, pledau pentru menţinerea Imperiului austro-ungar, pretinzând, pentru a atrage masele sociale de partea lor, că dezrobirea naţiilor din Austro-Ungaria reclamă prelungirea războiului. Toată lumea înţelegea că această campanie era inspirată, susţinută şi alimentată de către germani".[60] În continuare, Traian Vuia precizează că A. Thomas, ajutat de prieteni şi reprezentanţii naţiunilor oprimate, "a reuşit să-şi impună teza şi să convingă opinia socialistă din Franţa că războiul din contra se va scurta prin rezolvirea problemei naţionalităţilor şi că rezolvarea aceasta va înlătura pentru vecie una din cauzele esenţiale provocătoare de războaie."[61]

Traian Vuia insistă asupra ajutorului oferit de socialiştii francezi grupaţi în jurul lui A. Thomas şi sprijiniţi de delegaţii Belgiei care îşi puneau problema "Că socialismul internaţional a făcut o mare greşală atunci, când a voit să devină internaţional înainte de a fi naţional şi că socialismul stă în faţa unei evidente primejdii atunci când se desinteresează de soarta popoarelor asuprite"[62]. Dintre toate naţionalităţile orpimate din Austro-Ungaria, românii erau cei mai vitregiţi. Traian Vuia menţionează că "Noi Românii eram însă până în această epocă condamnaţi de a rămânea simpli spectatori îndureraţi ai marilor sforţări pe care aliaţii le făceau pentru biruinţa Dreptului, a Dreptăţii şi Libertăţii. Toată lumea vorbea de cehi, de slovaci, de cehoslovaci, de iugoslavi, de italieni, dar de români prea puţin (şi ş-atunci rău!) iar de ardeleni de loc."[63]

Folosind şi alte prilejuri pentru a atrage atenţia asupra românilor transilvăneni, care sufereau oprimarea imperiului austro-ungar, Traian Vuia a participat la începutul lunii martie 1918 la o conferinţă organizată de reprezentanţii cehilor, slovacilor, iugoslavilor şi polonezilor, împreună cu "Comisia de afaceri streine a Senatului francez". Luând cuvântul la aceasta conferinţă, el insistă asupra singurei soluţii pe care o vedea în privinţa rezolvării problemei naţionale din Austro-Ungaria, arătând că "*autonomia preconizată de unii pe seama popoarelor oprimate din imperiul habsburgic*

este o imposibilitate, că federalizarea propusă de alții este irealizabilă și că unica soluție acceptabilă și ducătoare la scop este independența tuturor acestor popoare”.[64]

La 9 aprilie 1919, după aproape un an de activitate, Comitetul național al românilor din Transilvania, în fruntea căruia Traian Vuia a desfăşurat o bogată activitate în slujba intereselor neamului, s-a întrunit într-o ultimă şedință, la care Traian Vuia a susținut raportul de activitate al comitetului.[65] Trecând în revistă întreaga activitate a Comitetului național al românilor din Transilvania, Traian Vuia încheia raportul precizând cauza dizolvării comitetului: “Românii din Transilvania, în acest timp, au declarat independență şi unirea lor cu Regatul. Comitetul a considerat rolul său politic terminat şi a arătat aceasta într-o scrisoare adresată în 24 decembrie ministrului României la Paris, rugându-l să ia românii transilvăneni sub protecția sa”.[66]

Ca o încununare a activității politice desfăşurate de Traian Vuia în timpul primului război mondial este contribuția sa remarcabilă adusă în timpul desfăşurării lucrărilor Conferinței de pace de la Versailles, pentru recunoaşterea de către această conferință a cauzei drepte a românilor. În acest scop Traian Vuia a publicat un memoriu către Conferința de pace (în limbile franceză şi engleză) şi ia contact cu delegația română venită la conferință. Este edificatoare în acest sens declarația făcută presei timişorene de către Caius Brediceanu, care fusese delegat al României la Conferința de pace: “...Din amintirile mele de la Conferința Păcii, una trebuie să încânte pe fiecare bănățean: faptul că l-am ales imediat la sosirea mea la Paris de colaborator în calitate de consilier tehnic pe marele inventator român, inginerul bănățean Traian Vuia. El a devenit în delegațiunea noastră prin forța enormă de muncă, prin cunoaşterea perfectă a limbii franceze, prin claritatea judecății sale de mare gânditor şi filozof, prin maniera sa modestă şi discretă, unul din factorii principali ai misiunii noastre.”[67]

Bogata moştenire pe care ne-a lăsat-o Traian Vuia nu numai ca realizator al celui dintâi zbor mecanic din lume, dar şi ca un înflăcărat patriot, luptător neobosit pentru libertatea națională şi socială a poporului din mijlocul căruia s-a ridicat, îi asigură pentru totdeauna locul pe care însuşi contemporanul său Caius Brediceanu i-l recunoştea: “Îl consider pe Traian Vuia ca pe unul din cei mai mari fii ai Neamului...”[68]

Integrându-se în spiritualitatea progresistă a vremii, Traian Vuia şi-a adus contribuția sa patriotică la importantul act al Unirii, care împlinea visul poporului nostru pentru realizarea căruia s-au adus jertfe secole de-a rândul. Această contribuție îl situează pe Traian Vuia alături de Vasile Goldiş, Ştefan Cicio-Pop, Nicolae Titulescu, Take Ionescu, Dr. Ioan Cantacuzino, Nicolae Iorga, Aurel Lazăr, Ioan Suciu, Ion Mihuț, I. Jumanca, I. Flueraş, Enea Grapini, Tiron Albani, Iuliu Maniu, Octavian Goga, Vasile Lucaciu, Emil Isac[69], personalități cu rol de seamă în înfăptuirea Unirii.

În 1919 prietenii săi din Banat l-au propus candidat pentru alegerile parlamentare în circumscripţia electorală Răcăşdia.[70] Însă unii reprezentanţi ai Partidului Naţional Român i-au contestat dreptul de a candida pe motivul că a fost socialist. El îşi retrage candidatura şi într-o amplă scrisoare adresată lui George Dobrin[71], la Lugoj, explică motivul acestei retrageri. El argumentează faptul că a devenit socialist din considerente patriotice şi remarca lui G. Dobrin că "Înainte de a fi internaţionalist, trebuie să fiu naţionalist", o consideră "un adevăr elementar". El motivează că a aderat la "Comitetul de înțelegere socialistă între Aliaţi" prezidat de Albert Thomas deoarece "În acest Comitet toate popoarele iredente din vechea monarchie austro-ungară au fost reprezentate. Cehii aveau în acest comitet ca reprezentant pe Dr. Beneş, care az este Ministru de Externe a Republicei Cehoslovace. Acest Comitet nu numai că nu era contra naţionalităţilor, ci avea ca misiune a arăta socialiştilor şi opiniunei publice din Apus, că eliberarea naţionalităţilor oprimate de Austro-Ungaria este un postulat al democraţiei"[72]. În continuare, Traian Vuia arată că românii erau reprezentaţi în acest comitet doar de N. Lupu, care nu era bine văzut în cercurile socialiste, iar el a fost solicitat în 1917 de "un Român cu poziţiune înaltă" să facă parte din acest comitet, "unde am contribuit a lumina opiniunea publică asupra chestiunei noastre ca Român. Am devenit socialist din patriotism, sinceritatea mea nu a tras-o nimeni la îndoială şi az toate cercurile, unde mă învârtesc, se ştie, ce opiniune am"[73]. Apoi Traian Vuia constată cu tristeţe că "dacă mi-aş fi încrucişat braţele aici în decursul războiului şi nu aş fi făcut nimica, cei din Centru m-ar afla demn de a fi reprezentant al poporului, dar fiindcă din patriotism am intrat în partidul socialist şi acum tot din consideraţiuni patriotice doresc să rămân fidel principiilor odată adoptate, mă văd discalificat. Cei din Centru doresc poate, ca partidul socialist să cadă cu totul sub direcţiunea străinilor, duşmanilor a tot ce este românesc?". El insistă asupra pericolului de a lăsa partidul socialist pe mâna duşmanilor neamului românesc, exclamând cu amărăciune: "Oare cei din Centru află, că proced înţălepţeşte, când lovind cu ostracism pe patrioţii socialişti lasă partidul pe mâna demagogilor şi a duşmanilor poporului român! Până când Cehoslovacii fac din un socialist un Ministru, la noi patriotismul aceluia, care a făcut parte din acelaş Comitet, este discutat."[74].

Incidentul acesta nu-i schimbă hotărârea de a se întoarce în ţară, unde va încerca să se ocupe de "chestiuni industriale", deoarece, mărturiseşte Traian Vuia, "Împrejurările s-au schimbat, avem şi noi o patrie, revenim cu toţii la ea"[75]. Dar visul său de a se reîntoarce în ţară nu s-a realizat cum a dorit el.

În scrisoarea datată: Garches (Seto), 27 decembrie 1921, Traian Vuia promite că se va întoarce în ţară în anul următor, exprimându-şi totodată speranţa că "până atunci atât situaţiunea economică cât şi cea financiară a ţării se va stabiliza". El spune că doreşte să viziteze mai întâi România

pentru a stabili “ce aş putea lucra şi cum m-aş putea face util în ordinea nouă din ţara noastră”.[76]

Într-o scrisoare datată: Garches, 11 aprilie 1922, adresată tot lui G. Dobrin, Traian Vuia expune condiţiile în care ar fi de acord să colaboreze cu uzinele din Reşiţa. El este interesat de industrializarea cercetărilor sale în domeniul navigaţiei aeriene şi de realizarea unui motor cu combustie internă continuă. Pentru realizarea acestora este necesară construirea unei fabrici şi a unui atelier-laborator, astfel, mărturiseşte Traian Vuia, “Dacă mă reîntorc în patrie, sunt decis a mă consacra acestor două probleme”.[77]

Traian Vuia a ţinut legături permanente cu compatrioţii din ţară, atât prin corespondenţă, cât şi prin intermediul românilor care îl vizitau în Franţa. El se interesa permanent de situaţia politică şi economică din ţară. Constatările sale sunt din ce în ce mai triste datorită comportării politicienilor români. Politicianismul l-a dezamăgit mult, pentru el interesele statului român erau mai presus de orice. El milita pentru solidaritate naţională şi dezaproba certurile între partidele politice. Îl deranja mult balcanismul politicienilor din vechiul Regat şi se temea de influenţa nefastă a acestui “virus bizantin” asupra ardelenilor. El face o sugestivă asemănare arătând că “De altcum, dacă amestecăm fructe sănătoase cu fructe stricate, este evident că nu cele stricate se vor însănătoşi prin contactul lor cu cele sănătoase, ci şi cele bune vor putrezi. Fructele bune nu pot fi prezervate decât prin nimicirea celor stricate”.[78]

O mai aspră critică la adresa politicienilor români o face Traian Vuia în scrisoarea datată: Garches, 20 iunie 1923. Aici, pe lângă părerile sale personale, el expune şi impresiile străinilor despre oamenii politici din România, arătând că: “Situaţiunea noastră politică văzută din străinătate este de tot rea. Eu însă sunt optimist în ceea ce priveşte viitorul mai îndepărtat al ţării noastre”.[79] Superficialitatea oamenilor politici români şi lipsa lor de patriotism a dăunat foarte mult în ceea ce priveşte aprecierea străinilor la adresa României. Traian Vuia menţionează că “Am ajuns acolo, că în străinătate factorii politici se dezinteresează cu totul de luptele noastre politice, România este o ţară balcanică, guvernată de incapabili, bărbaţi fără principii, tembeli, lipsiţi de patriotismul cel mai elementar, fără scrupuli”. Iar în continuare face constatarea că “Am văzut de mult, că străinii ne cunosc mai bine. Cugetătorii, cari au avut ocaziunea de a studia poporul nostru şi moravurile lui pretind, că răul are ca rădăcină faptul, că România n-a avut aproape niciodată o tinerime generoasă şi din cauza aceasta s-a ancrat în ei convingerea, că în ţara aceasta democraţia nu se va putea întrupa decât foarte greu, unii merg până la afirmarea, că nu se va întrupa niciodată”.[80]

În scrisoarea datată: Garches, 19 august 1923, Traian Vuia îi mărturiseşte lui G. Dobrin că a ajuns la concluzia că nu este momentul favorabil de a reveni în ţară, deoarece “sunt convins, că pentru orice om, care voeşte să lucreze acasă, acum nu este loc. Întreaga noastră viaţă publică este otră-

vită”[81]. Apoi, Traian Vuia se referă la o altă problemă, destul de importantă, și anume opinia publică străină despre țara noastră. El arată că francezii sunt foarte nedumeriți de ce românii nu reacționează la proasta guvernare a țării printr-o puternică opinie publică care să oprească abuzurile. El crede că “aceea ce ne trebue, este o educațiune civică a poporului. Iar aceia, cari duc lupta, au nevoe de o organizațiune puternică, cari să reacționeze la toate ocaziunile”. În continuare, Traian Vuia este de părere că revigorarea propagandei antiromânești din străinătate este înlesnită de lipsa de dragoste de țară a guvernanților. El arată că “Se poate constata apoi la noi o mare scădere, despre care numai acela, care a viețuit mai îndelungat în țările occidentale, o observă, este lipsa de patriotism adevărat. Este încă un fenomen îngrijorător. În urma marei propagande făcute cu un aparat puternic dușmanii noștri caută să arate lumii, că prin crearea unei Românii Mari au balcanizat Europa Centrală. Arată, că Românii sunt incapabili de a exploata avuțiile uneia dintre cele mai bogate țări a Europei și ei tind a indica lumii, că starea actuală nu poate rămâne definitivă, că Europa, vrând nevrând va fi silită să facă gestul lui Cristos din parabola cu talantul pe care l-a luat de la acela care îl îngropase și l-a dat aceluia, care l-a fructificat. Nu cred, că își vor ajunge scopul, este însă cert, că noi contribuim la întărirea acestei credințe în opinia publică mondială”.[82] Traian Vuia dă ca exemplu de lipsă de preocupare din partea română pentru a contracara această propagandă faptul că Legația română de presă de la Paris, din motive de economie financiară, a desființat biroul de presă, în schimb întreține o serie de misiuni costisitoare “compuse de oameni incompetenți”. Concluzia plină de amărăciune a lui Traian Vuia este că “O reputațiune pierdută nu este ușor de recâștigat”.[83]

Și în scrisoarea datată: Garches, 31 decembrie 1923, Traian Vuia se referă la lipsa de patriotism din partea celor care conduceau România, precum și la lipsa de solidaritate, de curaj, dar “Cea mai păgubitoare este, că interesul public nu triumfează de interesul particular. Am însă convingerea, că situațiunea s-ar îmbunătăți, dacă administrațiunea țării s-ar pune în mâini mai cinstite”.[84]

Într-o altă scrisoare adresată tot lui G. Dobrin, datată: Garches, 4 martie 1925, Traian Vuia își exprimă și mai intens îngrijorarea pentru destinele țării aflate sub semnul unei cumplite maladii provocate de “virusul politicianismului și al fanariotismului”.[85] El aduce aspre critici și fruntașilor ardeleni, care au uitat deviza după care s-au condus înainte – “Ardealul înainte de toate” – și “au dat lumii spectacolul urât, că patriotismul lor nu se ridică deasupra politicianismului și chiar în fața spectrului morții Ardealului și Banatului ei nu au fost capabili de a se ridica deasupra patimilor lor. La ce servește toată știința lor, dacă ea nu poate produce nici atâta cultură intelectuală și sufletească, ca ei să poată renunța la slăbiciuni, cari îi pun mai jos decât animalele?” În schimb, are aprecieri elogioase la adresa lui

Valeriu Braniște pentru “declarațiunea plină de demnitate” care “îmi redă încrederea în un viitor mai bun”. El face trimitere la solidaritatea dinainte de Unire când “Am rezistat ungurilor, pentrucă am luptat cu toții sub un drapel unic, pe care era scris *Idealul Național*. Grație acestei uniri am triumfat” pe când “acum dăm spectacolul unui popor dezbinat în zece partide. Să-și facă deci toți bărbații de încredere și politici examenul conștiinții, să revină la tradițiunea veche, să se inspire de principiul vecinic în putere a bărbaților de stat adevărați: <veritaiem colere, patriam diligere>. Dacă nu sunt în stare a face acest examen sincer și cu pocăința omului, care dorește să se îndrepte, vom asista la falimentul moral al intelectualității”.**[86]** Din nou își afirmă dorința de a se întoarce în țară, însă “Din nefericire nu este momentul oportun. Țara se află în o atmosferă, care stelilisează (paralizează?) toate voințele bune. Sper însă ferm, că isprăvind aici tot ce mai am de făcut mă voiu putea reîntoarce în curând”.**[87]**

Și în scrisoarea datată: Garches, 16 ianuarie 1926, Traian Vuia face dureroasa constatare că “lucrurile nu se aranjează în țară și că păstorii ei răi și rapaci o duc înainte pe cale rătăcirei cu obstinațiune, care mă face să cred, că ne aflăm în prezența unei nebunii colective” și răul făcut de echipa de la guvernare e așa de mare încât el își exprimă neîncrederea că o echipă de patrioți ar putea îmbunătăți situația, deoarece au fost date o mulțime de legi “despotice” care “au dezorganizat tot ce a fost bine întemeiat”.**[88]** Orientarea vieții politice din România spre dreapta îi oferă prilejul lui Traian Vuia de a face o amplă expunere asupra democrației. El semnalează totodată și pericolul instaurării unei dictaturi în țara noastră. Traian Vuia pledează pentru cârmuirea poporului “spre destinele lui înalte” și arată că “nu este permis a-l întâmpina cu supărare, ci trebue să-l iubim, ca un părinte bun și înțălept copilul lui. Trebue să-i arătăm devotament în ce privește ambițiunile lui și dorințele lui drepte. Trebue să-i arătăm și încredere. Prin educațiunea poporului, prin formarea morală a cetățeanului, pe toate treptele scării sociale, democrația trebue să constitue <u>elite</u> și să urmeze sfaturile acestor elite, cari o vor împiedeca de a se înfunda în <mediocrație>. Și deoarece democrația la noi nu există decât în o stare embrionară trebue să o organizăm. Aceasta este opera care așteaptă la muncă generațiunile noastre intelectuale”.**[89]** Dacă nu se va urma această cale, mărturisește Traian Vuia, se va ajunge “în prezența unei crize grave, care poate provoca dictatura unui om sau a unei fracțiuni, cari vor lăsa după ele pagubi enorme. Prin lozince de <democrație spre dreapta> democrație ciocoiască sau fanariotă putem pierde încrederea poporului. Să ținem cont de faptul, că poporul nostru așteaptă sanarea tuturor relilor de la P.N. (Partidul Național) încarnat în mintea lui în persoana integră și în înțelepciunea lui Maniu. Să nu jucăm în cărți această încredere, pentrucă perderea jocului înseamnă căderea conducerii din mâinile intelectualilor”. Apoi, Traian Vuia mai semnalează și alte pericole care amenință România, și anume bolșevismul și revizionismul. El nu este de acord cu

aceia care cred "că salvarea ne va veni de la un bărbat miraculos... un fel de Mussolini. Ei uită, că starea de la noi nu se poate compara cu cea din Italia înaintea venirii lui Mussolini. Acolo era nevoie de organizare a luptei contra anarhiei venite din stânga grație slăbiciunei unui guvern neputincios, până când la noi este vorba de o anarhie venită din dreapta. Aceşti fatalişti ar face mai bine, în loc de a aştepta răsărirea unui Mussolini, şi a se îndestuli a trăi în visuri, dacă şi-ar da silința de a deveni ei înşuşi bărbați. Să fie atenți, că din visul lor se pot deştepta în o bună zi nu în fața unui Mussolini, ci a unui Lenin. Și vai de țara noastră, avem în ea atâtea elemente străine, unele încă neasimilate, altele neasimilabile, că tabloul ce-l întrevăd, mă umple de oroare. Trebuie să amintesc, că aceste elemente lucră din răsputeri şi facem rău, că nu le dăm nici o atenție. În fiecare săptămână organizează aici mitinguri, în cari denunță despotismul echipei nebune dela putere. Ce se petrece în aceste mitinguri? Se expune în fața lumii samavolniciile săvârşite de guvern aşa cum le descriu gazetele din opoziție, n-au nevoie de nici o exagerare pentru a mişca lumea occidentală. Astfel în gazetele de stânga, adecă guvernamentale, începe să se vorbească despre o cauză, o chestiune a României negre.". Iar pe de altă parte – atrage atenția Traian Vuia – trebuie să se aibă în vedere că "Maghiarii încă au început a face aici o activă propagandă în contra stărilor nouă instituite prin tratatul de la Trianon". În încheierea lungei sale epistole, Traian Vuia îşi exprimă speranța şi totodată urarea să "Dee Dzeu, că anul acesta pe lângă alte satisfacțiuni să curețe țara de haiducii şi nebunii, cari grație indiferenței şi lașității generale au reușit să pună mâna pe toate bunurile țării pe care o consideră de avutul lor personal.".[90]

Interesant de remarcat este faptul că Traian Vuia, încet-încet îşi va da seama că nici reprezentanții Partidului Național – pentru care îşi exprimase mereu simpatia – nu vor fi la înălțimea aspirațiilor poporului şi pentru binele țării, chiar înainte de fuziunea din octombrie 1926 cu Partidul Țărănesc şi cu trei ani înainte de a ajunge la guvernare. Într-o scrisoare datată: Garches, 30 august 1925, Traian Vuia menționează că "Am temeri, - cuget că sunt întemeiate, - că ajungerea la putere a prietenilor noştri cu balasturile lor actuale, ne vor aduce desiluziuni.".[91]

Prin scrisoarea datată: Garches, 17 aprilie 1928, Traian Vuia anticipează venirea la putere a Partidului Național Țărănesc. El este de părere ca prietenul său Caius Brediceanu să nu primească postul de ministru în America de Sud, ci să rămână în țară "pentruca la venirea la cârmă alor noştri Bănatul trebue să obțină un portofoliu în viitorul Cabinet".[92] Caius Brediceanu a avut motive serioase să primească postul şi i-a explicat lui Traian Vuia despre această decizie.

Însă venirea la putere a național-țărăniştilor a înrăutățit şi mai mult situația țării, agravată şi de criza economică generală din anii 1929-1933. Politica "porților deschise" inaugurată de național-țărănişti a afectat însăşi

suveranitatea națională a României prin împrumuturile de stat, foarte păgubitoare, care au dus la instituirea controlului străin asupra finanțelor țării.

În scrisoarea datată: Garches, 15 decembrie 1929, Traian Vuia îi mărturisește lui G. Dobrin: "Abia pot urmări evenimentele din țară. Cuget însă, că revoluțiunea din urmă, ca toate revoluțiunile, nu a satisfăcut decât pe aceia, pe cari i-a aruncat la putere, iar aceasta din urmă, după cum a zis un mare bărbat, strică pe om, îndată ce să atinge de ea."[93]

Iar în scrisoarea datată: Garches, 27 decembrie 1931, Traian Vuia se confesează lui G. Dobrin cu amărăciune, exclamând: "Ce să zicem despre țara noastră, a cărei guvernare pare a fi scăpat din mâinile bărbaților inteligenți și a fi trecut în mâinile desechilibraților."[94]

Dezinteresul guvernanților pentru destinul țării l-a făcut pe Traian Vuia să devină pesimist în privința bunelor intenții și a priceperii celor care se perindau la conducerea României. El are cuvinte foarte aspre la adresa politicienilor, considerând politicianismul drept un virus foarte periculos. Atrage atenția asupra celor două mari pericole care amenințau România interbelică – bolșevismul și revizionismul. El a fost foarte atașat de poporul din mijlocul căruia s-a ridicat și și-a exprimat adeseori încrederea în puterea acestuia de a renaște și a-și făuri un viitor mai bun.

Despre corespondența lui Traian Vuia cu George Dobrin a scris un amplu studiu istoricul I. D. Suciu, care remarca faptul că savantul român "Nefiind amestecat în diferitele combinații politice din țară, vederile lui se ridică deasupra intereselor de partid, având ca scop realizarea unei înalte conștiințe civice și a unei solidarități cetățenești pentru consolidarea statului român."[95].

Deși a trăit departe de țară, Traian Vuia a rămas toată viața un adevărat patriot. La izbucnirea celui de al II-lea război mondial, când Franța era în plină mobilizare generală, Traian Vuia îi scrie compatriotului său Caius Brediceanu, la 7 septembrie 1939, plin de îngrijorare pentru țara sa: "Dee Atotputernicul, ca România să-și poată menține frontierele intacte de orice invaziune".[96] Trista lui presimțire s-a adeverit prea curând, României fiindu-i răpite, în anul următor, importante teritorii de către sovietici, Ungaria și Bulgaria.

În timpul celui de al doilea război mondial, inventatorul român s-a încadrat în lupta antifascistă. Din primii ani ai ocupației germane el a întreținut legături cu un grup de studenți și intelectuali antifasciști și cu colonia de români de la Issy-les-Moulineaux. În 1942 a luat legătura cu mișcarea română de rezistență din Franța. Intră în Frontul Național Român, care a grupat în 1943 mai multe organizații din Rezistență. Totodată, Traian Vuia adăpostește, în biroul său din Paris, redacția ziarului *La Roumanie Libre*, apărut în octombrie 1943 în limba română și franceză, ca organ al F.N.R. În august 1944, când se constituie primul Comitet Legal al Frontului Național Român, inventatorul este ales președinte.

După război, F.N.R. a ajutat la repatrierea românilor deportați, din partea de nord a Ardealului, în lagărele hitleriste de muncă forțată de la Sédan, Metz, Vadnay, Piémont şi Mailly. A desfăşurat acțiuni de mobilizare a opiniei publice din Franța, în vederea ajutorării românilor care au suferit din cauza secetei din țară din anii 1946-1947. Totodată Frontul Național Român a organizat trei congrese pentru a face cunoscute şi a susține drepturile României în preajma încheierii Tratatului de pace. La al III-lea Congres al F.N.R., Traian Vuia n-a mai putut participa, fiind bolnav. În scrisoarea adresată congresului, Traian Vuia își exprimă tristețea pentru că nu poate participa "la acest congres, care constituie apoteoza şi consacrarea idealului nostru". Iar în continuare afirmă că "Scopul nostru suprem este apărarea intereselor României. Toată recunoştința compatrioților care aici au luptat în ilegalitate şi care de la eliberare încoace s-au străduit să ajute țara. Cu emoție să ne salutăm prietenii francezi care prin prezența lor la acest congres mărturisesc că România, reînnoită prin sacrificiile și eroismul ei, este demnă să-şi găsească locul cuvenit între Națiunile Unite.".[97]

Deși sub povara bolii și a bătrâneții, Traian Vuia dorea cu ardoare să-şi ajute țara de origine, sperând ca România să devină liberă şi cu un regim democratic, valori pentru care a luptat toată viața. El nu putea bănui că Aliații vor abandona România la bunul plac al noii tiranii – socialismul de tip sovietic – care a supus neamul său la una din cele mai perfide terori – teroarea roșie.

Note

1. Muzeul Banatului Timişoara, Inv. 4052.

2. *Drapelul*, nr. 14/1902, p.3.

3. Traian Vuia, **Din viața publică a Bănățenilor de altădată – Coriolan Brediceanu**, în *Luceafărul*, Timişoara, III, 1937, nr. 2, p. 44.

4. Traian Vuia, **Capitalismul internațional și ideea națională**, în *Drapelul*, nr. 74, 75 şi 76/1901.

5. Traian Vuia, **Viitorul**, în *Drapelul*, nr. 100, 101, 102, 103/1901 şi nr. l/1902.

6. Traian Vuia, **Capitalismul...**, *Drapelul*, nr. 74/1901.

7. (Traian Vuia), **Anachronisme**, partea a II-a, în *Drapelul*, nr. 27/1903 (articol nesemnat, poartă mențiunea: *Paris, Martie 1903)*.

8. *Ibidem*.

9. (Traian Vuia), **Chestia națională**, în *Drapelul*, nr. 27/1905.

10. (Traian Vuia), **Prospectul reformelor promise prin manifestul Țarului**, în *Drapelul*, nr. 28/1905.

11. (Traian Vuia), **Poporul rus**, în *Drapelul*, nr. 29/1905.

12. Horia Medeleanu, **Traian Vuia și filologul Iosif Popovici în corespondență**, în *Orizont*, 21 septembrie 1972, p. 9.

13. *Ibidem*.

14. (Traian Vuia), **Criza politică europeană**, în *Drapelul*, nr. 6l/1914.

15. George Lipovan, **Traian Vuia**, Bucureşti, 1966, p. 51.

16. *Ibidem*.
17. George Lipovan, **Traian Vuia – un pionier al aviației moderne**, pp. 148-149.
18. L'Acte de constitution du Comité National des Roumains de Transylvanie et de Bucovine – Proces-verbal, în *La Transylvanie*, din 15 mai 1918, p. 3.
19. *Ibidem.*
20. *România literară* din 28 noiembrie 1968, p. 13.
21. Nicolae Ciachir, Vasile Radu, P. Cinghiță, **Traian Vuia, neobosit luptător pentru unitatea națională**, în *Sargeția*, V, 1968, p. 298.
22. Arhivele Statului Bucureşti, fond *Microfilme*, Franța R – 169, C. 68.
23. *Idem*, C. 67 şi 69.
24. *La Transylvanie*, din 15 iunie 1918, pp. 7-9.
25. *La Transylvanie* din 15 iunie 1918, pp. 8-9.
26. *Idem*, p. 9.
27. *Ibidem.*
28. *Idem*, p. 10.
29. *Idem*, pp. 11-12.
30. *Idem*, p. 13.
31. *La Transylvanie* din 1 iunie 1918, pp. 10-12.
32. *Idem*, p. 11.
33. *Ibidem.*
34. *Idem*, p. 12.
35. *Ibidem.*
36. *LaTransylvanie* din 1 august 1918, pp. 20-21.
37. *Idem*, p. 21.
38. *La Transylvanie* din 15 septembrie 1918, ăă. 12-13.
39. *Idem*, p. 13.
40. *La Transylvanie* din 1 octombrie 1918, p. 16.
41. Consiliul Național al Unității Române a luat ființă la 3 octombrie 1918, la Paris, cu scopul de a coordona acțiunile dintre emigranți (F. Salvan, **Activitatea lui O. Goga pentru Unire**, în *Apulum*, XIII/1975, p. 483).
42. *La Transylvanie* din l noiembrie 1918, pp. 4-9.
43. *Idem*, p. 5.
44. *Idem*, p. 6.
45. *Ibidem.*
46. *Idem*, p. 7.
47. *La Transylvanie* din 15 ianuarie 1919, pp. 26-28.
48. *La Transylvanie* din l decembrie 1918, pp. 9-10.
49. *Idem*, p. 9.
50. *Idem*, p. 10.
51. *La Transylvanie* din 15 decembrie 1918, pp. 2-4.
52. *Idem*, p. 2.
53. *La Transylvanie* din 15 februarie 1919, pp. 6-13.
54. Traian Vuia, **Le Banat (Timishana)**. Edité par le Comité National des Roumaine de Transylvanie, Paris, 1918.
55. Traian Vuia, **Pagini din războiul mondial. Frământările Românilor dela Paris**, partea a II-a, în *Sămânătorul*, VIII, 1924, nr. 11, p. 299.
56. *Ibidem.*
57. *Ibidem.*
58. Albert Thomas, fost ministru al armamentului, devenit din 1919, după înființarea

Organizației Internaționale a Muncii prin tratatul de la Versailles, președintele Biroului Muncii de la Geneva.

59. Traian Vuia, **Pagini din războiul...**, p. 300.

60. *Ibidem.*

61. *Ibidem.*

62. *Idem*, p. 301.

63. *Ibidem.*

64. *Idem*, partea a III-a, în *Sămânătorul*, VIII, 1924, nr. 12, p. 337.

65. *La Transylvanie* din martie-aprilie 1919, p. 27.

66. *România literară*, din 28 noimebrie 1968, p. 13.

67. P. Sfetca, **De vorbă cu d. dr. Caius Brediceanu**, în *Dacia*, din 12 aprilie 1943, p. 7.

68. *Ibidem.*

69. **Istoria României. Compendiu**, Bucureşti, 1974, p. 354.

70. *Drapelul*, nr. 124 şi 125/1919.

71. Scrisoarea este datată: Garches, 16 octombrie 1919.

72. Elena Borugă, **Activitatea lui Traian Vuia pentru Unire (1918-1919)**, în *Tibiscus-Istorie*, V, 1978, Timişoara, p. 362.

73. *Idem*, p. 363.

74. *Ibidem.*

75. *Ibidem.*

76. Biblioteca Centrală de Stat, Bucureşti, *Manuscrise*, cota D 59: V 97, inv. 25805.

77. *Idem*, Inv. 25869.

78. *Ibidem.*

79. *Idem*, Inv. 25786.

80. *Ibidem.*

81. *Idem*, Inv. 25787.

82. *Ibidem.*

83. *Ibidem.*

84. *Idem*, Inv. 25788.

85. *Idem*, Inv. 25789.

86. *Ibidem.*

87. *Ibidem.*

88. *Idem*, Inv. 25791.

89. *Ibidem.*

90. *Ibidem.*

91. *Idem*, Inv. 25790.

92. *Idem*, Inv. 25795.

93. *Idem*, Inv. 25796.

94. *Idem*, Inv. 25797.

95. I. D. Suciu, **Traian Vuia. Noi contribuții documentare**, în *Studii. Revistă de istorie*, tom. 26, 1973, nr. 2, p. 375.

96. Muzeul Banatului Timişoara, Inv. 10644.

97. Victor Ionescu, **Frontul Național Român din Franța**, în **Români în Rezistența franceză în anii celui de al doilea război mondial (Amintiri)**, Ed. Politică, Bucureşti, 1969, p. 49.

CAPITOLUL IV

Traian Vuia – gânditorul

Din scrierile rămase de la Traian Vuia putem extrage multe idei şi gânduri novatoare, idei care ne dezvăluie largul orizont al preocupărilor sale spirituale. Încă din tinereţe s-a avântat în expuneri care îi puneau în valoare bogata cultură acumulată prin lecturi din operele unor filosofi şi sociologi.

Evoluţia societăţii omeneşti a fost o preocupare permanentă a lui Traian Vuia. În teza de doctorat **Militarism şi industrialism, regimul de status şi contractus**, expune idei originale şi avansate pentru epoca aceea. El va continua preocupările în această direcţie prin articolele publicate în *Drapelul*.

În primul an de apariţie, *Drapelul* publică studiul politic al lui Traian Vuia intitulat **Viitorul,** pe parcursul a cinci numere, studiu care în anul următor este editat în broşură de către tipografia ziarului.[1] În studiul său, Traian Vuia face o succintă expunere asupra dezvoltării societăţii omeneşti, prezintă aspecte din societatea vremii sale şi prognozează evoluţia acesteia în viitor.

Pornind de la analiza societăţii omeneşti premergătoare revoluţiei franceze, evocă apoi această etapă importantă din istoria omenirii, arătând că revoluţia franceză "îşi face turneul prin Europa întreagă şi pentru un timp lumea crede, că s-a ajuns epoca visată plină de libertate". În continuare Traian Vuia aminteşte faptul că era liberală instaurată în urma revoluţiilor europene a fost de scurtă durată, deoarece "militarismul cronic a înfierat numaidecât industrialismul acestei ere liberale, producând o reacţie care va duce la nimicirea totală a oricărei libertăţi". Militarismul atrage după sine înrăutăţirea situaţiei maselor muncitoare care suportă toate cheltuielile întreţinerii armatelor şi dotării acestora cu armament, totodată sustrage de la munca activă mase mari de oameni, contribuind la scăderea avuţiei naţionale deoarece "tezaurul suprem al economiei naţionale e munca".

În continuare Traian Vuia arată factorii principali care caracterizează epoca în care trăia el, şi anume: creşterea nelimitată a puterii statului în unele ţări, militarismul cronic, creşterea enormă a dărilor, creşterea peste măsură a birocraţiei, pierderea libertăţii individuale. Or, tocmai aceşti factori, care au dus la ascuţirea contradicţiilor sociale la maximum, vor provoca schimbarea orânduirii sociale existente în acel timp, respectiv orânduirea capitalistă.

Pentru a aduce analogii din istorie, el analizează procesul de cădere a Imperiului Roman şi a Imperiului Inca din Peru, înainte de cucerirea spaniolă, unde, la fel, factorii principali care caracterizau societățile respective au dus la căderea celor două imperii sclavagiste.

În dezvoltarea viitoare a societății omenești, Traian Vuia nu exclude posibilitatea "că unul sau altul dintre factorii amintiți să cauzeze societății o moarte prematură, fără ca să ajungă bătrânețe adânci", fapt confirmat de evoluția ulterioară a numeroase state, aşa cum ne-o dovedeşte istoria contemporană. Prevăzând evoluția societății omeneşti spre orânduirea socialistă, Traian Vuia arată că atunci se va instala egalitatea între oameni, însă o egalitate în sensul că "toți vor fi sclavii statului". Traian Vuia a sesizat faptul că în această nouă societate va lua naştere un nou "despotism" și se va produce o îmbătrânire a societății și dispariția "principiilor de libertate, egalitate şi fraternitate ale revoluției franceze".

Inventatorul român a intuit faptul că și societatea socialistă va ajunge la un impas, realitate confirmată în zilele noastre. Totodată Traian Vuia visa la o societate mai perfectă, unde omul să poată să-și etaleze întreaga splendoare a minții sale, dar fără a primejdui pe cei din jur. Astfel de societate preconizează și unii visători din zilele noastre care încearcă găsirea soluției unei societăți noi care să îmbine părțile bune din capitalism cu cele pozitive din socialism.

În "Epilog" la studiul politic **Viitorul**, Traian Vuia arată rolul determinant al vieții materiale față de cea spirituală, faptul că viața materială își pune amprenta asupra gândirii individului. "Fiecare individ, care trăieşte în societate, e stăpânit de anumite simțăminte sociale, cari sunt expresia tradițiilor și relațiilor din trecut, sau a celor din prezent, sau în fine a relațiilor ivinde în viitor, a căror factori însă se pot observa şi precipia deja în prezent". Astfel că relațiile materiale determină gândirea individului: "Omul trăind în societate percepe în acest mediu factorii, cari dau relațiile sociale, - ba ce e și mai mult primeşte și expresiile gata a acestor relații prin creştere, şcoală, viața publică etc. – cari apoi în mintea lui se compun și astfel se formează ideile lui, care prin urmare sunt sau originale sau derivate." Dar, totodată faptul că elemente ale viitoarei societăți se formează în cadrul sistemului social vechi, perimat, determină schimbări și pe plan spiritual: "Relațiile prezente formează totodată baza celor din viitor; diferențierea relațiilor din prezent dă pe cele din viitor... diferențialul schimbării fiind deja în relațiile din prezent, oamenii le percep și în mintea lor producându-se diferențierea, se nasc în ei acele idei cari sunt expresiile relațiilor din viitor". Astfel Traian Vuia demonstrează că "nu cugetătorii fac epocele, ci din contră", aceştia doar sesizează "schimbările cele mai mici în viața socială... premergând în ideile lor pe ceilalți".

Referindu-se la disputele care aveau loc între sociologii din vremea sa, Traian Vuia arată că "Fiecare parte crede, că învățăturile care le predică,

sunt absolute, bune, adevărate, unicele fericitoare, în fapt însă nu sunt decât relative, ce e și foarte firesc. În fiecare se exprimă mai clar acele idei, cari sunt date prin relațiile sociale, în care trăiește.” Or, prin aceasta Traian Vuia demonstra nevalabilitatea unor dogme emise de unii sociologi din epoca sa, faptul că odată cu evoluția societății omenești evoluează și ideile, concepțiile oamenilor despre lume și societate, iar evoluția ideilor nu este decât oglindirea mișcării dialectice a fenomenelor din lumea materială.

Demonstrând rolul determinant al relațiilor materiale față de cele spirituale, Traian Vuia nu neglijează rolul pe care îl au ideile în progresul social, atunci când acestea exprimă năzuințele poporului. Referindu-se la unii filozofi, printre care Plato, Socrate, Rousseau, el arată că “aceștia ne apar de figuri ideale în istoria omenimii, pentru că în ei dispare individul cu toate defectele sale, căci acestea nu pot în ei altera acele idei, cari sunt expresia mai deplină a tuturor relațiilor poporului, în mijlocul căruia trăiesc, în ei trăiește conștiința adevărată a aceluia”.[2]

Studiul prezintă și unele mici inexactități istorice sau laturi contradictorii, însă de mai puțină importanță, având în vedere originalitatea temei analizate. Asupra studiului s-au aplecat și alți cercetători, printre care amintim pe istoricul Al. Porțeanu care apreciază că lucrarea lui Traian Vuia trebuie raportată la ansamblul condițiilor epocii și la ansamblul activității autorului, precum și a faptului că ea prezintă o serie de idei pozitive. Însăși tema abordată îi conferă lucrării o valoare deosebită întrucât constituie “*una din primele mărturii din țara noastră – într-un domeniu ce abia de curând în zilele noastre se constituie ca disciplină științifică distinctivă: futurologia, știința viitorului”*.[3]

În studiul său **Viitorul**, Traian Vuia face și o incursiune în istoria religiei și deplânge scăderea sentimentului religios. o imagine și mai clară asupra opiniilor lui Traian Vuia despre religie o desprindem din însemnările lui Teodor Petrugan asupra convorbirilor avute cu inventatorul român între anii 1925-1935.[4] Părerea lui Traian Vuia era că “doar fascismul și comunismul caută să guverneze fără credință”. El mărturisea interlocutorului său că este credincios deși se duce la biserică foarte rar, iar la spovedanie n-a mai fost de când era elev de liceu, însă se străduiește să nu facă rău nimănui și este convins că “Cine are credință în Dumnezeu nu se simte singur niciodată, nici măcar în pustiul Saharei”. Despre papi, episcopi și preoți, Traian Vuia se exprimă foarte dur, considerându-i “adevărații dușmani ai credinței”. El este de părere ca preoții să fie aleși din copiii blânzi și educați în mănăstiri, “afară de infecțiile orașelor”. Pentru Traian Vuia credința are o mare însemnătate în societate deoarece “Când lumea își va găsi din nou credința adevărată, povățuită de preoți adevărați, lumea își va regăsi calea fericirei”, căci “numai credința va putea rezolva ceea ce știința nu-i în stare”.[5]

Astfel, Traian Vuia anticipa impasul atins de omul modern, pe care marile cuceriri ale științei nu-l pot satisface în totalitate și tinde spre sfere spirituale mai puțin exacte, dar mai bogate în simțiri alese.

Evoluția societății omenești l-a preocupat mult pe Traian Vuia. O serie de articole, publicate în *Drapelul* între anii 1902-1914, sunt axate pe această temă. El analizează situația politică, economică și, în special, mișcările sociale din țările europene, din America și din unele state din Asia. Seria de articole pe această temă debutează cu reflecțiile sale asupra unor fenomne politice, sociale și economice care determinau atunci civilizația Franței.[6] El arată că Franța republicană simte o aversiune bine pronunțată pentru monarhie și cunoaște o democrație în care se tinde ca poporul să fie ridicat acolo unde este aristocratul, explicând astfel stima deosebită pentru aceia care prin munca și eforturile lor proprii au ajuns pe treptele cele mai înalte ale societății. Poporul francez nu s-a mulțumit cu instituirea democrației în Franța, ci a luptat în timpul imperiului pentru independența națională și dezrobirea tuturor popoarelor. În Franța străinii se bucură de o foarte mare libertate, însă cei care asupresc alte popoare nu se bucură de simpatie. [7]

Analizând situația politică din Franța, Traian Vuia arată că guvernele dinaintea venirii socialiștilor la putere au dus o politică de oprimare a mișcării muncitorești, politică care a determinat mărirea numărului grevelor, ajungându-se la 4 milioane de greviști. Intrarea socialiștilor în guvern a dus la ameliorarea soartei țăranilor, la legiferarea unor reforme care înlesneau asocierea muncitorilor și asigurarea lor contra accidentelor. Dar ei s-au oprit aici, abandonând terenul revoluționar, lupta contra capitalismului și au devenit oportuniști.[8] Făcând bilanțul unui an de guvernare în care la conducerea țării erau reprezentați și socialiștii, Traian Vuia arată că în Franța nu s-a realizat nimic din programul socialismului pentru apărarea proletariatului: “Bilanțul activității lor de un an e deci că s-au așezat deocamdată toți la foc în jurul oalei cu carne, precum au făcut mai înainte liberalii”.[9]

Vorbind în continuare de războiul pornit de socialiști împotriva clericilor și a ordinelor călugărești, “care au ca ideal monarhia”, Traian Vuia menționează că socialiștii francezi au încetat de a se mai preocupa de problemele muncitorilor. În centrele socialiste, liderul mișcării, Jean Jaures a vorbit “numai de afacerea Dreyfus și nu s-a ocupat de mizeria proletariatului”.[10]

Preocupat de a pune la curent pe cititorii *Drapelului* cu situația politică din Franța, Traian Vuia nu uită să facă referiri și la românii din Transilvania, arătând că “Noi nu avem nici aristocrație, dar nici burghezime avută, ci avem numai un proletariat intelectual care luptă chiar așa ca și poporul; de altcum toată această inteligență se derivă direct din opincă” și ca atare “poporul nostru trebue să se alăture acesteia, care împarte cu el suferințele”.[11]

Tratând despre viața social-politică din Germania[12], Traian Vuia zăbovește mai mult asupra analizei socialismului, pe care îl și definește: “Socialismul este doctrina privitoare la transformarea ordinei sociale într-una nouă, acomodată intereselor proletariatului... Iar mișcarea socială este totalitatea

încercărilor practice, de a traduce în realitate doctrina socialismului. Raportul dintre socialism şi mişcarea socială este deci acela dintre idee şi faptă.”.[13] Apoi face un scurt istoric al mişcării muncitoreşti şi socialiste din Germania, arătând că aici influența lui Karl Marx a fost foarte mare. Totodată arată că în Germania socialiştii nu s-au ataşat opoziției liberale în parlament, între ei existând un “antagonism exprimat”. Traian Vuia explică intențiile Partidului Social-Democrat din Germania, care este “un partid parlamentar”, că urmăreşte “socializarea mijloacelor de producțiune, prin mijloacele constituționale legale, tinde spre reforme practice, cari succesiv vor transforma ordinea socială actuală în statul socialist”. Lupta pentru realizarea acestui scop “se dă în formă politică, în parlament, în formă economică, în mişcarea sindicatelor și cooperativelor”.[14]

Concluzia lui Traian Vuia referitoare la creşterea influenței mişcării socialiste este conformă cu spiritul său de dreptate, dar şi cu logica sa şi constatarea că “În secolul trecut popoarele erau conduse fără ştirea lor, azi voiesc să se conducă ele pe sine însuşi”. Iar despre o combatere a socialismului prin legi excepționale nu mai putea fi vorba, ci doar prin reforme sociale care să dea “satisfacție pretensiunilor juste ale poporului muncitor”.[15]

Din analiza evenimentelor mai importante din Franța și Germania, în special privind succesele socialismului, Traian Vuia constată o criză a acestuia în Franța şi primele simptome de criză și în Germania. Spre deosebire de aceste state europene, Anglia[16] a avut o evoluție aparte. Aceasta s-a datorat poziției economice privilegiate și a industrializării, care a determinat şi o salarizare a muncitorilor mai bună în comparație cu alte țări din Europa. Astfel că ideile socialiste nu au captat pe muncitorii englezi, lupta acestora ducându-se doar pe teren economic. Modificările intervenite la sfârşitul secolului al XIX-lea, când Anglia pierde întâietatea industrială şi comercială în urma dezvoltării rapide ale S.U.A. și Germaniei și criza economică provocată de pierderea acestei întâietăți au determinat modificări și în viața socială. Traian Vuia menționează că “Această situație economică nouă a Angliei a avut ca consecvență imediată căderea liberalismului manchesterian şi inaugurarea doctrinei imperialismului care a mânat Anglia spre o politică violentă și agresivă, a cărei coroană a fost războiul sud-african”.[17] Totodată, constată Traian Vuia, măsurile luate de o micşorare a salariilor şi reducerea producției a determinat intensificarea luptei muncitorilor prin greve, dar și pe teren judiciar și politic. Iar legislația adoptată împotriva organizațiilor muncitoreşti a “creat o eră nouă în evoluția Trade-Unionismului creând o politică de clasă”[18] şi totodată şi o creştere a influenței ideilor socialiste. Însă “Socialiştii englezi sunt partizanii socialismului municipal ca prim pas spre colectivismul comunal. Aceştia sunt un fel de socialişti oportunişti, aderenți ai cuceririi lente.”.[19]

Traian Vuia apreciază faptul că politicienii englezi s-au manifestat prin prudență, pentru a evita “o revoluție bruscă”, iar “Poporul englez a avut

întotdeauna geniul guvernării bune”, ori “a guverna bine înseamnă a prevedea”.[20]

Continuând analiza vieții sociale din diferite țări, Traian Vuia se oprește și la Rusia, tratând despre revoluția populară declanșată la începutul anului 1905.[21] El arată că aici nu mai poate vorbi de mișcări sociale care indică o evoluție, o dezvoltare lentă, ci despre o revoluție: “N-ar fi permis să confundăm cele două noțiuni: evoluție și revoluție, prima fiind o dezvoltare înceată, pacifică, ea triumfează fără de a avea a delătura din cale mari rezistențe, contrariul are însă loc în cazul revoluției.”.[22] Traian Vuia mărturisește că, în comparație cu Europa apuseană, Rusia i s-a părut imobilă, “asemenea apei stătătoare a unei bălți”. Însă “Acum, când apa, la aparență stătătoare, a rupt dâlma, aflu necesar a schița acea revoluție, prin care trece acest vast imperiu, pentrucă ea ne dă învățături din mai multe puncte de vedere importante. Ne învață, că revoluțiile nu se nasc din greșala acelora, cari le fac, ci din a acelora, cari le provoacă și că guvernamente înțelepte, după cum am demonstrat în articolii precedenți, le pot ușor evita.”[23]

Traian Vuia apreciază că drama revoluției ruse constă în anacronismul societății rusești unde alături de burghezi, pătrunși de ideile apusene, de mulțimea scriitorilor “cari dau idealuri noi și însuflețire pentru viitorul omenimei, chiar și Apusului” și alături de generația nouă de intelectuali “cu idei atât de avansate, încât întrec secolul în care trăim”, se află țăranul rus care nu a depășit nivelul țăranului occidental din secolul al XV-lea și care crede în misiunea divină a țarului. Acest țăran blând a fost prea puternic violentat de despotismul birocratic. În concluzie, Traian Vuia apreciază că revoluția rusă este un exemplu clasic că în “contra legilor naturii nimeni nu poate lupta nepedepsit, iar legile naturii sunt însuși adevărul. Adevărul e idealul. Numai acea luptă, pe a cărei drapel e înscris un adevăr, poate duce la triumf.”.[24] Totodată ea este o urmare a faptului că “aceia, cari seamănă baionete, nu pot secera decât bombe și dinamită”.[25]

Problemele social-politice îl preocupă pe Traian Vuia chiar și atunci când tratează despre frumusețile naturii care l-au impresionat cu prilejul unei excursii în Normandia.[26] El surprinde foarte bine procesul de depopulare a satelor ca urmare a emigrării țăranilor la orașe. El arată că agricultura ne mai putând oferi posibilități de trai, țăranul se duce la oraș și îmbrățișează industria, mărind numărul proletariatului din orașe. Acest lucru s-a întâmplat nu numai în Franța, ci și în Anglia, Germania, Rusia și chiar la noi, cu deosebirea că acolo evoluția a urmat “un curs normal, ceea ce nu e cazul la noi și în Rusia, unde criza agricolă nu a fost urmată de o dezvoltare corespunzătoare a industriei mari, e prin urmare o boală”.[27] Traian Vuia remarcă faptul că în Franța burghezia a cumpărat micile proprietăți de la țărani formându-se o nouă clasă de mari proprietari de pământ. Cultivarea pământului se face de către întreprinzători care au mașini și lucrători angajați, o specie nouă a iobăgimii”. El este nedumerit cum “Omenimea a luptat

un secol pentru ştergerea proprietăţii mari şi a iobăgiei, pentruca să le restabilească în o formă nouă, dar modernă."[28].

Informând pe cititorii ziarului *Drapelul* despre remarcabilele descoperiri ştiinţifice ale soţilor Curie, Traian Vuia sesiza foarte bine revoluţia pe care o vor produce aceste descoperiri în ştiinţă şi tehnică.[29] El arată că "Disciplinarea acestei puteri intraatomice, azi încă miraculoase, va produce schimbări în lumea tehnică, pe cari nici imagina nu am cuteza azi. Să nu credem că acestea sunt visuri, sau utopii! N-avem decât să ne uităm în jurul nostru şi să privim la descoperirile lui Volta, Ampère şi Faraday. Cine ar fi cugetat pe timpul lor la revoluţia produsă în urma descoperirii lor?"[30].

O serie întreagă de articole publicate de Traian Vuia în *Drapelul* tratează despre politica externă a diferitelor state ale lumii la începutul secolului al XX-lea până la izbucnirea primului război mondial, a cărui declanşare a prevăzut-o.

În articolele **Doctrina lui Monroe**[31] şi **Războiul şi pacea în lumina preşedintelui Roosevelt**[32] Traian Vuia arată evoluţia politicii externe a S.U.A. care, pornind de la principiul elaborat prin doctrina lui Monroe[33], a ajuns la politica imperialistă a monopoliştilor americani de la începutul secolului al XX-lea când promotorul cel mai activ al acestei politici a devenit preşedintele T. Roosevelt[34]. Traian Vuia surprinde extraordinar de bine această politică expansionistă: "E cunoscut că America îşi sporeşte marina de război şi americanii pătrunşi de ideea imperialismului american visează epoca, când America îşi va extinde principiile sale politice nu numai asupra Europei, ci şi a Asiei şi Africei. Dezvoltarea ei e colosală, nu-i lipseşte nimica pentru a-şi ajunge acest scop, numai timpul; nu va trebui de loc să ne mirăm, dacă ea va reuşi a rezolvi chestia nu numai a Orientului apropiat, ci şi a celui extrem pe care Europa nu-l va rezolvi numai din cauza, că pofta de mâncare a puterilor europene e prea mare. E ştiut, că Germania împiedică rezolvirea chestiei din Balcani, ea sprijineşte pe sultan."[35].

În ceea ce priveşte rolul civilizator pe care şi-l asumă imperialismul american întrupat în persoana preşedintelui Roosevelt, care spune că a declarat război barbariei, Traian Vuia arată că această declaraţie o consideră "pre riscantă", dacă "Prin aceasta se nisueşte a explica R. distrugerea dominaţiunii Spaniei în Cuba şi pacificarea Filipinelor şi din toate cele expuse urmează, că imperialismul american e un război cruciat, contra barbariei şi tot cu această justificată extindere a dominaţiunii americane asupra planetului întreg.". Traian Vuia remarcă faptul că tot astfel de misiuni civilizatoare şi-au asumat englezii care au declanşat războiul sud-african distrugând două republici înfloritoare, ceea ce a însemnat de fapt "o barbarie". Traian Vuia nu uită să facă referire şi la scrierile pangermane care preconizează o politică şi mai dură, pangermanii pretinzând "nimicire, extirparea şi sclavia popoarelor de valoare inferioară".[36] Traian Vuia condamnă politica expansionistă a S.U.A., precum şi legile excepţionale elaborate contra negrilor şi a

chinezilor, dar acceptă drept just principiul elaborat de Roosevelt în privința războaielor de eliberare națională arătând că "după Roosevelt războiul e un rău, dar nu e cel mai mare rău. Viața ca și pacea e un bun, dar nu e bunul suprem, pentru că pierderea independenței sau a onoarei pot face viața intolerabilă". Traian Vuia redă pasaje din discursul lui T. Roosevelt la deschiderea expoziției panamericane din 1901 de la Buffalo, când președintele american s-a referit la "fraternitate", la "pacea lumii", la faptul că "Învățăm din ce în ce tot mai mult că a-și iubi mai tare țara sa, decât toate celelalte, nu e de loc incompatibil cu respectarea celorlalte țări, că marea lege a justiției ar trebui să domnească nu numai de la om la om, ci și de la națiune la națiune". Apoi, Traian Vuia se întreabă: "Pentru salvarea demnității, libertății, nu vedem oare în istorie națiunile mari și mici sacrificând sânge și avere? De altă parte trebuie să accentuăm, că frica, micimea de suflet, lașitatea nu sunt garantele păcii. Din contră frica atrage insulta, și cel mai sigur mijloc de a fi atacat e de a fi dezarmat".[37] Ca și în majoritatea articolelor sale, Traian Vuia revine și aici la problema națională din imperiul austro-ungar, problemă a cărei rezolvare o dorea cu ardoare: "...principiile morale ale lui Roosevelt sunt cele ale unui popor viguros, cu un simț de drept foarte pronunțat și se pot aplica și la lupta noastră întru apărarea drepturilor naționale. Și noi avem oportuniști, cari de dragul păcii ne propun îngenunchiarea înaintea idolului ideii de stat maghiar și pactisarea cu nedreptatea. Spre norocul neamului nostru, avem încă destulă vigoare morală pentru a putea rezista seducerilor acestor reptile ale păcii cu orice preț".[38]

Traian Vuia a colaborat la rubrica "Cronica externă"[39] din ziarul *Drapelul* între anii 1909-1914 cu o serie de materiale tratând despre situația internațională, situație pe care o putem rezuma prin însăși cuvintele lui Traian Vuia, care arată că dacă cineva ar putea privi prin globul pământesc din afară "va vedea neamurile fierbând ca un cazan foarte mare, deasupra cărui capacul mare se ridică, când într-o parte, când într-alta, slobozind nourași de fum ca o dovadă a fierberii mari ce are loc în cazan, îndegetând pericolul ce va veni când capacul nu va mai putea opri eșirea aburilor. Va fi explozie mare atunci, o explozie teribilă"[40]. Traian Vuia semnalează marile frământări ale statelor lumii remarcând diferite nuanțe: "Anglia a devenit nervoasă deoarece Indiile pregătesc o răscoală generală, Rusia caută spre sud în Persia, iar contradicțiile interne o mistuie pe încetul", Marocul "arde sub spuză", Franța este amenințată în tendințele ei de Germania, Creta este un "formal vulcan" care nu se știe când va izbucni, Austro-Ungaria este puternică în afară, dar slăbită pe dinăuntru, "este unicul prieten credincios al Germaniei", Japonia "agită în taină treburile asiatice împotriva Rusiei și ține ochii la Statele Unite, cu cari azi mâne va ajunge necondiționat în conflict. Totul este încordat până la expanziune. Pentru muritorul de rând întrebarea este numai, că unde va plesni coarda. Căci atâta trebuie pentru ca concertul infernal să înceapă pe toată linia".[41]

Formarea celor două blocuri agresive – Tripla Alianță și Tripla Înțelegere – a accentuat contradicțiile dintre ele. Ascuțirea contradicțiilor dintre aceste două grupări de state este surprinsă foarte sugestiv de Traian Vuia când se referă la politica dintre Franța și Germania, care se suspectează reciproc, "își numără fiecare unitate de putere și își vor număra odată și dinții, căci și de ei se vor folosi în ora răfuielii, atât de sălbatecă promite ea a fi."[42].

Prevăzând izbucnirea unui război în care vor fi antrenate în primul rând statele europene, Traian Vuia își exprimă totodată și speranța că, în urma acestui război, se va naște o Europă nouă, cu o organizație politică democratică, conform cu interesele popoarelor de aici. În articolul **Criza politică europeană**, Traian Vuia arată că Europa este bântuită de o criză politică și economică generală cauzată de "nefericita organizare politică a Europei care chiar în statele cele mai mari și prin urmare mai hotărâtoare în viața popoarelor din Europa este astfel alcătuită încât numai la aparență servește interesele națiunilor, de fapt stă însă în slujba altor interese. Pentru susținerea acestor alte interese este indispensabilă asmuțirea popoarelor întreolaltă și dominarea tuturor prin molohul militar". Astfel că popoarele gem sub povara cheltuielilor militare. El crede că acestei situații "i se va pune capăt chiar prin molohul militar în forma unui război european, în urma căruia se va ridica de sine în Europa o organizație politică democratică corespunzătoare intereselor neamului.".[43]

Traian Vuia mereu a manifestat îngrijorare pentru suferințele popoarelor în năzuința lor necontenită pentru progres, pentru evoluție. Efortul lor permanent spre o viață mai bună de multe ori s-a soldat cu mari jertfe, ceea ce îl face pe Vuia să exclame: "Destinul omenimii pare a fi udat căile progresului cu sânge".[44]

Traian Vuia urmărea cu atenție toate evenimentele politice pe plan mondial. Din amintirile publicistului bănățean Nicolae Ivan aflăm că pe Traian Vuia îl interesa foarte mult, pe lângă tehnică, și politica. Citea zilnic ziarul *Le Temps* urmărind "și cele mai neinteresante știri politice din continente îndepărtate", motivând interesul său prin concluzia că "Nimic nu-i neinteresant". Iar "o știre ce pare fără importanță azi, poate să lumineze evenimente peste ani de zile".[45]

Traian Vuia primea și presa din țară, pentru a fi la curent cu evenimentele de aici și totodată a întreținut o bogată corespondență cu oameni de cultură din țară, corespondență care doar în parte se păstrează în instituțiile de cultură și poate fi consultată.

Din scrisorile lui Traian Vuia către George Dobrin aflăm importante pasaje bogate în idei și gânduri, constatări și aprecieri referitoare la evenimente și oameni politici. În scrisoarea datată: Garches, 27 decembrie 1931, reiese pregnant faptul că Traian Vuia era afectat de ceea ce se întâmpla pe plan mondial în anii crizei economice generale. El considera că lumea a părăsit normalitatea. Criza de supraproducție îi făcea pe unii oameni politici

să îndemne la risipă. Apoi ruinarea unor categorii sociale, decăderea morală, fraudele financiare, toate sunt dezaprobate cu insistență de Traian Vuia. Dar cel mai periculos aspect sesizat de Traian Vuia este penetrarea bolşevismului în viața publică. El își manifestă neliniștea când vede "că țări, cari până acum aveau reputația de a fi guvernate de bărbați înțelepți, dau semnele nebuniei! În timpurile din urmă am asistat la numeroase manifestații de dezechilibru mental. Am auzit, cum Prezidentul celui mai mare imperiu îndeamnă un popor întreg la risipă, deşi până acum am ştiut, că un popor, ca și un singuratic, numai prin cruțare poate să-și asigure bunăstarea". Apoi constată "cum o altă țară, care era considerată de un model a spiritului de organizare, prin ridicarea falitelor succesive în sistem de guvernare a ruinat clasa mijlocie și astfel a dărâmat fundamentul prosperității. Am văzut apoi căderea moralității publice prin nerespectarea contractelor, deşi respectul acesta era considerat de bază a civilizației. Deşi oficial regimul, în care trăim nu este bolşevismul, de fapt principiile bolşevismului moscovit penetrează tot mai mult în viața publică. Asistăm încă şi la cel mai bizar fenomen, unde lumea compătimeşte mai mult pe criminal decât pe victimă. Am văzut în fine, cum țara clasică a gestiunei financiare sănătoase, căzând pe mâna poporului ales, binecunoscut prin lipsa oricărui scrupul, a ajuns la marginea prăpastiei. Dar la ce să mai continuu aceste iremiade asupra nebuniei colective în mijlocul căreia trăim.".[46]

Și în scrisoarea datată: Garches, 2 noiembrie 1933, Traian Vuia insistă asupra "nebuniei" care a cuprins societatea în care trăia. El enumeră o serie de erori comise în cele mai bogate state de atunci şi îşi mărturiseşte teama că toate aceste state se îndreaptă spre dictatură. Traian Vuia consideră că salvarea va veni de la tineret, care este hotărât să-și ia soarta în propriile-i mâini. Referindu-se la o scrisoare în care G. Dobrin îi scria "Suntem în vremuri grele cu oameni uşori", Traian Vuia îi dă dreptate, spunând: "Nu să poate afla o notă mai potrivită pentru caracterizarea timpurilor, în cari trăim. Chiar aici în Franța să petrec lucrurile cele mai contrare rațiunii. Ceea ce să petrece aici sub cele 4 guverne din urmă este oribil şi frizează nebunia. În Anglia? Poporul, care a dat atâtea dovezi de înțelepciune politică, care are cea mai frumoasă constituție, a încredințat conducerea guvernului național aceluia, care a condus, sub guvernarea laburistă, la naufragiu finanțele țării, care era considerată până aci de țara clasică a finanțelor sănătoase, Statele Unite? Doi prezidenți, în zăpăceala produsă prin procedeuri incoerente, ca să nu zic provocătoare de anarhie, deoarece au răsturnat toate noțiunile de drept, vreau să redreseze lumea cu mesajuri şi ukaze. Fapt este, că parlamentarismul a degenerat pretutindeni, este cert în agonie, să arată pretutindeni neputincios de a da soluții problemelor noi. Mergem pretutindeni spre dictatură. Chiar aici, unde lumea credea şi bărbați de stat eminenți jură încă, că grație supleței instituțiilor republicane, se va putea evita această convulsiune. Să ajungem acum încetul cu încetul la convingerea, că ne

îndreptăm cu paşi siguri spre dictatura unui om". În continuare, Traian Vuia arată că şi în Franţa o parte a tineretului este uşuratic, însă "se formează şi o elită, conştientă de misiunea, ce îi impun timpurile noi. Această elită este frumoasă, admirabilă, idealistă, gata spre orice sacrificiu". Astfel că "această elită a tineretului nu mai exclude posibilitatea unei revoluţii interioare. Un conducător de oameni decis nu ar afla-o nepregătită şi prea respectuoasă de legalitate". Iar în privinţa crizei de supraproducţie, Traian Vuia spune: "Criza, dacă vrem să numim aşa vremurile grele prin care trecem, este opera unei mase inconştiente, compusă de indivizi, mai ales proşti, cari contrar legilor elementare economice au crezut, că o cantitate *infinită* de produse pot fi absorbite de un număr *finit* de indivizi, deci opera unei bande de nebuni orbiţi şi încurajaţi prin succese uşoare".[47]

Gândul său se îndreaptă mereu spre ţara sa, mereu cu dorinţa de a se reîntoarce în patrie. Traian Vuia arată că fiind bolnav, n-a putut pleca, dar îşi exprimă speranţa că în anul următor va sta mai mult timp la Brad, deoarece "Sunt convins, că în ţară să pot face lucruri bune, dar oamenii sunt frivoli şi este nevoe de multă răbdare". Este cuprins de o nostalgică înduioşare, dar şi de resemnare, prin faptul că cei din generaţia sa dispar unul câte unul "şi nu mai avem cu cine să ne înţelegem. Providenţa a făcut act de Înaltă Înţelepciune, când a pus un termen petrecerii noastre pe această planetă."[48].

Informat de evenimentele din ţară, Traian Vuia îşi exprimă impresiile în scrisoarea datată: Garches, 23 ianuarie 1934. Câştigarea alegerilor în decembrie 1933 de către liberali şi dizolvarea Gărzii de fier a avut urmări nefaste. La 29 decembrie 1933 este asasinat prim-ministrul I. G. Duca de către legionari. Aceste evenimente îi prilejuiesc lui Traian Vuia un succint comentariu: "Trăim zile grele şi mari zguduiri sunt de temut. Este mai presus de orice îndoială, că în prezent viaţa omului în general este mai bună ca acum o sută de ani, dar omul nu a ştiut păstra măsura. S-a lăsat răpit de toate poftele deslănţuite şi nu a mai căutat ca odinioară să le stăpânească, ci să le satisfacă cu orice preţ. Evident, că reacţiunea nu a întârziat şi acum asistăm pretutindeni la o recrudescenţă a barbariei. Nimeni nu poate prevedea sfârşitul. Ţara noastră nu cunoştea asasinatul ca armă de luptă politică, asta o distingea de ţările balcanice. Este drept pe de altă parte, căci cine seamănă vânt, recoltează furtună. Putem din nou constata, că bărbaţii politici nu învaţă nimica din istorie. Fenomenele sociale sunt fenomene fizice, decurg conform unor legi, pe cari nimeni nu le poate ignora nepedepsit. Miopia lor, fiind stricaţi prin posesiunea puterii, armă grea de purtat şi mai greu de manevrat – îi face orgolioşi şi apoi pierd capul. Pare, că marele partid istoric este în agonie, trebue să-şi ispăşească păcatele. A sosit <dies irae, magna dies>."[49]

Câteva impresii despre România, în urma vizitei în ţară, în primăvara anului 1934, Traian Vuia le împărtăşeşte lui G. Dobrin în scrisoarea datată: Garches, 17 august 1934. El îşi cere scuze că nu a putut trece prin Lugoj,

deoarece a fost chemat de urgență în Belgia. Traian Vuia consideră că “În Țară nu merg lucrurile mult mai rău decât pretutindeni. Lipsește în țară, pretutindeni, sus și jos, în toate păturile sociale, conștiința profesională. Politicește încă nu stăm mai rău. Ceea ce să petrece în Franța denotă o decadență politică și anunță o prăbușire apropiată a regimului. Intregul aparat administrativ și judiciar este un putregai, o anarhie. Nimeni nu prevede ce va urma. Fapt este, că politicianii, orbiți de patima dominației și de a fi stăpâni pe toate avuțiile țării, nu au înțelepciunea de a vedea, că au trecut măsura”. În continuare, Traian Vuia apreciază că “Progresul moral a omenirei nu a mers cu viteza progresului tehnic. Astfel lumea merge cu pași repezi spre o barbarie sui generis, care poate deveni fatală civilizației, de care suntem atât de mândri. Toate indiciile decadenții, ce au văzut în ultimele convulsiuni a imperiului roman, le putem constata. O nebunie colectivă cuprinde din ce în ce mai mult lumea. Ni să pune întrebarea, dacă ne aflăm în fața unei crize trecătoare sau a unei discompuneri totale”. El se întreabă dacă țările civilizate nu se află din nou în fața unei invazii din răsărit la fel cum s-a întâmplat cu imperiul roman care a căzut sub loviturile popoarelor migratoare tocmai datorită decadenței sale “în urma unei vieți prea rafinate, pur materiale, ramolite prin un lux desfrânat?” În ceea ce privește realitățile din România pe care le-a constatat în vizita sa, Traian Vuia se declară mulțumit și cu speranțe în viitorul țării: “M-am reîntors din țară cam satisfăcut de ce am văzut și cu bune speranțe pentru viitorul țării, poporul nostru îmi pare, pe lângă toate scăderile ce le are, echilibrat și în progres continuu. Sufletește poporul din vechiul Regat îmi pare superior celui din provinciile alipite. La intelectualii noștri ies prea vizibil scăderile urâte ale parvenitului. Le putem explica și nădăjduiesc, că după două generații vor dispare.”[50]

Reflexiile lui Traian Vuia asupra impasului la care ajunseseră statele europene în preajma celui de al II-lea război mondial sunt cuprinse într-o amplă scrisoare datată: Le Mont-Dore, 31 august 1939. Aflându-se la odihnă la munte, pentru a-și îngriji sănătatea, el face constatări asupra diferențelor de opinie dintre generații ”asupra decadenței morale și asupra primejdiei foarte apropiate a declanșării unui război care va aduce “triumful ciumei bolșevice”.

Traian Vuia se confesează lui G. Dobrin cu nostalgie și tristețe pentru faptul că cei din generația sa dispar mereu sau devin pasivi, iar tineretul nu-i înțelege pe cei vârstnici și nici aceștia nu înțeleg întotdeauna năzuințele tinerilor. El este de părere că “Dzeu a făcut toate conform unei înțelepciuni, ce nu putem pătrunde. A dat tineretului însuflețirea și neîngrijirea, iar bătrânilor înțelepciunea. Ce om a pătruns până az misterele creațiunii? Chiar și aceasta nu este încă desăvârșită, este o operă continuă, ce nu înțelegem și nu vom înțelege niciodată”. Traian Vuia consideră că decadența morală a oamenilor este pedepsită de Dumnezeu: “Dzeu, ca să ne îndreptăm ne trimite din timp în timp câte o plagă. Civilizația antică greco-romană nu a

putut fi salvată nici prin Aristotel, nici prin Socrate şi Platon. Dzeu a trimis un Mântuitor, pe care Roma, decadentă, prea bătrână nu l-a înţeles decât prea târziu. Pe ruinele acestei civilizaţii necomplecte barbarii au aşezat o civilizaţie nouă, care după secoli de peripeţii nici astăz nu este terminată. Doctrina lui Isus: cetatea lui Dzeu, întrevăzută de sfinţii Părinţi, nu este încă realizată. Dzeu a creat pe om pentruca să facă din el colaboratorul creaţiunii. Omul însă, în urma păcatului original – la vederea puterii lui ca consecuentă a descoperirilor făcute, a fost cuprins de orgoliu, s-a revoltat contra lui Dzeu. Orgoliu este cuprins în cele 7 păcate capitale, stabilite pentru păstrarea sănătăţii trupeşti şi sufleteşti a omului, deci nu poate rămâne nepedepsit". Ca atare el consideră că invazia hunilor conduşi de Atila şi cea mongolă, precum şi jugul turcesc, au fost pedepse de la Dumnezeu. Traian Vuia arată în continuare că "După războiul din 1914-1918 în loc de a ne îndrepta, am profanat prin viaţa noastră uşoară şi frivolă jertfa milioanelor de inocenţi. Lumea a mai avut şi nenorocirea să nu fie guvernată de bărbaţi ci de copii de stat, naivi ca şi copiii. Nu au voit sau nu au ştiut să înţeleagă, că pacea este o operă continuă şi ca atare cere o organizare mai minuţioasă decât războiul. Dar mintea oamenilor este scurtă ca şi memoria popoarelor.". Astfel, "Dzeu în aceste condiţii ne-a trimis pe Lenin şi pe bolşevicii acestuia, apoi pe Mussolini şi pe Hitler, cari după ce au trâmbiţat lumii, că misiunea lor este de a combate bolşevicii, au sfârşit prin a face un pact cu ei. Aceştia toţi sunt de fapt biciul lui Dzeu, ca şi Atila acum 1500 de ani". Traian Vuia apreciază apoi cum au decurs evenimentele în Europa: "Nemţii în situaţia lor disperată din 1917 introduc virusul bolşevic în Rusia, se aliază cu ea după război. Vine apoi Hitler şi creatorul noului Reich caută să formeze o ligă contra Rusiei bolşevice. Franţa, care a plătit scump introducerea bolşevismului în Rusia se aliază cu aceasta în vederea unui front al păcii. Hitler, protagonistul ligei contra virusului bolşevist schimbă faţa şi încheie un acord cu bolşevicii, duşmanii civilizaţiei creştine şi otrava omenirii.". Astfel, "Lumea a trecut prin un haos unic în istoria omenirei. Blum[51] în 1936 a mărturisit în public, că dacă nu ar avea în spate pe Hitler, ar declanşa războiul civil. Franţa az, fără ameninţările lui Hitler ar avea soarta Spaniei. Este cert, că Frontul popular prezidat de Blum a presimţit lovitura ce ar fi primit corifeii acestui partid, patronat de evrei". În continuare, Traian Vuia consideră că "Stalin este instrumentul Satanei", iar "Hitler umflat de orgoliu va precipita Reichul în catastrofa ce-i prepară Stalin. Englitera şi Franţa revin la rolul lor istoric de apărători a civilizaţiei şi a creştinătăţii". Traian Vuia apreciază că "Războiul ar aduce după sine triumful ciumei bolşevice, care aşteaptă prin războiu epuizarea celor două grupuri antagoniste pentru a putea lansa hoardele bolşevice asupra popoarelor obosite, disperate şi demoralizate răspândind sămânţa revoluţiei şi a stabili domnia Rusiei judeo-bolşevice.". Totuşi, el îndeamnă să nu se piardă credinţa deoarece "Românul a dat proba priceperii lui în momente grele şi va arăta şi acum".[52]

La 1 septembrie 1939 Germania invadează Polonia, declanşând cel de al II-lea război mondial. În ziua următoare Traian Vuia îi scrie lui Ionel Dobrin, fiul lui George Dobrin, manifestându-şi îngrijorarea pentru situația amenințătoare şi nesigură. El consideră că avântul lui Hitler este consecința politicii anglo-americane şi a politicienilor nepricepuți. "Împărtăşesc în toate părerea D-tale asupra originei catastrofei, care ne amenință. Este opera lui Lloyd George[53] şi a lui Briand[54], fără să mai vorbim şi de Blum. Plătim, Dzeu ştie cu ce preț, păcatele politicei anglo-americane din cei din urmă douăzeci de ani. Lumea a trăit timpuri mari guvernată de visători fără pricepere. Clemenceau[55] a murit de necazul politicei incoerente a creaturii lui, care a fost Briand.".[56]

Spre deosebire de politicieni, pentru care Traian Vuia are cuvinte dure, artiştilor le consacră aprecieri pozitive. Într-o scrisoare adresată pictorului Sever Burada, din 9 ianuarie 1937, Traian Vuia consideră că "Artiştii au fost creați pentru ca să completeze opera Creatorului. Ei sunt instrumentul lui Dumnezeu; acest rol nu le dă dreptul nici la orgoliu, nici la vânarea după avere cu orice preț. Este mai mult un motiv de umilință.".[57]

Cu atenția îndreptată mereu spre țara sa, căreia îi dorea un viitor luminos, Traian Vuia îşi presară gândurile în această direcție de câte ori are prilejul. El îşi punea mari speranțe în tineret, pe care îl considera nobil, cinstit, capabil de sacrificiu și dezinteresat. În credința că sfaturile sale vor folosi la povățuirea tinerilor în avântul lor pentru progres material, el îi sfătuiește să nu uite și de progresul moral, fără de care se ajunge la decadență.

În articolul închinat memoriei lui Coriolan Brediceanu, Traian Vuia inserează câteva pasaje cu îndemnuri pentru tineret, considerând că astfel "Mă achit de o datorie scriind aceste pagini".[58] Apelând la o serie de scriitori, precum Paul Valery, Henry Bordeaux, Anatole France, Herbert Spencer, care au arătat că viața este rezultatul colaborării între trecut şi viitor, că numai cu trecutul se poate face viitorul, Traian Vuia încearcă să țină trează atenția asupra valorilor morale care sunt determinante în evoluția societății omeneşti. El arată că "Progresul moral aduce întotdeauna o creştere a prosperității. Popoarele apun prin deficiență de idealism. Civilizația este produsul unui eroism continuu. Orice perioadă, în decursul căreia instinctele cele mai josnice au voia de a se afirma este o reîntoarcere spre barbarie și constituie decadența civilizației unui popor.".

Apoi el explică cum a fost posibilă realizarea unității noastre naționale: "Grație marei și eroicei credințe în destinele neamului, grație suferințelor seculare a martirilor națiunii, cari pentru desrobirea neamului nu au aflat nici un sacrificiu prea greu, trăim azi ca cetățenii liberi a uneia dintre cele mai frumoase, mai complecte şi mai bogate ţări din lume. Părinții noştri ne-au legat o moştenire, care ne impune obligații cu atât mai mari, cu cât moştenirea este mai importantă iar răspunderile morale cu atât mai severe cu cât

prețul avutului a fost mai scump plătit de străbunii noștri. După ce am fost în trecut copiii vitregi ai sorții, după ce Providența ne-a supus celor mai grele probe, ca să ne încerce și să vadă, dacă suntem demni de o viață mai bună și după ce am eșit triumfători din acest examen, azi prin dezbinările și demoralizarea, care le este consecința, arătăm lumii, că suntem fii răsfățați ai Destinului și a părinților, cari și-au impus o viață austeră, plină de privațiuni, pentru ca copiii lor să fie fericiți. Să facem examenul nostru de conștiință și vom ajunge la convingerea, că de continuăm pe calea apucată renegăm pe străbunii noștri și suntem ingrați față de Providență, care, dacă nu revenim la unirea sufletească de odinioară, ne poate retrage toate darurile. Siguranța dulcei noastre patrii nu este atât de mare, că ne-am putea oferi luxul desfrânării și desunirii, ci din contră necesitatea unirii este mai imperioasă decât oricând.”.[59]

Demoralizarea are consecințe grave, după Traian Vuia, aceasta poate duce la risipirea bunurilor câștigate prin jertfa înaintașilor. El este de părere că “A delapida o avere câștigată implică o răspundere mai mică decât delapidarea unei averi moștenite pe care este o datorie morală a o transmite dacă nu mărită dar cel puțin întreagă. Se poate admite, că descendenții noștri să devină din nou robii unui popor străin? Ne dăm noi seama de fericirea generației actuale față de cele din trecut? Știe ea aprecia valoarea darului de a se putea iniția în toate ramurile cunoștințelor omenești în dulcea și frumoasa limbă maternă?”

Pornind de la faptul că “Țara noastră are prestigiul de popor înțelept, care în momentele cele mai grave ale istoriei a știut să aleagă calea cea bună”, Traian Vuia apelează la tineri să nu uite că “au o chemare, socială și politică”, iar intelectualitatea să nu alerge după o viață confortabilă, ci să aibă în vedere că au “un apostolat a împlini”. Apoi el se întreabă “Oare intelectualitatea Română să nu înțeleagă, că acum, când se vorbește chiar și în cercurile Aliaților noștri de revizuirea tratatelor de pace, nu este momentul de a da curs liber patimei dezbinării?” Iar “Privilegiul averii ca și al inteligenții să nu fie un motiv de orgoliu, ci de umilință. A fi inteligent nu constituie un merit, ci un privilegiu. Pe acest principiu ar risca de a fi trecut cu vederea, civilizația noastră să-ndreaptă spre o decadență cu consecințe fatale. Toate țările, unde misiunea morală a celor privilegiați nu este înțeleasă sunt destinate peririi”.[60]

Traian Vuia consideră că descoperirile științifice duc la o mai bună apropiere între oameni, la noi pași spre libertate a umanității: “Civilizația omenească, lărgirea cercului libertății individuale și colective, nu e decât o funcție a micșorării distanței între indivizi. Orice descoperire nu poate avea alt scop decât micșorarea acestei distanțe, iar ca urmare firească, mărirea libertății omenești, doborârea unei tiranii.”[61].

N o t e

1. Traian Vuia, **Viitorul – studiu politic**, Editura ziarului *Drapelul*, Lugoj, 1902.

2. Ibidem.

3. Al. Porțeanu, **Traian Vuia – militant social-politic, patriot**, în *Studii*, 1973, nr. 4, pp. 771-772.

4. Teodor Petrugan, muncitor, în 1923 a absolvit Şcoala superioară de Arte şi Meserii din Timişoara, a lucrat la "Astra" – Arad, din 1925 se stabileşte în Franța la Boulogne sur Seina, nu departe de Garches. L-a vizitat des pe Traian Vuia.

5. Muzeul Banatului Timişoara, Inv. 3470.

6. Sunt publicate în serie de câte opt articole, cu mențiunea *Paris, Decembrie 1902*, semnate **Y** şi două articole cu mențiunea *Paris, August 1903*, semnate **Y**.

7. Drapelul, nr. 141/1902.

8. Drapelul, nr. 145/1902.

9. Drapelul, nr. 93/1903.

10. Ibidem.

11. Drapelul, nr. 94/1903.

12. Articolele referitoare la Germania sunt publicate în două etape. În 1903, o serie de cinci articole cu mențiunea *Paris, Septembrie 1903*, semnate **Y**şi în 1912, trei articole intitulate **Socialismul şi mişcarea socială în Germania**, fără nici o mențiune şi nesemnate.

13. Drapelul, nr. 7/1912.

14. Drapelul, nr. 8/1912.

15. Drapelul, nr. 105/1903.

16. Seria de cinci articole cu mențiunea *Paris, Decembrie 1903*, semnate **Y**.

17. Drapelul, nr. 145/1903.

18. Drapelul, nr. 147/1903.

19. Drapelul, nr. 150/1903.

20. Drapelul, nr. 145/1903.

21. Serie de opt articole cu mențiunea *Studiu original de Dr. T.V., Paris, Martie 1905.*

22. Drapelul, nr. 23/1905.

23. Ibidem.

24. Drapelul, nr. 27/1905.

25. Drapelul, nr. 29/1905.

26. Articolul **La țară – impresii și reflecții de Y**.

27. Drapelul, nr. 5/1908.

28. Ibidem.

29. Articolul **Radio-activitatea**, cu mențiunea *Paris, Februarie 1904*, semnat **Y**.

30. Drapelul, nr. 12/1904.

31. Serie de două articole, cu mențiunea *Paris, Ianuarie 1903*, semnate **Y**.

32. Serie de cinci articole, cu mențiunea *Paris, Octombrie 1903*, semnate**Y**.

33. Principiile de politică externă a S.U.A. Cuprinse în mesajul adresat la 2 decembrie 1823 Congresului de către preşedintele J. Monroe, prin care se declara inadmisibilă colonizarea în viitor de către statele europene a teritoriilor americane sau intervenția acestor state pe continentul american. S.U.A. promiteau neintervenția în Europa.

34. Theodore Roosevelt, preşedinte al S.U.A. (1901-1909), protagonist al expansiunii S.U.A. în America Latină, politica sa fiind numită a "marii bâte".

35. Drapelul, nr. 4/1903.

36. Drapelul, nr. 118/1903.

37. Drapelul, nr. 112/1903.

38. Drapelul, nr. 118/1903.

39. Articolele din această serie nu sunt semnate şi nu poartă nici o menţiune.

40. Drapelul, nr. 4/1910.

41. Ibidem.

42. Drapelul, nr. 43/1913.

43. Drapelul, nr. 61/1914.

44. Drapelul, nr. 27/1903.

45. N. Ţirioi, **Cu Traian Vuia la Paris**, interviu cu ing. Nicolae Ivan, în *Orizont*, nr. 17/1972.

46. B. C. S., *Cota D. 59: V. 97*, Inv. 25797.

47. Idem, Inv. 25800.

48. Ibidem.

49. Idem, Inv. 25801 (Traducerea aproximativă a citatului din limba latină: ziua fatală, marea zi).

50. Idem, Inv. 25802.

51. Léon Blum (1872-1950), conducător al socialiştilor francezi, prim-ministru în guvernul Fontului popular în anii 1936-1937 şi martie-aprilie 1938.

52. B. C. S., Inv. 25803.

53. George Lloyd, David (1863-1945), liderul liberalilor englezi, prim-ministru (1916-1922).

54. Aristide Briand (1862-1932), prim-ministru al Franţei de mai multe ori, ministru de externe (1925-1932), iniţiatorul acordurilor de la Locarno (1925) şi al pactului Kellog-Briand (1928), a iniţiat proiectul “Pan-Europei”, bloc sub conducerea Franţei.

55. Georges Benjamin Clemenceau (1841-1929), prim-ministru al Franţei (1906-1909, 1917-1920), printre cei mai aprigi adepţi ai ideii “revanşei” împotriva Germaniei, unul din autorii Tratatului de pace de la Versailles (1919). S-a retras din viaţa politică în 1920.

56. B. C. S., Inv. 25804.

57. B. C. S., *Cota B 93: V 97*, Inv. 18968.

58. Traian Vuia, **Din viaţa publică a Bănăţenilor de altă dată – Coriolan Brediceanu**, în *Luceafărul*, nr. 2/1937, p. 48.

59. Ibidem.

60. Idem, p. 49.

61. Traian Vuia, **Realizarea zborului mecanic, Mărturii**, p. 128.

Traian Vuia – Omul – şi contemporanii săi

Personalitate marcantă a ştiinţei şi tehnicii pe plan mondial, părinte al aviaţiei moderne, luptător înflăcărat pentru libertate naţională şi socială, pentru progres şi o viaţă liberă şi înfloritoare a poporului din mijlocul căruia s-a ridicat, Traian Vuia este un exemplu grăitor de muncă asiduă desfăşurată de-a lungul întregii sale vieţi, pusă în slujba unui ideal măreţ.

Articolele sale referitoare la personalităţi din ţară, precum şi bogata corespondenţă purtată cu prieteni sau cunoscuţi, constituie surse de bogate informaţii despre preocupările lui Traian Vuia, despre viaţa sa de zi cu zi, despre perseverenţa sa continuă în realizarea ideilor inovatoare, revoluţionare, atât în ştiinţă, cât şi pentru progresul social şi politic al omenirii.

Iar din articolele despre Traian Vuia scrise de contemporanii săi desprindem minunate trăsături de caracter ale savantului român, precum integritatea, modestia, deosebita intransigenţă morală, încrederea în cinstea oamenilor.

Dintre contemporanii săi, relaţiile cele mai strânse le-a avut cu familia Brediceanu din Lugoj. Pe Caius şi Tiberiu Brediceanu, Traian Vuia i-a cunoscut din timpul studiilor liceale de la Lugoj, unde erau colegi. Tiberiu Brediceanu mărturiseşte într-un manuscris, datând din 1957, relaţiile pe care el şi familia sa le-au avut cu Traian Vuia de-a lungul anilor. El arată că legăturile mai apropiate au fost "începute aproximativ din toamna anului 1895", când Traian Vuia s-a angajat în biroul avocaţial al lui Coriolan Brediceanu şi "Vuia urmărea cu interes, între altele, şi strădiuinţele pe teren muzical ale mele şi ale fratelui meu. La o compoziţie din tinereţe s-a oferit dânsul să-mi deseneze pe copertă titlul acestei lucrări". În continuare, Tiberiu Brediceanu îşi deapănă amintirile în legătură cu Traian Vuia: "Înscris la Universitatea din Budapesta: Vuia în al teilea -, iar eu în primul an de drept, am locuit împreună în primăvara anului 1896. Pe timpul acela Traian Vuia era vegetarian. Urmând şi eu exemplul său, micul nostru dejun se compunea din fructe, nuci, alune, pâine graham ş.a. La amiază luam masa – lacto-vegetală – la un profesor german." Aici s-au împrietenit cu mai mulţi studenţi slovaci, germani şi maghiari, împreună cu care făceau excursii prin împrejurimile Budapestei.

Tiberiu Brediceanu îşi continuă amintirile arătând că “Pe la sfârşitul lunei iunie din acel an ne-am reîntors amândoi la Lugoj. De aici înainte şi până la plecarea sa din ţară în 1902, în afară de scurte întreruperi, Vuia era considerat în casa părinţilor mei ca şi un membru al familiei. Deşi studiile noastre, eu şi fratele meu, le-am continuat în diferite localităţi din ţară şi din străinătate, verile le-am petrecut mereu împreună cu Vuia. Adăpostul nostru era mai cu deosebire la o mică vie din apropierea oraşului a părinţilor mei. Mama mea purta o mare grijă ca acolo să avem asigurat un trai cât mai plăcut posibil. Se întâmpla însă uneori, că tatăl meu şi Vuia, reţinuţi cu treburi, să fie siliţi a lua la locuinţa din oraş masa de la amiază, întocmită, la dorinţa lor, după regim vegetarian. Aceste mese şi plimbările de după masă erau ocaziile la care conversaţiile lor se estindeau mai bucuros asupra unor probleme democrate şi naţionale pe care Vuia mai târziu de multe ori le reamintea în cerc de prieteni. Frumoasele seri de vară ne întruneau pe toţi la vie. Aci, într-o atmosferă de cântece populare şi voioşie se puneau în discuţie diverse chestiuni artistice şi culturale. Aşa s-a întâmplat în anul 1899 când, reîntorşi de la studii din străinătate: fratele meu din Montpellier şi Paris, iar eu din Viena şi Roma; aveam multe de povestit. Vuia, care până atunci încă nu trecuse hotarele ţării, a urmărit cu deosebit interes mai ales relatările fratelui meu despre Paris.”[1]

La moartea lui Coriolan Brediceanu, în 1909, Traian Vuia trimite o telegramă de condoleanţă familiei Brediceanu la Lugoj: “Mişcat, iau parte la doliul familiei şi neamului.”[2].

O relaţie de prietenie durabilă a existat între Traian Vuia şi Caius Brediceanu. După primul război mondial, la Conferinţa Păcii de la Paris, Caius Brediceanu l-a cooptat pe Traian Vuia în delegaţia română. Caius Brediceanu s-a remarcat prin activitatea desfăşurată în Consiliul Dirigent şi apoi în cadrul Ministerului Afacerilor Externe al României şi a făcut parte din delegaţia română la Conferinţa de Pace de la Paris din luna februarie 1919 până la semnarea tratatului de pace cu Ungaria la Trianon, la 4 iunie 1920 alături de Nicolae Titulescu. În mărturisirile sale de mai târziu, Caius Brediceanu evidenţiază activitatea lui Traian Vuia în cadrul delegaţiei române.

La fel, Caius Brediceanu a preţuit şi a apreciat realizările lui Traian Vuia din domeniul ştiinţei şi tehnicii şi de aceea el ia atitudine atunci când meritele inventatorului român sunt ignorate. La 19 ianuarie 1938 ziarul *Universul* publică articolul **Triumful aviaţiei** în care se făcea istoricul primelor încercări de zbor în care numele lui Traian Vuia nu apare. La 25 ianuarie 1938, Caius Brediceanu trimite de la Helsinki, unde era ministru la Legaţia română, o scrisoare prin care atrage atenţia lui Seişanu, autorul articolului, că “Până ce Santos-Dumont, fraţii Wright şi ceilalţi amintiţi de D-voastră se lansau din înălţimi prin catapulte – Traian Vuia a fost CEL DINTÂI, care s-a înălţat de la pământ, a decolat, cu aparatul său, în primăvara anului 1906 la Long-Champs. Macheta aparatului, construit încă

în 1903, a fost expusă în Pavilionul Românesc din Expoziția Universală din Paris din anul trecut.”. În continuare, Caius Brediceanu menționează că Traian Vuia a fost consultat de Aurel Vlaicu înainte de a-și construi avionul, Principele Bibescu l-a vizitat de mai multe ori, iar ministrul Comerțului de atunci, I. Gigurtu, “l-a distins cu prietenia sa”. Caius Brediceanu arată că “Acum Traian Vuia e în al 66-lea an al vieții sale. Trăieşte într-o filosofică modestie în Garches. Alții beneficiază de profitul material al genialului său creer. Nu a întâlnit, în spinoasa sa cale, numai oameni oneşti. Mulți l-au exploatat și-l exploatează și astăzi. Altfel n-ar fi rămas sărac.”. Remarcând și alte invenții ale lui Traian Vuia, Caius Brediceanu apreciază că “De Vuia, nu numai ca inventator, dar și ca gânditor, - scriitor filosof – sociolog – mai presus de toate ca om, cu caracterul său cristalin, nobil și desinteresat – o calitate care începe și la noi de-a fi tot mai hotărâtoare în judecata oamenilor, - ar merita să se ocupe un cercetător obiectiv şi inimos ca și D-voastră. Noi, puținii săi prieteni care-l cunoaştem și-l iubim, ca și pe un frate, de peste 50 de ani, am fi învinuiți, în aprecierile noastre, de o părtinire, de care Traian Vuia nu are nevoe.”[3].

Relațiile de prietenie dintre Traian Vuia și Caius Brediceanu sunt evidențiate și de corespondența purtată de-a lungul anilor. Scrisorile păstrate, datând din perioada 1936-1946, oglindesc prietenia dezinteresată și stima reciprocă ce îi lega pe cei doi precum și sprijinul ce l-a acordat continuu Caius Brediceanu lui Traian Vuia.

În scrisoarea datată: Garches, 4 aprilie 1936, Traian Vuia îi mărturisește prietenului său preocuparea de a cinsti memoria lui Coriolan Brediceanu despre care scrie un amplu studiu întrucât “Am avut norocul rar de a putea penetra în intimitatea marelui Coriolan Brediceanu, pe cari contimporanii noştri nu l-au înțeles prea bine, deşi au simțit în el un om superior”.[4] Studiul a apărut în revista *Luceafărul* în februarie 1937.[5] În cuprinsul revistei este inserată și o mențiune în care se specifica: “Traian Vuia ne trimite din Franța, de la Garches, simțite și prețioase amintiri din viața publică a Bănățenilor de altădată. Ca unul dintre cei mai de seamă luptători ai gardei bătrâne cari au stat în serviciul neamului românesc din Banat în cele mai grele vremi ale dominațiunei străine, și mai ales ca intim și statornic colaborator al marelui naționalist Coriolan Brediceanu, dl Traian Vuia ne aduce pagini inedite și extrem de interesante pentru cunoașterea frământărilor politice și culturale ale Românilor bănățeni”.[6]

Situându-l pe Coriolan Brediceanu alături de “cei mai iluştri bărbați” din Banat, căruia i se spunea “Luceafărul Banatului”, Traian Vuia menționează în studiul său că “Nu se poate vorbi despre C. Brediceanu fără a evoca luptele noastre politice dinainte de război, a căror animator, focar, putere de atracție a fost în decurs de mai mult de un sfert de secol. În el s-au încarnat și cristalizat toate aspirațiile noastre ca națiune. Nu s-a putut crea o mişcare culturală, economică, a cărui animator să nu fi fost nu numai ca

conducător, dar şi ca actor. A făcut şi literatură, a scris piese de teatru pe cari le-a pus pe scenă. Am accentuat mai sus influenţa mare ce a avut asupra sufletului poporului. Prestigiul lui avea ca limită – în sensul matematic al cuvântului – un sentiment religios, nu numai printre Români, dar şi la străini. Nu era considerat bărbat de rând, ci o fiinţă supranaturală.”.[7]

Aproape în toate scrisorile lui Traian Vuia adresate lui Caius Brediceanu se aminteşte cu pioşenie şi veneraţie de Coriolan Brediceanu. În scrisoarea datată: Garches, 14 iunie 1946, Traian Vuia îi răspundea lui Caius Brediceanu gândindu-se cu nostalgie la trecut: “Mă gândesc şi eu cu mare plăcere la frumoasele momente ce Dumnezeu mi-a dat să trăiesc împreună cu tine şi să mă bucur de bunătatea cu care am fost primit în casa familiei tale. Mulţumesc lui Dumnezeu că mi-a dat ocazia să trăiesc şi să lucrez cu fericitul Coriolan Brediceanu, de care îmi aduc zilnic aminte în rugăciunile mele către Cel a Tot Puternic. Eu am pentru el o adevărată veneraţie, pe care i-o păstrez vecinic. Pentru mine el a fost un om unic de mare: dacă fiziceşte era ca şi noi toţi, în schimb spiritualiceşte era Providenţial. Dacă am avea azi un om ca şi el ar fi o binefacere cerească. Oameni ca dânsul nici nu sunt muritori. El va trăi în memoria Poporului cât timp vor fi români pe această Planetă.”[8].

În pragul bătrâneţii şi cu o sănătate şubredă, Traian Vuia căuta soluţii pentru a-şi asigura oarecum zilele ce le mai avea de trăit. Pentru aceasta, el apelează la vechiul său prieten, oferindu-i singurul său avut, casa şi ce ar putea primi din exploatarea invenţiei sale referitoare la combustie, cerând în schimb o rentă anuală din care să poată trăi pentru a-şi continua lucrările ştiinţifice şi tehnice. Caius Brediceanu nu a acceptat acest plan, dar fără ezitare îi trimite în 8 octombrie 1938 suma de 8000 de franci pentru a-şi îngriji sănătatea prin o cură de 20 de zile la staţiunea balneară Mont-Dore.[9]

Desigur, impresionat de situaţie, Caius Brediceanu nu a pregetat nici un moment în a face toate demersurile necesare pentru a-i obţine lui Traian Vuia o pensie, atunci când nimeni nu se preocupa de a-i asigura bătrâneţea. Astfel, la 15 octombrie 1938, Caius Brediceanu trimite o scrisoare din Helsinki către ministrul Aerului şi Marinei la Bucureşti, încercând o rezolvare a pensiei pentru Traian Vuia. El se referă şi la articolul lui A. Maniu publicat în *Universul*, unde poetul propunea ca Traian Vuia să fie primit în Academia Română “ca o consacrare târzie a meritelor sale şi ca un semn de cinstire a acestui geniu românesc”. Propune totodată ca Ministerul Aviaţiei să facă demersurile pentru a intra în posesia întregului material documentar aviatic al lui Traian Vuia pentru a intra într-un viitor muzeu naţional în primul rând şi respectiv într-un “muzeu al aviaţiei mondiale”[10].

Traian Vuia îşi dă seama că “pensia viageră” despre care este anunţat de ataşatul aerului de pe lângă Ambasada României la Paris, se datorează intervenţiilor prietenului său şi îi mulţumeşte într-o scrisoare din 21 februarie 1939, amintind şi faptul că “Dl Gusti a comandat aici o machetă a avionului

din 1905 pentru Pavilionul României de la Expoziția universală New-York 1939.”[11].

Savantul român este profund impresionat de grija ce i-o poartă prietenul său, fapt ce reiese şi din scrisoarea datată: Garches, 22 martie 1939, în care Traian Vuia scrie: “Mă abțin de orice asigurare banală de recunoştință, pentrucă ce ai făcut nu a izvorât din un interes personal. Ai făcut binele pentru el însuş, așa cum făcea și regretatul părinte. Este și consecuentă prieteniei, care mă leagă de familia ta, întărită în mai mult de o jumătate de secol”.[12] Apoi îi aminteşte prietenului său că a citit articolul din *Fruncea*[13] şi îl consideră binevenit întrucât se referă la “tradiția veche a Românilor dincoaci de Carpați și care a făcut marea noastră putere pe vremea luptelor date pentru conservarea și progresul neamului.”.

Într-o altă scrisoare, datată: Paris, 26 iunie 1939, Traian Vuia îi sugerează lui Caius Brediceanu să-i înlesnească lui George Lipovan o călătorie la Paris, apoi se confesează: “Cât de bine mi-ar cădea să mă pot duce în țară, dar nu văd posibilitatea. Știi că am în vedere experiențe importante. Mă ocup de reconstruirea unui laboratoriu, mă grăbesc să utilizez înlesnirile ce mi s-au oferit. Ars longa, vita brevis. *Nu ne aparținem* asta era lozinca fericitului și mult regretatului tău părinte, care nu a cunoscut niciodată odihna.”[14].Traian Vuia continuă să-l țină la curent pe prietenul său în privința ajutorului primit din țară și în scrisoarea datată: Paris, 13 martie 1940: “Ataşatul Aerului, C<u>dor</u> Nicolau mi-a remis poşta sfârşitul lunii trecute un CEC de fr. 5.000. Mi-a pus în vedere pentru luna curentă o sumă egală.”[15].

O bogată corespondență[16] a purtat Traian Vuia cu George Dobrin, avocat în Lugoj, în cancelaria căruia a lucrat în anii 1900-1902 și față de care avea o stimă deosebită. După 1918, Traian Vuia a început să cumpere acțiuni și să facă depuneri la Banca Creditul Bănățean din Lugoj, condusă de G. Dobrin, bani din care își ajuta familia.

În scrisoarea datată: Garches, 20 iunie 1923, Traian Vuia îi mulțumeşte lui G. Dobrin “pentru toate cele ce mi-ați comunicat relativ la familia Dvoastră, care mă interesează, pentrucă afecțiunea noastră reciprocă nu s-a slăbit deloc, fiecare scrisoare îmi dă o probă. Urmez cu atențiune soarta familiei și mă bucur, că toți membrii ei ajung să-și croiască o situațiune socială. Este foarte bine că caută a se căsători tineri.”[17] Apoi Traian Vuia se referă la insistențele lui G. Dobrin de a se întoarce în țară: “Citesc cu bucurie amestecată cu regrete scrisorile D-Voastre, cari mă reclamă cu atâta insistență în patrie. Ele indică încrederea ce aveți în colaborarea noastră.”. Însă, prevăzător, Traian Vuia își exprimă dorința de a i se comunica “cari ar fi atribuțiunile mele în situațiunea ce îmi oferiți pe lângă Dl Antoniu Mocsonyi. De asemenea ce priveşte Reciția aş dori să ştiu ce situațiune aş putea avea acolo și dacă nu s-ar da posibilitatea de a pune la punct ultima mea invențiune, motorul cu combustiune internă continuă”.[18]

Dintre problemele care fac obiectul corespondenţei lui Traian Vuia cu G. Dobrin este şi dorinţa acestuia din urmă de a-şi trimite fiul, pe Ionel, la studii în Franţa şi îl roagă pe Traian Vuia să se intereseze de o eventuală bursă acordată de statul francez tinerilor români. Traian Vuia face investigaţiile necesare, aşa cum reiese din scrisoarea datată: Garches, 19 august 1923, însă fără să-i poată comunica un rezultat pozitiv. Traian Vuia îşi exprimă disponibilitatea de a-l sprijini pe Ionel şi "l-aş vedea aici cu multă plăcere şi sunt convins, că trebuie să faceţi supremele sforţări, ca el să-şi completeze studiile, este un băiat de valoare."[19].

Într-o altă scrisoare datată: Garches, 31 decembrie 1923, Traian Vuia îl felicită pe G. Dobrin pentru alegerea ca decan al Baroului, exprimându-şi convingerea că alegerea se datorează calităţii de bun organizator pe care a dovedit-o şi ca prefect. El îşi exprimă speranţa că "urmaşii noştri, liberaţi de patimile contimporanilor, vor fi mai drepţi, memoria faptelor va rămânea. Numele primului prefect, care a organizat judeţul şi primul Decan al baroului vor trăi în sufletul oamenilor, el va trece în pomelnicul bărbaţilor, cari au făurit ţara. Şi se poate imagina o recompensă mai frumoasă activităţii unui om? Se poate găsi un dar mai frumos dat omului decât inteligenţa şi înţelepciunea? Providenţa a dat unora inteligenţa, altora puterea, altora iarăş averea. Nu ar fi just să dee unora totul, este totuşi cert, că cei mai favorizaţi sunt aceia, cărora le-a dat inteligenţa. Aceştia au datoria de a se simţi fericiţi, pentrucă li s-a dat cel mai preţios dar. Nu sunt toţi destinaţi a aduna comori, mulţi sunt chemaţi a le crea. Dar trebue să veghiăm, că aceste comori să nu cadă în mâinile neputincioşilor, ca nu muscile să mănânce merea adunată de albine.".[20] În continuare îşi exprimă satisfacţia că "Ionel, care pare destinat a continua tradiţiunea familiei cât şi Dşoara Elenuţa îşi vor putea complecta studiile în străinătate".

În scrisoarea datată: Garches, 15 ianuarie 1925, Traian Vuia îi mărturiseşte lui G. Dobrin că citeşte cu plăcere scrisorile sale şi "cu o satisfacţiune cu atât mai mare, că ele reflectează starea sufletească a poporului nostru".[21] Iar în ceea ce priveşte deziluzia fruntaşilor români transilvăneni care s-au văzut după Unire marginalizaţi de politicienii de la Bucureşti, Traian Vuia consideră că acum nu se mai poate face nimic, dacă la timpul potrivit ei nu au avut un program în baza căruia să impună anumite condiţiuni. El nu este de acord cu lamentările conform cărora "am fi un popor fără noroc", întrucât "Credinţa aceasta este nu numai greşită, dar şi periculoasă, pentrucă ea procede din opinia, că noi am fi objectul persecuţiunei unei fatalităţi cu intenţiuni misterioase. Dacă ea ar prinde rădăcini mai profunde în sufletul poporului, ar paraliza orice reacţiune contra răului. Pe de altă parte această credinţă este consecuenţa firească a caracterului – aci putem zice - <nefericit> al poporului nostru. Poporul nostru în toate activităţile sale caută calea celui mai mic efort.". El consideră că, din contră, "suntem un popor excepţional favorizat de graţia Providenţii" prin obţinerea unităţii naţionale. In

continuare, Traian Vuia se întreabă: “De ce nu avem curajul să zicem, că preferim republica unui regim, în care Monarchul nu mai este tatăl tuturor supuşilor săi şi devine <păpuşa> unei esterii politice, a unei oligarhii. Uităm, că frica de popor este începutul înţelepciunei Monarchiei. Nu avem acest curaj.”. Pentru Traian Vuia lamentările nu sunt potrivite şi nu pot fi admise “din partea unui popor întreg, tânăr şi dornic de a trăi”. El dă frâu liber speranţei că generaţia tânără va înfăptui democraţia la noi, mai ales că “Dzeu ne-a dat una dintre cele mai frumoase ţări de pe acest planet, o ţară complectă, unde se află de toate, pe care însă nu suntem capabili de a o exploata”. În încheiere, Traian Vuia îi mulţumeşte lui G. Dobrin “pentru informaţiunile ce mi-aţi comunicat relativ la organizarea fabricaţiunilor aeronautice la noi. Am avut în chestiunea aceasta o conversaţiune vara trecută cu Prinţul Carol”.[22]

Traian Vuia ţine să îl pună la curent pe G. Dobrin cu întâlnirile sale cu diferite personalităţi din ţară. Într-o scrisoare din 30 august 1925 îi face cunoscut lui G. Dobrin că l-a întâlnit pe Antoniu Mocioni, cu care a avut “o conversaţiune lungă. A fost călduroasă şi fără nici o rezervă. Am ascultat cu multă plăcere expunerea situaţiunei în ţara noastră şi am fost plăcut surprins nu numai pentrucă judecă situaţiunea în un spirit clar şi imparţial, ci pentrucă îl pasionează ridicarea nivelului intelectual şi material al poporului”.[23] Apoi relatează despre întâlnirea cu M. Popovici la masă la un prieten din vechiul Regat, unde au fost şi alte persoane şi a putut studia mai bine nuanţele în mentalitatea celor din vechiul Regat care, deşi “s-au adăpat la cultura occidentală au rămas orientali, levantini, cum se zice aici”, iar cei din Transilvania şi Banat, deşi au o aparenţă mai “stângace”, sunt mai occidentali.

În fine, Traian Vuia îl anunţă pe G. Dobrin că a obţinut pentru fiul său, Ionel, o bursă lunară de 250 fr. de la guvernul francez. Ionel Dobrin a frecventat cursuri la Paris între anii 1925-1929, când în aproape fiecare duminică l-a vizitat pe Traian Vuia la Garches. Conform înţelegerii stabilite, Traian Vuia îi avansa sume de bani lui Ionel, cât timp a făcut studiile în capitala Franţei, sume care erau evaluate în lei depuşi la Creditul Bănăţean, de unde erau achitate ajutoare pentru familia lui Traian Vuia. Aproape în toate scrisorile sale către G. Dobrin vorbeşte şi despre Ionel, arătând că îl vede des, merg împreună la conferinţe şi apreciază că este serios, un om de nădejde şi muncitor. Îi încurajează vizitele în Elveţia şi Anglia şi faptul că şi-a făcut cunoştinţe cu familii bune, unde este des invitat. În scrisoarea din 26 iulie 1927 Traian Vuia îl caracterizează ca fiind foarte pasionat pentru studiu: “Ionel a prins gustul studiului şi l-am văzut foarte entrenat. A luat un elan puternic, de ceea ce nu-l putem decât felicita. Este un bărbat foarte serios, chiar prea serios pentru vârsta ce are.””[4]. La fel şi în scrisoarea din 15 decembrie 1929, unde Traian Vuia mărturiseşte că Ionel “este tânărul cel mai serios, mai ponderat şi mai bine dintre toţi tinerii români ce mi s-a dat să

întâmpin aici”[25]. Traian Vuia îi argumentează lui G. Dobrin necesitatea de a-l lăsa pe fiul său să stea mai mult timp în Anglia pentru a-şi desăvârşi studiile: “Este cert, că Ionel trebue să se dedice profesoratului pentru care are tot ce se recere. Este lansat şi este păcat a-i rupe elanul. Trebue să meargă în Englitera, dar acolo să-l lăsaţi doi ani. Este tânăr şi în acea ţară poate învăţa foarte mult, frumos şi bine. Trebue însă să-i lăsaţi timpul necesar observării şi posibilitatea de a asimila tot ce este asimilabil pentru un Român. Cu atât mai mult, că acel popor stă mai departe de noi, decât Francezii, deci este mai greu a-l înţelege, mai greu a discerna ce este bun şi asimilabil pentru noi. Nu este timp pierdut, ci un câştig, pentrucă nu lucrează numai pentru sine ci pentru o generaţiune întreagă, pe care are chemarea a o conduce spiritualiceşte”[26]. În 1939, cînd Ionel Dobrin a ajuns primarul oraşului Lugoj, Traian Vuia îl felicită şi îşi exprimă bucuria, fiind convins că va face tot posibilul ca Lugojul “să rămână un centru cultural al Românilor”.[27]

Traian Vuia, deşi era un republican convins, îşi exprimă totalul dezacord în privinţa scandalului cu prinţul moştenitor şi compromiterea lui Carol II.[28] În scrisoarea din 19 februarie 1926 el arată că publicitatea făcută asupra aventurii amoroase a prinţului moştenitor de către Brătianu, a produs un mare rău prestigiului casei regale, deoarece toate ziarele americane şi europene scriu despre slăbiciunile casei regale, despre faptul că “faimosul consiliu de coroană a fost o comedie”. Traian Vuia menţionează că “Fără ca să încerc a disculpa Prinţul, ţin să amintesc că aventuri amoroase au avut şi au loc la toate curţile. Lumea însă le ignorează prin faptul că guvernele se aplică a le acoperi cu un văl”.[29]

În scrisoarea datată: Garches, 17 aprilie 1928, Traian Vuia îi reproşează lui G. Dobrin că “aţi refuzat şefia, care vi s-a oferit prin întreaga opinie publică independentă”. El menţionează că regretă acest fapt din două motive bine întemeiate şi anume faptul că G. Dobrin avea autoritate şi prestigiu care impuneau să-şi asume responsabilitatea “de a fi călăuzul generaţiunii, care vine şi care are nevoe de experienţa Dv”. El dă ca exemplu o serie de oameni politici şi de ştiinţă care, deşi la o vârstă înaintată, depun eforturi pentru a împărtăşi din experienţa lor. Astfel “Un Clemenceau, în loc de a se odihni, scrie neobosit, pentruca generaţiunea, care urmează, să poată profita de marea lui experienţă, de experienţa bărbatului, care a fost actorul şi spectatorul celor mai însemnate evenimente a secolului trecut şi prezent? Ce ambiţiune mai poate avea organizatorul, tatăl Victoriei, decât aceea de a face ca generaţiunea care vine să comită mai puţine greşeli. Dar un Poincaré[30], care a avut situaţiunea cea mai înaltă pe care o poate avea un bărbat în o democraţie şi care are drept la odihnă bine meritată, ce altă ambiţiune poate avea decât aceea de a-şi servi patria şi de a o scuti de a sucomba din vina inexperienţii celor mai tineri, cari deşi sunt adversarii lui, au primit a fi servitorii lui? Iar Edison[31] de ce nu se odihneşte, de ce continuă a îndruma şi povăţui pe toţi cercetătorii tineri?” ca urmare – consideră

Traian Vuia – vârstnicii trebuie să se pună în serviciul tinerimeii căci numai aşa este posibil progresul, prin colaborare între generaţii, însă "sub conducerea celor mai înțelepți, celor mai buni".[32]

Dispariţia unor personalităţi pe care le-a cunoscut îl întristează pe Traian Vuia. Astfel, aflând de moartea lui Valeriu Branişte, cu care a colaborat la *Drapelul*, Traian Vuia scria în 17 aprilie 1928: "Am aflat cu multă durere trecerea la altă viaţă a lui Branişce. Regretăm, că ţara noastră, care nu este condusă de cei mai buni fii ai ei, nu a ştiut aprecia şi profita de capitalul-om a acestui bărbat. Dar nici că ne mai putem mira, pentrucă nu ştie să exploateze nici capitalul material, cu atât mai puţin pe cel spiritual. Când pierdem bărbaţi de talia lui Branişce, noi cei din generaţiunea veche simţim, că pierdem ceva din noi înşine."[33].

Cinstirea memoriei lui Aurel Vlaicu prin ridicarea de monumente îl bucură şi îşi exprimă satisfacţia, în scrisoarea din 2 noiembrie 1933. Traian Vuia scrie: "Fericitul Vlaicu, atât de necesar în timpurile grele a naşterii aviaţiei, se bucură acum de câteva monumente ridicate prin evlavia compatrioţilor"[34].

Corespondenţa cu G. Dobrin îi aduce satisfacţie lui Traian Vuia, care este mulţumit deoarece "Văd, că legătura noastră sufletească nu s-a slăbit". Astfel îi scria Traian Vuia din Le Mont-Dore, la 31 august 1939, celui care devenise confidentul său înainte de a-şi realiza visul privind construirea aeroplanului, aşa cum mărturiseşte într-o notă autobiografică: "Înainte de a începe construcţia maşinii, am expus planul meu d-lui Dr. George Dobrin, deja în curent la plecarea mea din Lugoj în iunie 1902 cu intenţiile mele".[35]

Despre regretul pentru pierderea lui Valeriu Branişte, Traian Vuia se exprimă şi într-o altă scrisoare, datată: Paris, 17 ianuarie 1928. El deplânge faptul că personalităţi de talia lui Branişte nu s-au bucurat de aprecierea cuvenită după Unire: "Am auzit cu multă părere de rău trecerea la cele eterne a valorosului nostru luptător Valeriu Branişce, a cărui viaţă este o adevărată tragedie, un martiriu. Inutilizarea unei inteligenţe ca aceea a neuitatului Branişce este o crimă naţională".[36]

Din corespondenţa cunoscută a lui Traian Vuia este şi cea cu filologul Iosif Popovici[37]. Traian Vuia fiind solicitat pentru a-i indica o firmă care produce motoare, îi recomandă pe cele pe care le considera mai performante. În scrisoarea din 3 ianuarie 1910 face o analiză pertinentă referitor la politica românilor transilvăneni şi bănăţeni.[38] În amintirile de mai târziu ale lui Traian Vuia despre Iosif Popovici povesteşte despre o excursie la Viena în 1899, când era student. El relatează cum, împreună cu Iosif Popovici, atunci student în filosofie, şi profesorul Marius Sturza au trecut prin spaţioasa curte a Hofburg-ului, unde au avut surpriza să se trezească în faţă cu "garda compusă din fieciori voinici ai regimentului 43 bănăţean. Paşii noştri deveniră mai înceţi şi admiram cu mândrie pe aceşti ostaşi frumoşi. În mijlocul curţii ne-am oprit, iar deodată Iosif Popovici făcu cu melancolie

reflecția: <Când ne gândim că și acest falnic palat va deveni muzeu...> Patru ani în urmă, în ianuarie 1903 îl întâlnesc pe Iosif Popovici la Paris unde, în laboratorul de fonetică creat și condus de abbé Rousselot[39] la Collège de France, prepara o lucrare. Era elevul preferat al ilustrului savant, dispărut și dânsul. Laboratorul era frecventat de toți aceia cari pe acel timp studiau fonetica, profesori din America, Anglia, Germania, Italia, Serbia etc. În absența eruditului abbé, Iosif Popovici era îndrumătorul. A. Rousselot îl afecționa foarte mult din mai multe motive: era stăruitor și fecior de preot. Ba abbé Rousselot visa să-l facă succesorul lui oferindu-i postul de preparator. Insistențele lui erau foarte măgulitoare".[40] Profeția lui Iosif Popovici s-a adeverit. Traian Vuia arată că în 1934 a trecut prin aceeași curte a Hofburgului, dar era pustie, iar palatul a devenit "muzeu, așa cum a prevăzut regretatul nostru prieten, fără pompa de odinioară. Sic transit gloria mundi.".[41]

O lungă corespondență a purtat Traian Vuia cu pictorul român Sever Burada din Craiova. In scrisoarea din 29 decembrie 1925 Traian Vuia îl încurajează pe prietenul său, care era trist deoarece trebuia să facă pe comerciantul, arătând că în viață trebuie făcută o concesie "între idealism și realism sau materialism" deoarece "pe acest planet Providența a dat sufletului o haină materială și ne-a impus datoria de a o păstra în stare bună și a o îngriji pentruca să nu se strice și pentruca să dureze cât se poate mai mult".[42] Apoi îl informează despre demersurile pentru amenajarea unui "pavillon" cu grădină, despre faptul că la 1 ianuarie va începe construirea turbinei cu gaz și îi dă o serie de știri privind familii și persoane cunoscute. Consideră că "Trăim în o epocă grea din cauza nesiguranței financiare". În încheiere, Traian Vuia îl roagă pe S. Burada să îi transmită profesorului Nedelcu "salutări prietenești".

La 4 februarie 1926, Traian Vuia îi scrie lui S. Burada că are convingerea "că expoziția a dat rezultatul scontat și că ești satisfăcut" și îl anunță că a plătit la timp chiria atelierului pe care S. Burada îl avea la Paris. Traian Vuia îi relatează apoi despre întâlnirile sale cu Ionel Dobrin și despre conferințele susținute în capitala Franței de Nicolae Iorga și matematicianul român Gheorghe Țițeica, profesor la Universitatea și la Școala politehnică din București. Traian Vuia scrie: "Văd foarte puțină lume românească, tânărul Dobrin vine câte odată pe săptămână aici și astfel știu ce se întâmplă în țară. Iorga este încă aici, dar nu am putut merge la nici o conferință a D-sale. Am avut două întâlniri cu profesorul Țițeica, care a dat aici un ciclu remarcabil de conferințe la Sorbona".[43]

Cu Sever Burada fiind prieten mai apropiat, Traian Vuia îi expune toate necazurile sale. În privința sănătății și a unor experiențe triste îi relatează în scrisoarea datată: Garches, 25 mai 1926. Afectat de iarna grea prin care a trecut, Traian Vuia scrie: "Trebue să mărturisesc, că am dus aici o iarnă foarte grea și văd mâna lui Dzeu în faptul că am eșit cu viața din iarna aceasta, dacă iau în considerare împrejurările, în cari a trăbuit să lucrez.

Pentru a putea petrece încă vreo iarnă am convingerea, că trebue să iau măsuri. Nu pentrucă ţin mult la haina aceasta debilă şi trecătoare, ci pentrucă ea permite sufletului să-şi împlinească destinul. Simt tot mai mult, că nu-mi aparţin, pentrucă devin din ce în ce tot mai mult străin lumii care mă înconjură şi iubesc tot mai mult natura, pe care o iubeam cu atâta afecţiune în tinereţă.”.[44]

Traian Vuia şi-a început construcţia a două vile însă din cauza necazurilor financiare a trebuit să-şi vândă mai întâi vila mai mică şi apoi şi pe cealaltă. Despre acest fapt îi relatează prietenului său “cu regret, că a trebuit să vând pavilionul cel mic. Aşa a fost voia lui Dzeu. Contractasem un împrumut oneros pentru terminarea acestui pavilion, care îmi greva bugetul meu anual cu 9800 franci”. Traian Vuia arată că din afacerea aceasta s-a ales cu o pierdere de 58.000 franci, fiind “ispitit” în această aventură de un individ “nefast şi de care caut să mă desprind pentrucă este un om fals şi egoist, puţin inteligent şi orgolios chiar”. Trecând prin această tristă experienţă, Traian Vuia s-a resemnat şi îşi continuă experienţele sale tehnice: “Constat că mi-am recâştigat liniştea şi acum pot aştepta în calm evenimentele. Maşina şi motorul dau înainte. S-au constituit două birouri de studiu pentru realizarea şi industrializarea ambelor. Am însă mari lupte de dus, contra oamenilor şi contra materiei. Am făcut în Martie o călătorie la Zurich, pentru a ne înţelege şi cu o casă mare de acolo.”.[45]

Şi în scrisoarea din 4 iunie 1926, Traian Vuia îi vorbeşte lui Sever Burada despre necazurile privind vilele, iar “Celelalte afaceri dau înainte, dar am de a întâmpina încă mari greutăţi, din vina oamenilor. Dacă Dzeu îmi dă putere şi zile, am convingerea, că vom izbuti, nu a aduna avuţii, ci a deslega cele două probleme la a căror car m-am înhămat. Totul ce mă preocupă este, ca mierea să nu o mănânce muscele şi albinele”.[46] Angrenat în munca intensă depusă la invenţiile sale – motorul şi generatorul de aburi – Traian Vuia se simţea tot mai obosit şi îşi căuta odihna în natură. El mărturiseşte că “Natura este admirabilă, dar pentru un bărbat, care a iubit-o mult şi în tinereţă, ba care a iubit-o cu pasiune, acum mi se pare din ce în ce mai tristă. În tinereţă îmi vorbia în limba poeţilor, iar acum în a filosofilor. Nu îmi este dat să mă plimb prea des prin parcul admirabil din St. Cloud, sau prin pădurea din St. Cucufa sau în cea spre Versailles. Le admir tot mai mult. Simt însă, că am o mare nevoie de odihnă, ceea ce până acum nu am simţit, să mă plimb zilnic prin aceste păduri. Credeam, că mi se va da voie să mă mut în Villa de sus. N-am avut curajul să iau grijile noui legate de această plăcere şi astfel am renunţat din nou la o linişte, care mi s-a părut factice şi cumpărată prea scump. Sunt 16 ani de când bat aceste păduri şi de câte ori le văd, le admir, ca şi când le-aş vedea pentru prima dată.”.[47]

La 14 august 1928, Traian Vuia îi scrie prietenului său din Avallon, unde se afla într-o excursie. El îşi exprimă satisfacţia de a fi văzut la “Vérelay basilica, care este cea mai veche catedrală a Franţei” şi unde a fost

călăuzit de un profesor de teologie. Își anunță apoi traseul zilelor următoare, menționând că va sta mai mult în Garjiesse, “centru turistic și locul preferit al pictorilor, căutat de George Sand”.[48]

În scrisoarea datată: Garches, 30 iulie 1929, Traian Vuia expune situația cheltuielilor privind chiria atelierului care s-a mărit, apoi se confesează cu privire la soarta celibatarului și își exprimă părerea despre femei: “Să nu-ți faci iluzii relativ la situația mea, care nu are mult de invidiat. Solitudinea are pentru omul, care își dedică viața cercetărilor, științei sau artei avantaje, dar are și foarte mari scăderi, cari nu pot fi trecute cu vederea. N-ai decât să te cugeți la tabloul lui Meissonier: L'agonie du célibataire, ca să aibi o ideă exactă de trista soartă care așteaptă pe solitar. Deci suportă cu resemnare soarta; văd că înțelegi femeile, cari rămân copii până la sfârșit, ele au o mintalitate deosebită de a bărbaților. Dacă este așa, trăbue să ai față de ele atitudinea, ce trăbue să obsărvăm față de copii, dacă nu vreai să ai soartea multor bărbați, cari urmează docil capriciile lor. Aderă să le împlinești dorințele justificate și să pui frâu celorlalte”.[49]

Situația materială a lui Traian Vuia rămânea incertă și în continuare. La 18 iunie 1931, Traian Vuia îi cerea scuze prietenului său că îi scrie cu atâta întârziere, dar “Nu am avut liniștea sufletească necesară și nu o am încă, deși nu dau o prea mare importanță părții materiale a vieții”.[50]

Sever Burada, care între timp se stabilise cu familia la București, făcea dese deplasări la Paris, unde avea un atelier, expunea și vindea tablouri. Traian Vuia îi făcea anumite servicii. Astfel, în scrisoarea din 5 aprilie 1832, Traian Vuia îi relatează că “Afacerea cu tablourile s-a aranjat. Marcel mi-a spus, că a avut spese. Te rog întreabă-l și apoi scrie-mi, ca să-i rambursez”. Iar în ceea ce privește situația sa “Lucrurile par de altcum, că se vor aranja și sper, bine, este nevoe încă de răbdare și energie. Am nădejdea să vă revăd pe toți trei în sezonul frumos aici.”.[51]

Mereu optimist, Traian Vuia îi scrie prietenului său la 7 aprilie 1933 că înaintează cu lucrul și “sper că cu ajutorul celui Prea înalt vom realiza tot ce s-a prevăzut și chiar cu rezultate peste așteptare”. Apoi, ca de obicei, îi relatează despre întâlnirile avute cu prieteni comuni și despre plimbările sale, de data aceasta cu familia Yvonneau, care a “cumpărat o mașină frumoasă și am făcut cu ei o promenadă la Chartres, prin un timp splendid, ei nu cunoșteau încă catedrala aceea miraculoasă. Am admirat-o cu toții”.[52] Totodată, Traian Vuia insistă ca la proxima călătorie în Franța, Sever Burada să aducă și fetița – pe Liliana – aceasta fiind și dorința lui Michel Yvonneau.

La 27 aprilie 1934, Traian Vuia îi scrie lui S. Burada din Cluj: “Iată-mă aici unde am sosit luni seara după ce am petrecut câteva zile în Viena”. Apoi îl anunță că pleacă mai întâi la București, unde dorește să-l revadă, și apoi la Brad.[53]

În scrisoarea din 10 aprilie 1935, Traian Vuia îl consolează pe prietenul său că “În cunoașterea oamenilor vei progresa în măsura ce vei înainta

în vârstă și abia când te vei apropia de 60, vei constata că îi cunoşti şi nu vei mai avea nici o surpriză, nici o deziluzie. Trăbue să lăudăm Providența, că a limitat durata petrecerii noastre printră ființele în oase și carne”.[54]

Iar în scrisoarea din 9 ianuarie 1937, Traian Vuia își exprimă speranța că expoziția prietenului său “va avea ca întotdeauna un succes strălucit”. Despre vacanțele petrecute în codrii din Auvergne, Traian Vuia relatează cu duioșie, minunându-se “cât de darnic a fost Creatorul pentru această țară?”. Cu acest prilej, Traian Vuia constată “că mi-a revenit gustul promenadelor pedestre ce aveam la vârsta de 16-20 de ani”. Apoi, Traian Vuia îi mărturiseşte cât de mult l-a încântat o călătorie la Marsilia, unde “Atmosfera, soarele au produs asupra mea o impresie atât de adâncă, că m-am simțit ca îmbătat de atâta frumuseță naturală. Am înțeles de ce sunt aci toți oamenii în voe bună şi vorbesc cântând. Din nefericire nu am putut gusta prea mult din această hrană sufletească. Totuş o duminecă, un domn armator, cu care sunt în legătură de afaceri, m-a dus cu maşina pe coasta mării până spre Toulon. A fost ca într-un vis. Am dejunat pe malul mării în o stațiune balneară. La reîntoarcere am vizitat pe Henri Fabre, primul constructor de higdravioane acum 30 de ani. Trăieşte retras în o casă boierească, în cel mai frumos faubourg din Marsilia” cu care “Am schimbat idei din vremile eroice ale aviației”. În încheierea scrisorii, Traian Vuia constată cu amărăciune că “Eu pe lângă toată dorința ce am avut de a revedea țara, nu am putut satisface această dorință. Trebue să constat, că acest dor de țară nu trece cu timpul. Credeam, că este ca o rană, care se vindecă cu timpul. Văd însă, că acest dor creşte, rana nu se cicatrizează. Ce să fac, să fie întotdeauna voia lui Dzeu, care trăbue să se împlinească în noi.”.[55]

Printre personalitățile bănățene care l-au cunoscut pe Traian Vuia și l-au prețuit se numără și Sever Bocu. În urma alegerilor parlamentare din 1928, câștigate de Partidul Național-Țărănesc, în noul cabinet ministerial este promovat și Sever Bocu, personalitate care s-a afirmat în lupta pentru Unire. Într-o scrisoare datată: Garches, 30 februarie 1929, Traian Vuia îi mulțumeşte lui Sever Bocu pentru atenția acordată și își exprimă satisfacția pentru numirea politicianului bănățean ca ministru al Banatului: “Domnul P. Ciolan mi-a adus salutul ce mi-ați adresat cu ocaziunea sărbătoririi DVoastre ca Ministrul Banatului. Regret, că fiind bolnav nu am putut să Vă mulțumesc mai în grabă și să Vă zic bucuria ce am avut când am auzit că soartea Banatului V-a fost încredințată.”[56]

Printre scrierile rămase de la Traian Vuia sunt și amintirile sale despre Aurel Vlaicu. Traian Vuia l-a cunoscut pe Aurel Vlaicu în ianuarie 1910, când acesta a venit la Paris să cumpere un motor pentru avionul său. Traian vuia i-a indicat lui Aurel Vlaicu ultimul tip de motor – Gnome rotativ – care s-a remarcat la mitingul aviatic din Reims. Aurel Vlaicu comentează într-o scrisoare către Romul Boca, avocat în Orăştie, datată: Paris, 10 februarie 1910, faptul că l-a vizitat pe compatriotul său: “Pe Vuia l-am căutat, lucră

foarte mult, dar eu, cu durere văd, că nu prea are sprijin, şi lucră bietul la un motor nou, de rupe... Totuş trebuie să aibă omul şi noroc?”.[57] În 1936 Traian Vuia îşi publică amintirile legate de confratele său întru aviaţie. Traian Vuia relatează despre faptul că încă din 1909, pictorul Virgil Simionescu, care era elev la Belle-Arte din Paris îi vorbise despre Aurel Vlaicu. A urmat întâlnirea cu aviatorul român la Paris, în ianuarie 1910, când l-a condus la fabrica Gnome unde Aurel Vlaicu a comandat motorul. Traian Vuia s-a oferit să-i facă recepţia şi să i-l expedieze în ţară. Cu acest prilej Aurel Vlaicu l-a consultat pe Traian Vuia în privinţa pilotării avionului său, dacă ar fi bine să-l lase pe fratele său Ion să piloteze. La care Traian Vuia i-a răspuns că ar face foarte bine, deoarece “este greu să fii inginerul, fabricantul şi pilotul maşinii; prea multe funcţii pentru un om. <Aşa voi face – îmi replică el – îmi pare bine că eşti de aceeaşi părere cu mine>. Nu a lăsat însă de a mă impresiona acest fapt la un bărbat curajos, vioi, plin de entuziasm. A fost o premoniţie. A uitat apoi acest presentiment şi s-a abătut de la determinaţia luată în acel moment”. Apoi Traian Vuia l-a revăzut în februarie 1911, când Aurel Vlaicu revine la Paris, tot pentru comanda motorului. In continuare Traian Vuia mărturiseşte că în 1934, când a venit în ţară, “trecând prin Câmpina, m-am închinat la troiţa ce i-au ridicat prietenii, pe locul unde s-a prăbuşit aparatul şi în casa lui P. Haşdeu. Maşina lui Vlaicu, deşi rustică la fel ca toate aparatele de la început, dezvoltându-se, ar fi putut servi de bază la crearea unei maşini proprii şi a unei industrii aeronautice române. Cel mai bun prinos, ce prietenii şi admiratorii puteau aduce lui Vlaicu era continuarea operei lui. Ar fi fost cel mai frumos şi trainic monument *aere perennius*”.[58]

Presa bănăţeană a manifestat interes pentru ilustrul bănăţean care, cu geniul său, a deschis calea aviaţiei moderne.

Revista *Fruncea* şi-a făcut o datorie de onoare în a scrie despre inventatorul bănăţean. Cu prilejul apariţiei articolului lui Adrian Maniu, intitulat **Întâiul zburător** în *Universul* nr. 263/1937, revista salută cu entuziasm propunerea lui A. Maniu de a i se acorda lui Traian Vuia premiul Nobel şi să fie declarat membru al Academiei Române. Inimosul ziarist Nicolae Ivan arată că este necesar să se vorbească mai des despre Traian Vuia şi promite că “Nu vom lipsi de la datoria noastră nici în viitor şi vom face totul pentru a impune atenţiei generale pe acela care dintr-o modestie prea mare s-a ţinut totdeauna departe de orice zgomot şi reclamă personală”.[59]

Relaţiile lui Traian Vuia cu publicistul Nicolae Ivan durează pe parcursul a mai multor ani. Într-o scrisoare a lui Traian Vuia, datată: Paris, 30 noiembrie 1936 şi adresată lui N. Ivan, îi mulţumeşte pentru salutările transmise prin domnii Porumb, Simionescu şi doctorul Niculescu şi îşi exprimă speranţa că îl va revedea în anul următor. Apoi îi mărturiseşte că “Citesc *Fruncea* şi cuget, că publicul o apreciază. Este fatal, că începutul să fie greu, dar persistând cu răbdare şi tenacitate veţi ajunge la izbândă.”.[60]

Nicolae Ivan l-a vizitat pe Traian Vuia în 1937 şi publică în *Fruncea* un amplu articol despre inventator. Pe lângă datele biografice şi realizările tehnice ale lui Traian Vuia, articolul a cuprins şi descrierea locuinţei de la Garches – salonaş, cameră de lucru, dormitor, bibliotecă cu numeroase lucrări de filozofie şi tratate de fizică – precum şi impresiile care i le-a făcut Traian Vuia, care "Nu se mai gândeşte la odihnă, ci la o nouă invenţie care ar putea revoluţiona termodinamica industrială".[61] Printre invenţiile lui Traian Vuia, Nicolae Ivan enumeră, în afară de realizarea zborului mecanic, torpila automobilă oferită gratuit guvernului francez în perioada primului război mondial, serviciile aduse flotei franceze, apoi elicopterul, cazanul cu vapori, iar despre noile preocupări, inventatorul i-a cerut discreţie.

Întâlnirea lui Traian Vuia cu N. Ivan a fost şi un prilej de aduceri aminte din tinereţe şi solicitări de informaţii despre vechi cunoştinţe. Traian Vuia se interesează de Iosif Velceanu, pe care l-a cunoscut în tinereţe cu prilejul unei deplasări la Reşiţa cu Reuniunea de cânt şi muzică din Lugoj. Nicolae Ivan îi dă veşti îmbucurătoare şi consideră că "I-am făcut, cred, plăcere marelui bănăţean, ce trăieşte într-un adevărat exil al muncii ştiinţifice, de peste trei decenii, spunându-i că învăţătorul de altădată este preşedintele Asociaţiei Corurilor şi Fanfarelor din Banat".[62]

Nicolae Ivan reia seria de articole dedicate lui Traian Vuia în ziarul *Dacia* din ianuarie 1944, caracterizându-l drept "Una din cele mai mari glorii româneşti, o mândrie bănăţeană".[63] Articolul său stârneşte o serie de comentarii[64], apoi ziaristul revine cu noi date despre inventator, comunicând că profesorul universitar Mihai Şerban a trimis la redacţia ziarului o scrisoare prin care comunică faptul că Traian Vuia se află bine, deoarece a primit de la el o scrisoare, din 8 septembrie 1943, prin care îşi exprimă dorinţa de a-i revedea pe cei din patrie şi îşi aminteşte de ultima sa vizită în România şi în special de "sejourul" său la Tuşnad-Băi, despre care apreciază că "sunt între momentele cele mai plăcute ce le-am petrecut în lunga mea viaţă". Apoi Mihai Şerban consideră că "Trăsăturile sigure şi de-o rară frumuseţe ale scrisului său denotă multă vigoare sufletească"[65].

După propriile-i mărturisiri, Nicolae Ivan a fost pentru prima dată la Paris prin anul 1926. În amintirile sale de mai târziu, cuprinse într-un amplu interviu, publicat în 1972 de revista *Orizont* din Timişoara, sunt relevate mai pe larg legăturile avute cu Traian Vuia. El menţionează în interviu că a scris despre Traian Vuia încă din anul 1930, "dar fără mare ecou", iar articolul în care pleda pentru primirea lui Traian Vuia în Academia Română a fost calificat drept "teribilism de bănăţenist". Abia când Dr. Petru Groza "le-a certificat adevărul de la cea mai înaltă treaptă" bănăţenii "au crezut în Traian Vuia" şi inginerul George Lipovan a putut să-şi publice cărţile sale despre Traian Vuia, descoperindu-i merite nepieritoare, prin adunarea şi difuzarea unei documentaţii uimitor de bogate. Demnă de reţinut este caracterizarea omului care a fost Traian Vuia. Nicolae Ivan arată că Traian Vuia

“Întâi de toate, avea un farmec personal căruia nu-i rezistau nici aceia care nu vroiau să se apropie de el, ca mine, cu venerația tânărului la primii pași ai profesiei și cu convingerea că Vuia atinsese culmile”. Apoi N. Ivan înșiră o serie de calități pe care le-a observat la marele inventator: amabilitatea, vasta cultură enciclopedică, o memorie deosebită, spirit de ajutorare, un caracter integru, “de o intransigență morală care ar fi binevenită și astăzi”și “Vuia credea în cinstea oamenilor și a plătit-o scump câteodată”.[66] Importante date aduce N. Ivan, în interviu, în ceea ce privește situația materială a lui Traian Vuia, despre care menționează că încă din tinerețe a muncit pentru a se întreține. Astfel, în anii de liceu a construit mai multe aparate prntru laboratorul de fizică de la Liceul din Lugoj, dădea meditații fiilor lui Coriolan Brediceanu și lucra la un armurier din Lugoj. Apoi la Paris, Traian Vuia a lucrat ca proiectant într-o fabrică de textile.

Un alt ziarist bănățean, George Cornel Bogdan, scrie câteva articole despre Traian Vuia. Primind de la un prieten din Paris ştirea că Traian Vuia va face o vizită în țară, G. C. Bogdan își exprimă speranța că de data aceasta va avea timp să viziteze și Banatul. Ziaristul remarcă faptul că “În octombrie 1932 a fost pentru prima dată în România întregită pe veci, dar n-a stat decât la Bucureşti şi Cluj. În Banatul său drag, n-a avut timp să vină. Emoția profundă cu care îl aşteptăm, dragostea și respectul ce-l păstrăm marelui român care vine în pelerinaj la locurile unde a copilărit şi unde n-a mai fost de 33 ani, acest praznic sufletesc nici nu îndrăznim să-l exteriorizăm. Modestul savant de faimă universală, îi displac cu desăvârşire aşa zisele manifestații de simpatie, urăşte onorurile – efluvii fățarnice – nu vrea să vorbească despre dânsul”.[67] Atunci când ziaristul i-a cerut un interviu, Traian Vuia s-a opus de a i se face publicitate, spunând: “Nu e momentul. Nu-mi place reclama.” Apoi G.C. Bogdan remarcă faptul că Traian Vuia “Disprețuiește fanfaronadele – de aici poate și aversiunea D-sale față de politicieni – venerează faptele, are cultul ideilor sănătoase bazate pe credința în divinitate și pe suflete neîntinate în murdăria șandramalei în curs de năruire.” G.C. Bogdan se referă și la activitatea lui Traian Vuia la Conferința Păcii dela Paris, unde a luptat împotriva înjumătățirii Banatului și consideră că inventatorul a suferit mult din această pricină: “Câtă durere trebuie că s-a sălăşluit în inima acestui naționalist înfocat, când n-a putut împiedeca sfâșierea leagănului copilăriei sale. I-a fost mai uşor să învingă capriciul Naturei, decât minciuna și încăpățânarea oamenilor”. Dar “O viață întreagă de studiu și ascetism, fapte multe și vorbe cât mai puține, îi asigură Inginerului Traian Vuia, dăinuirea în nemurire.”[68] G. C. Bogdan menționează că Traian Vuia a fost decorat cu distincția *Ordinul Ferdinand*. Decorația și decretul s-au trimis de la Bucureşti cu poşta şi nu s-a făcut nici o festivitate de înmânare la Legația României de la Paris, aşa cum s-ar fi cuvenit.[69]

Sub genericul: “Valori bănățene – valori româneşti”, George C. Bogdan inserează în publicația *Reșița* un articol despre Traian Vuia, “cel mai

mare bănățean în viață”.[70] Ziaristul motivează demersul său de a pune în valoare personalitățile importante din Banat arătând că “Urâm regionalismul pustiitor de suflete al politicienilor, militām însă cu convingere nestrămutată pentru cinstirea şi preamărirea valorilor creatoare regionale”. Or, personalitățile bănățene au dus faima românilor peste graniță şi “ne-au servit neamul *fără a-i cere nimic în schimb*, mai mult decât zeci de diplomați şi miniştri, risipitori fără frâu ai bugetelor sărăciei noastre colective”.[71]

Cu mențiunea “Scrisori din Paris”, ziarul *Vestul* publică o interesantă relatare intitulată **Vuia și Brâncuși** de Dumitru Pascotă. Însoțit de un prieten, D. Pascotă a pornit cu steaua în seara de Crăciun vizitând mai întâi pe Traian Vuia la Garches, pe o stradă “tăcută şi lipsită de viață”. Traian Vuia îi aştepta și i-a primit “cu acelaşi zâmbet ce mângâie şi-ncălzeşte”.[72] D. Pascotă menționează: “Am vorbit de țară, de obiceiurile de Crăciun de la noi şi vedeam ochii luminându-i-se”. Apoi T. Vuia le povesteşte amintiri din copilărie, uimindu-i cu câtă exactitate le reținea, şi experiențe de mai târziu, care îl fac pe D. Pascotă să exclame: “Omul acesta e un mare patriot, căci deşi nu locuieşte de mult în țară, a păstrat un cult pentru tradiția românească, pentru omenia românului şi are o rană mare-n sine: pierderea unei părți din Banat; adânc îngrijorat e în acelaşi timp de viitorul României”. D. Pascotă specifică faptul că lui Traian Vuia nu-i place să vorbească despre sine, iar când își expune părerile, acestea sunt obiective, bine cântărite şi bine simțite. La vestea că cei doi vor merge şi la Constantin Brâncuşi, Traian Vuia le-a spus că l-a cunoscut cu 25 de ani în urmă într-un restaurant din Paris, unde punea apă pe mese şi apreciază că marele sculptor s-a ridicat prin sine însuşi şi “El este fiul operelor sale”. În încheierea articolului, D. Pascotă aduce elogiul său acestor două mari personalități: “Doi Oameni, cari şi-au jertfit viața unor idealuri cu totul diferite, rămânând singuri, de multe ori uitați chiar de prieteni şi cunoscuți, dar trăind în religia lor: unul pentru binele, iar celălalt pentru frumosul omenirei. Două vieți rare care se vor prelungi departe-n noaptea timpurilor, duse pe aripile paserilor create de ei, cărora le-au dat din sufletul lor mare viață eternă.”[73]

La Muzeul Banatului se află un obiect din lemn sculptat de C. Brâncuşi, în formă de frunză de stejar, care i-a fost dăruit lui Traian Vuia. Obiectul a fost achiziționat de către muzeu de la nepoata lui Traian Vuia, Cornelia Mateiaş, care a declarat că l-a primit de la unchiul său în anul 1947, când a fost în Franța.[74]

Revista *Sămânătorul*, care apărea la Braşov sub redacția lui Vasile Muntean, primeşte cu satisfacție să publice amintirile lui Traian Vuia din anii primului război mondial.[75] Caracterizându-l pe Traian Vuia ca “inventatorul aviator cu reputație mondială”, redacția se scuză că nu a putut publica mai devreme aceste pagini, dar “Cum ele însă fac parte din istoria războiului și frământările noastre pentru unitatea națională, credem că nu și-au pierdut de loc actualitatea și că vor servi ca un puternic punct de orientare și

informație pentru aceia cari vor să cunoască istoria Unirii în toate amănuntele ei. Parisul, unde pretinul nostru trăieşte şi munceşte de 25 de ani pentru a da civilizației umane puternica contribuție a geniului său, a fost în vremea războiului mondial centrul din care se dirija acțiunea aliaților şi destinele neamurilor, printre cari şi acela al neamului nostru. *Sămânătorul*, care a fost şi este o tribună liberă pentru toate opiniile pornite de la oameni de bună credință şi de dreaptă judecată, îşi face un titlu de mândrie din publicarea acestor *pagini* scrise de eminentul nostru prietin."[76]

Referitor la relațiile lui Traian Vuia cu Nicolae Titulescu nu deținem date concrete, însă este cert că titanul politicii externe româneşti i-a apreciat lui Traian Vuia capacitatea de muncă şi reala contribuție adusă de inventator la lucrările Conferinței Păcii de la Paris în cadrul delegației române. Traian Vuia l-a cunoscut pe Nicolae Titulescu la Paris, unde urma Facultatea de drept între anii 1900-1904, iar în 1905 îşi ia doctoratul în drept la Paris. Din 18 iulie 1918, Nicolae Titulescu face parte din grupul de politicieni români stabiliți la Paris pentru mobilizarea opiniei publice occidentale în favoarea cauzei româneşti. În 6 septembrie 1918 se constituie Consiliul Național al Unității Române, în frunte cu Take Ionescu, din care făcea parte şi Nicolae Titulescu, care se va întoarce în țară abia în august 1919. În 20 aprilie 1920 Nicolae Titulescu este numit şeful delegației române la Conferința de Pace de la Paris, iar Traian Vuia, în calitate de consilier tehnic, a contribuit la pregătirea unei vaste documentații prin care se argumenta necesitatea recunoaşterii internaționale a unității naționale române. Prin Tratatul de pace de la Trianon, semnat la 4 iunie 1920 de Nicolae Titulescu şi Ion Cantacuzino, din partea română, cu Ungaria, se recunoştea pe plan internaționale unirea Transilvaniei şi a Basarabiei cu România.

Este posibil ca Nicolae Titulescu să fi contribuit cu bani la construcția aeroplanului lui Traian Vuia. Teodor Pintean publică o scrisoare a lui Traian Vuia datată: Paris, 9 septembrie 1905, care presupune că ar fi adresată lui Nicolae Titulescu. Traian Vuia scria: "Ilustre domnule! Alăturat am onorul a vă remite câteva fotografii despre maşina a cărei construcție ați binevoit a o sprijini cu atâta căldură şi interes. În măsura în care va înainta construcția îmi voi permite a vă trimite câte o mică colecție de fotografii. Vă rog să primiți asigurarea deosebitei mele recunoțințe."[77]

Publicistul Aurel Cosma mărturiseşte că l-a cunoscut pe Traian Vuia la Paris, apoi a purtat cu el corespondență, iar când a redactat revista *Luceafărul*, la Timişoara, a publicat studiul lui Traian Vuia despre viața culturală românească de altădată a Banatului.[78] Detalii mai concrete aflăm dintr-un manuscris al lui Aurel Cosma intitulat **Amintiri despre Traian Vuia ca scriitor**, în care publicistul bănățean menționează că "În cei trei ani pe care i-am petrecut la Paris, în 1923-1926, şi ori de câte ori veneam ulterior în capitala Franței, au fost pentru noi ocazii de evocări festive şi de făurirea unor speranțe pentru viitor. În ființa lui Traian Vuia sălăşluia izvorul

optimismului. Acest sentiment de încredere în propriile sale energii inventive şi creatoare l-a ajutat să realizeze ceea ce alţii nu reuşiseră să facă. A fost un om civilizat în toate manifestările sale, cu o vastă cultură, volubil în expresii și fără rigiditate în conduită, fără ascunzişuri sufleteşti şi fără reticenţe mintale, - a fost un intelectual stăpânit de o gândire progresistă". A. Cosma îl consideră pe Traian Vuia ca fiind și un scriitor "la nivelul spiritualităţii europene, unul care conţine în lăuntrul creaţiilor sale acel sâmbure incisiv şi satiric pe care desigur îl găsise în discuţiile de la <masa poganilor> din Lugoj".[79]

Principalul biograf al lui Traian Vuia, inginerul George Lipovan, l-a cunoscut pe inventator la Paris, în iulie 1925, ajuns aici pentru a urma cursuri superioare de aeronautică. Aproape zece ani, cât G. Lipovan a stat în Franța, l-a vizitat des pe Traian Vuia la Garches, iar după ce s-a întors în ţară a întreţinut o bogată corespondenţă cu Traian Vuia. În urma investigaţiilor făcute în bibliotecile pariziene, G. Lipovan a adunat o bogată documentaţie asupra zborului cu un aparat mai greu decât aerul – avionul – întâlnind şi numele lui Traian Vuia, al cărui rol hotărâtor în acest domeniu era evidenţiat în literatura de specialitate. Astfel s-a născut ideea de a deveni biograful lui Traian Vuia. În 1933 i-a mărturisit lui Traian Vuia intenţia sa. Acesta l-a încurajat, însă cu obiecţia de a scrie o istorie a începuturilor aviaţiei. Mai târziu, Traian Vuia îl pune pe George Lipovan în legătură cu prietenul său Caius Brediceanu pentru a-l sprijini în eforturile sale. Caius Brediceanu i-a asigurat gratuit, în 1938, bilet de avion pentru a merge la Paris să se consulte cu Traian Vuia asupra lucrării. Însă George Lipovan nu a primit paşaport, astfel călătoria nu s-a putut face. În această situaţie, George Lipovan a trimis lucrarea în fragmente lui Traian Vuia, care în 1947 şi-a dat consimţământul pentru tipărire. Un manuscris al lui G. Lipovan intitulat **Traian Vuia, inventatorul şi precursorul aviaţiei,** poartă însemnările lui Traian Vuia, care dorea ca G. Lipovan să scrie o istorie obiectivă a începutului aviaţiei şi nu o biografie.[80]

În majoritatea scrisorilor lui Traian Vuia către G. Lipovan este amintit acest aspect. După citirea lucrării lui G. Lipovan, Traian Vuia îi scrie în iunie 1943 recomandându-i "multă răbdare" şi îi aminteşte că "De câte ori am avut norocirea să vorbim de această lucrare ne-am înţeles, că lucrarea trebue să fie o istorisire obiectivă imparţială, a începutului, a primilor paşi a aviaţiei. În primul rând vă rog să eliminaţi partea biografică."[81] Traian Vuia specifică în scrisoarea sa că partea aceasta ar putea apare după moartea sa. La fel îi cere să elimine şi partea privind activitatea sa literară şi cea din perioada luptei pentru Unire, amintind şi unele inexactităţi, cum ar fi faptul că "Consiliul Naţional prezidat de Tache Ionescu nu a fost recunoscut de aliaţi ca organ putând reprezenta dorinţele Românilor iredenţi". Traian Vuia menţionează faptul că a scris o broşură în care arăta că cei grupaţi în jurul lui Take Ionescu erau cei din anturajul ziarelor *Adevărul* şi *Dimineaţa*, care

erau “în solda Evreilor. Ei au trădat interesele mari ale Românismului în general, şi ale Banatului în special. În încheiere Traian Vuia se exprimă categoric: “Lăsaţi orice preamărire a mea. Să nu uitaţi, că toţi care au aflat ceva în diferite domenii ale progresului tehnic, nu au nici un merit. Dzeu li-a dat mintea, nu ei au făcut-o; ar trebui să fim mai modeşti. Fălindu-se cu ce au făcut, fac, cum zice Biblia, ca ciocanul care se laudă, că el sculptă peatra. Când omul descoperă ceva, nu este permis să aibă un motiv de orgoliu, ci de smerenie. Creatorul a creat Universul în mod direct şi a creat pe om, care, - instrument făcut de El, execută tot ce cunoaştem şi ştim în ştiinţă, artă, tehnică etc. Din nepriceperea sau uitarea noastră a acestui adevăr provin toate păcatele noastre.”[82]

Traian Vuia insistă şi în următoarele scrisori pentru a vedea cartea înainte de tipărire şi îi aminteşte de un manuscris al său referitor la zborul mecanic, pe care i l-a trimis şi îi indică lui G. Lipovan să-l folosească drept introducere la lucrarea sa.

La 27 mai 1946, un colegiu extraordinar de candidare format din C. I. Parhon, Dimitrie Voinov, Dimitrie Pompei, Traian Săvulescu, N. Vasilescu-Karpen, G. Macovei, Em. C. Teodorescu a propus Adunării Generale a Academiei proclamarea ca membru de onoare a lui Traian Vuia, propunere care a fost aprobată. La 1 iulie 1946, Traian Vuia îi scrie lui G. Lipovan: “Am fost cu deosebire mişcat de onoarea ce mi s-a făcut prin proclamarea modestei mele persoane ca membru al Academiei”.[83]

G. Lipovan a definit foarte bine înaltele calităţi ale omului care a fost Traian Vuia. Într-un interviu din 1972, când G. Lipovan se afla la Timişoara pentru pregătirea unei monografii despre inventator, la editura *Facla*, biograful marelui savant arăta că “Traian Vuia pe lângă vocaţia ce o avea pentru mecanică, avea calităţi alese: simplitate impresionantă, modestie proverbială, sinceritate seducătoare. Era cinstit, de o corectitudine exemplară, bunătate mişcătoare, iar deasupra tuturor o inteligenţă sclipitoare. E un gigant, o capacitate de gândire tehnico-ştiinţifică revoluţionară, dotat cu spirit de observaţie ascuţit, pătrunzător şi cu o memorie fenomenală. Caracter de elită, cu o ţinută morală impecabilă. Meticulos în acţiuni, de o energie dinamică, inepuizabilă, cu o voinţă de fier. Pentru el munca constituia o necesitate organică şi manifesta pentru ea o dragoste neţărmurită.”[84] Iar în continuare, G. Lipovan mărturiseşte că “Cei care veneau în contact cu el, erau adânc impresionaţi de calităţile lui: asculta şi încânta prin afabilitate pe acei care se apropiau de el. Vuia era prietenul tuturor, indiferent de condiţiile sociale, profesiune şi naţionalitate. Privirea lui blândă te cucerea. Ideile şi raţionamentul lui erau clare, convingătoare, bazate pe cunoştinţe temeinice. Vuia descria colorat şi hazliu câte o întâmplare, dar păstra cea mai perfectă obiectivitate, vorbea captivant, îi plăcea variaţia, nu revenea asupra unui subiect discutat”.

Printre personalitățile care l-au cunoscut pe Traian Vuia și i-au acordat o înaltă prețuire este şi omul politic Dr. Petru Groza. În *Cuvânt înainte* la monografia: Traian Vuia, **Realizarea zborului mecanic – Mărturii**, P. Groza apreciază că "sarcina ce ne incumbă este de a restabili adevărul istoric cu privire la această glorioasă creație a geniului poporului român. Însă, orice s-ar scrie despre Traian Vuia, nu poate echivala cu *propriile sale mărturii*. Comentariile cu analizarea şi exegeza textelor sale și a metodei cum a știut realiza ideile turnate în ele, se vor produce după ce, tipărite, ele vor deveni accesibile specialiştilor şi istoricilor". Dar pe lângă activitatea din domeniul tehnic, "Tot astfel, constituie un material prețios activitatea lui Traian Vuia ca *om politic*, întruchipând reprezentativ pe luptătorul pentru progres, perse-verent şi curajos în toate împrejurările, în epoca celor două războaie mon-diale la Paris, ca animator, îndrumător şi conducător al grupei de români în cadrele rezistenței față de cotropirea prusacă şi hitleristă, desfăşurând activitate și luptă pilduitoare pentru români şi francezi deopotrivă, deținând din încrederea luptătorilor români antifascişti, cu toată vârsta lui înaintată, preşedinția <Frontului Național Român din Franța>...". El consideră că "Este o misiune măreață care va radia lumină animatoare în sufletele şi mințile generațiilor de azi și de mâine".[85]

La fel și cel care s-a îngrijit de întocmirea monografiei, Constantin Nedelcu, apreciază că scrierile lui Traian Vuia "Prin ele însele, în sobrietatea şi veridicitatea lor, ele sunt făcute să pună în relief, mai bine decât orice comentariu, personalitatea fascinantă, lupta eroică, meritele neprețuite ale acestui mare realizator – și darul incomparabil făcut de el omenirii".[86]

Din amintirile lui Victor Eftimiu aflăm că Traian Vuia înainte de pri-mul război mondial şi-a luat diploma de inginer şi locuia la mansarda unei case vechi de pe Faubourg Montmartre. În timpul primului război mondial Traian Vuia devine cetățean francez și este mobilizat până în 1918. Victor Eftimiu ne-a lăsat un portret al marelui inventator deosebit de sugestiv și tot-odată emoționant, descriindu-l pe Traian Vuia ca fiind "Un bărbat puțintel, surâzător, blajin, plin de omenie şi modestie, o fire cinstită care cucerea pe toți cei ce-l apropiau. Simplu, prietenos, înțelegător cu toată lumea, încre-zându-se în om, nebănuind pe nimeni, atribuind tuturor sinceritatea și ones-titatea lui proprie, a trecut prin viață iubit și stimat de toți. Dar, sub înfăți-șarea molatică, lipsită de orice agresivitate a acestui bărbat politicos, tăcut, colcăia o energie nestăvilită, o voință dârză, porunca de a duce orice lucru până la capăt, de a exprima cu seriozitate, cu severitate chiar, orice problemă, orice aspect al existenței. Cu fruntea în nori, dar cu picioarele pe pământ, el trăia intens realitatea. Precis, meticulos, neobosit, Traian Vuia nu era numai un visător, dar și un aprig om de acțiune, așa cum se cuvine oricărui savant creator, oricărui luptător al vieții... El, care nu ceruse vieții nici una din plăcerile-i efemere, care n-a cunoscut din tinerețe decât visul și efortul, nici petrecerile cu cei de vârsta lui, nici lampa familiară a căminului,

nici bucuria paternității, a trăit sărac și singur până la capătul ostenelilor, în unica satisfacție a strădaniei, în unica recompensă a unei izbânzi căreia nu i-a cules toate roadele. Era veșnic gata să sară în ajutorul unei cauze drepte, să-și lumineze, să-și ajute semenii”.[87] Amintind de contribuția lui Traian Vuia la Unire, Victor Eftimiu menționează că “Bineînțeles, aportul lui Traian Vuia la succesul revendicărilor românești a fost trecut sub cea mai diplomatică tăcere. Se grămădeau alți părtași la ospățul victoriei încât nu mai era nevoie de pomenirea acestui bănățean modest, un visător naiv, preocupat de himere mecanice, de realizări din domeniul fanteziei. Câte avantaje, câte profituri ar mai fi tras de pe urma acestei activități patriotice un politician abil, un pescuitor în apele tulburi ale epocii postbelice! Câte însărcinări propagandistice, câte misiuni, participări la conferințe, onoruri diplomatice, mandate parlamentare, portofolii ministeriale, câte șefii de partide n-ar mai fi revendicat cel care s-ar fi zbătut cât de puțin, în focul luptei.”. Iar ca un apogeu al elogiului binemeritat de inventatorul român, Victor Eftimiu apreciază că “Vuia nu este numai al nostru, ci al întregii umanități. Dacă titanul Prometeu a furat din cer focul generator al tuturor artelor și științelor, oameni ca Traian Vuia, precursori de geniu, făclieri ai progresului, au redat cerului focul, răspunzând zeilor, proclamându-le amurgul și ridicarea omului în locul lor. Glorificarea lui Traian Vuia nu înseamnă numai omagiul adus unui singur ins, ci întregii colectivități creatoare. Înseamnă, această glorificare, sublinierea virtuților unui popor mult înzestrat, care s-a frământat veacuri întregi să-și afle o dezrobire și un rost în concertul universal; popor care a spus și mai are multe de spus, multe de adăugat patrimoniului cultural al omenirii, mersului ei înainte, triumfului civilizației, în pace și în libertate”.[88]

Note

1. M. B. T., Inv. 4052.
2. Ioan Stratan, **Dor de frați. Epistolar lugojan**, Ed. *Facla*, Timișoara, 1977, p. 63.
3. Caius Brediceanu, **Un savant bănățean ignorat**, în *Luceafărul*, nr. 1-2/1938, pp. 18-19.
4. M. B. T., Inv. 10646.
5. Traian Vuia, **Din viața publică a Bănățenilor de altădată – Coriolan Brediceanu**, în *Luceafărul*, III, 1937, nr. 2, pp. 41-49.
6. *Idem*, p. 79.
7. *Idem*, p. 43.
8. M. B. T., Inv. 4052.
9. George Lipovan, **O prietenie pilduitoare – Traian Vuia – Coriolan Brediceanu**, în *Orizont*, Timișoara, nr. 23/1972, p. 9.
10. Arh. St. București, *fond George Lipovan*, dos. 46, f. 12-15.
11. M. B. T., Inv. 10645.
12. *Idem*, Inv. 10642.
13. Caius Brediceanu, **Solidaritatea națională**, în *Fruncea*, VI, 1939, nr. 5, p. 3.

14. M. B. T., Inv. 10643.
15. *Idem*, Inv. 10641.
16. Se mai păstrează 20 de scrisori, cele din perioada 1902-1914 fiind confiscate de autoritățile maghiare cu ocazia unei percheziții în februarie 1918.
17. B. C. S., Cota D. 59: V. 97, Inv. 25786.
18. *Ibidem.*
19. *Idem*, Inv. 25787.
20. *Idem*, Inv. 25788.
21. *Idem*, Inv. 25798.
22. *Ibidem.*
23. *Idem*, Inv. 25790.
24. *Idem*, Inv. 25794.
25. *Idem*, Inv. 25796.
26. *Idem*, Inv. 25795.
27. *Idem*, Inv. 25804.
28. Prin actul din 4 ianuarie 1926, Parlamentul României votează îndepărtarea prințului Carol de la succesiune şi recunoaşterea prințului Mihai ca principe moştenitor al României. S-a instituit o regență. Liberalii sperau să-şi întărească şi mai mult pozițiile politice.
29. B. C. S., Inv. 25792.
30. Raymond Poincaré (1860-1934), om de stat francez, de trei ori prim-ministru şi preşedinte al Franței (1913-1920).
31. Thomas Alva Edison (1847-1931), electrotehnician american. A făcut mai multe invenții în domeniul telegrafiei, al telefonului, al noii ramuri tehnice – electronica. A inventat fonograful, becul electric etc.
32. B. C. S., Inv. 25795.
33. *Ibidem.*
34. *Idem*, Inv. 25800.
35. Traian Vuia, **Realizarea zborului mecanic – Mărturii**, p. 68.
36. M. B. T., Inv. 20936/2.
37. Iosif Popovici (1876-1928), lingvist român, specialist în fonetica experimentală, dialectologie şi filologie slavă; a fost profesor la Universitatea din Cluj.
38. Horia Medeleanu, **Traian Vuia și filologul Iosif Popovici în corespondență**, în *Orizont*, nr. 21 din 21 septembrie 1972, p. 9.
39. Jean Pierre Rousselot (1846-1924), lingvist francez, specialist în fonetică. Profesor de fonetică la Collège de France, creatorul acestei discipline.
40. Traian Vuia, **Amintiri, profeții...**, în *Fruncea*, nr. 37/1937, p. 4.
41. Aşa trece gloria lumii.
42. B. C. S., Cota B. 93: V. 97, Inv. 19192.
43. *Idem*, Inv. 19196.
44. *Idem*, Inv. 19190.
45. *Ibidem.*
46. *Idem*, Inv. 19191.
47. *Ibidem.*
48. *Idem*, Inv. 18967.
49. *Idem*, Inv. 19193.
50. *Idem*, Inv. 19195.
51. *Idem*, Inv. 19194.
52. *Idem*, Inv. 18964.

53. *Idem*, Inv. 18968.
54. *Idem*, Inv. 18965.
55. *Idem*, Inv. 18966.
56. Arh. St. Arad, *fond Sever Bocu*, dos. 3, f. 5.
57. **Albumul Vlaicu**, Orăştie, 1920, pp. 336-337.
58. Traian Vuia, **Aurel Vlaicu la Paris – Amintiri**, în *Fruncea*, nr. 8/1936, p.
59. Nicolae Ivan, **Traian Vuia la Academia Română**, în *Fruncea*, nr. 38/1937, p. 5.
60. Arh. St. Bucureşti, *fond George Lipovan*, dos. 3, Vol. II, f. 75 (copie).
61. Nicolae Ivan, **De vorbă cu creatorul avionului dl. ing. Traian Vuia**, în *Fruncea*, nr. 36/1937, p. 12.
62. Nicolae Ivan, **Exemplul de imitat al lui Iosif Velceanu**, în *Fruncea*, nr. 34/1937, p. 3.
63. Nicolae Ivan, **Traian Vuia, părintele avionului, a împlinit 70 de ani**, în *Dacia*, Timişoara, nr. 3/6 ianuarie 1944, p. 3.
64. *Dacia* din 15 ianuarie 1944.
65. Nicolae Ivan, **Cum trăieşte Traian Vuia la Garches – Noui date despre Traian Vuia**, în *Dacia*, nr. 13 din 20 ianuarie 1944, p. 3.
66. Nicolae Țirioi, **Cu Traian Vuia la Paris – interviu cu ing. Nicolae Ivan**, în *Orizont* din 23 august 1972.
67. George C. Bogdan, **Inginerul Traian Vuia**, în *Vestul* din 24 martie 1934.
68. *Ibidem.*
69. **Poveste cu tâlc**, în *Vestul* din 16 martie 1934.
70. **Reșița**, nr. 8 din 23 februarie 1936, pp. 2-3.
71. **Reșița**, nr. 2 din 12 ianuarie 1936, p. 3.
72. Dumitru Pascotă, **Vuia și Brâncuși**, în *Vestul* din 26 aprilie 1934.
73. *Ibidem.*
74. M. B. T., Inv. 1735/2.
75. Traian Vuia, **Pagini din războiul mondial – Frământările Românilor de la Paris**, I-III, în *Sămănătorul*, nr. 10, 11 şi 12/1924.
76. *Sămănătorul*, nr. 10/1924, p. 262.
77. T. Pintean, **Traian Vuia – documente inedite**, în *Magazin Istoric*, nr. 7/1978, p. 27.
78. A. Cosma-junior, **Primul zbor cu o maşină mai grea decât aerul – Centenarul naşterii lui Traian Vuia**, în *Orizont*, nr. 11/13 iulie 1972, p. 9.
79. Arh. St. Timişoara, *fond Aurel Cosma*, dos. 81.
80. Arh. St. Bucureşti, *fond George Lipovan*, dos. 3, f. 1 (Notă informativă privind istoricul lucrării despre Traian Vuia, Bucureşti, 10 septembrie 1955) şi dos. 46, f. 4-5 (Corecturi pe manuscrisul lui G. Lipovan. Capitolul cu date biografice este tăiat cu cerneală roşie).
81. M. B. T., Inv. 1703/12.
82. *Ibidem.*
83. M. B. T., Inv. 1703/13.
84. Octavian Metea, **Discuție cu biograful celebrului inventator**, în *Drapelul roşu* din 16 iunie 1972.
85. Traian Vuia, **Realizarea zborului mecanic – Mărturii**, pp. 9-11.
86. *Idem*, p. 29. Constantin Nedelcu (1882-1967) l-a cunoscut pe Traian Vuia la Paris când, între anii 1904-1906, a urmat cursuri la Sorbona.
87. Victor Eftimiu, **Akademos**, Ed. de Stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1955, pp. 135-136.
88. *Idem*, pp. 138-141.

CAPITOLUL VI

Relațiile cu familia

Traian Vuia nu a ajuns să-şi întemeieze o familie. El, deşi a trăit cea mai mare parte a vieții în străinătate, nu și-a uitat rudele rămase în țară, cu care a purtat o îndelungată corespondență și le-a acordat ajutor financiar.

Legăturile cele mai strânse le-a păstrat îndeosebi cu nepoata sa, Cornelia Mateiaş, fiica Elenei Vuia, căsătorită Iovănescu, sora mai mare a lui Traian Vuia. Față de aceasta a păstrat o permanentă afecțiune și o adevărată grijă părintească. Deşi cu posibilități mai mult decât modeste, Traian Vuia încearcă să-l ajute pe tatăl Corneliei, Ioan Iovănescu, pădurar în Făget, trimițându-i 20 de coroane, așa cum reiese din scrisoarea datată: Paris, 9 octombrie 1906. Iar prin scrisoarea datată: Neuilly S., 23 septembrie 1908, Traian Vuia îl anunță pe Ioan că i-a expediat "20 cor." și îi cere să-i răspundă "Cât fac datoriile voastre, unde sunt și când e termenul", specificând apoi că "Eu voi face ce voi putea ca să ieșiți din ele, fără însă să pot făgădui cu siguranță".[1]

În scrisoarea datată: Garches, 12 ianuarie 1911, Traian Vuia îşi exprimă tristețea deoarece nu poate să o ajute pe Cornelia, care avea greutăți cu îngrijirea tatălui ei, însă îi promite că va avea grijă de ea și fratele ei Ionel, "îndată ce-mi va sta în putere. Caută încă puțin a avea răbdare și a nu perde nădejdea. Am fost și eu greu bolnav 6 săptămâni și am fost năpădit de nenumărate necazuri".[2]

Spirit economic, Traian Vuia a depus sume spre fructificare şi la bănci lugojene. În evidențele Institutului de credit și economii "Albina", filiala Lugoj, între anii 1911-1920, Traian Vuia figurează cu o modestă sumă.[3] Muncind din greu pentru realizarea invențiilor sale tehnice, dar și pentru a-și agonisi cele necesare traiului, întrucât nu avea nici o altă sursă de venit, Traian Vuia dăruia cu generozitate anumite sume de bani cu greu obținute. În scrisoarea din 16 iunie 1914, Traian Vuia îi comunică Corneliei că îi trimite 20 cor. pentru ca fratele ei Ionel să poată frecventa şcoala civilă şi menționează totodată că dacă va avea trebuință "n-ai decât să-mi scrii, îți voiu trimite și restul".[4]

Din scrisoarea datată: Paris, 11 noiembrie 1919 aflăm că Traian Vuia se pregătea să revină în țară. El era foarte îndurerat aflând că Ionel, fratele Corneliei, a murit. O înștiințează pe Cornelia că și-a retras candidatura de

deputat și îi mărturisește că "Am fost și eu foarte greu bolnav acum un an și abia am scăpat. Am dus-o și eu din greu în decursul războiului și am trecut prin foarte multe necazuri".[5]

La 20 octombrie 1922, Traian Vuia îi scria din Garches Corneliei că l-a rugat pe profesorul Mihai Șerban, din Cluj, să expedieze pe adresa ei 500 de lei pentru a cumpăra ceva de Crăciun copiilor. El specifică faptul că poșta franceză nu primește mandate pentru România și de aceea s-a adresat lui M. Șerban. Apoi mărturisește cu tristețe că "Aș fi dorit foarte mult să vă vizitez acasă, dar atât morbul cât și lucrul mă rețin, astfel că trebue să amân această călătorie...".[6]

In perioada interbelică, Traian Vuia și-a îmbunătățit simțitor situația financiară. El începe să facă depuneri la Banca Creditul Bănățean din Lugoj, condusă de George Dobrin. Prin scrisoarea din 27 decembrie 1921, Traian Vuia îi transmite lui G. Dobrin înștiințarea că a făcut subscripții la Creditul Bănățean, vărsământ transmis prin Banca Chrisoveloni din București.[7] La 31 decembrie 1923, Traian Vuia face a doua subscripție la Creditul Bănățean[8], iar la 4 martie 1925 își expune dorința de a subscrie 50 de acțiuni, expediind o primă rată de 25.000 de lei.[9] Prin scrisoarea din 19 februarie 1926, Traian Vuia îl roagă pe George Dobrin ca suma pentru onorarea cupoanelor să o folosească pentru cumpărarea a încă 50 de acțiuni, iar diferența o va achita printr-un prieten care va călători de la Paris și se va opri la Lugoj pentru această afacere.[10] În perioada cât fiul lui George Dobrin a studiat la Paris, Traian Vuia i-a avansat lunar câte 1500 de franci, sume calculate apoi în lei și depuse la Creditul Bănățean. Din fondul creat de Creditul Bănățean, Traian Vuia își ajuta familia.

Din anul 1922 Cornelia Mateiaș rămâne văduvă, astfel că Traian Vuia s-a îngrijit sistematic de a-i acorda sume de bani pentru a-și putea crește cei doi copii – Stela și Mircea.

După cum reiese din corespondența lui Traian Vuia cu familia, cu George Dobrin și cu Sever Burada, el a ajutat cu bani, în afară de Cornelia, și pe Traian, fratele Corneliei, pe Marta Tomescu, soră după tatăl său și pe Patrichie Manzur, nepot de la sora sa mai mică, Ghizela. Iar în perioada când dispunea de o situație mai bună, a făcut donații pentru instituții de învățământ, cum este cazul în 1929, când îi scrie lui G. Dobrin să facă un dar anonim de 1500 de lei pentru Căminul ucenicilor din Timișoara.[11]

Dar situația financiară a lui Traian Vuia intră prea curând în declin. În perioada crizei economice el a pierdut banii care îi avea depuși la bănci în țară, astfel că îi este din ce în ce mai greu să-și ajute familia. Un astfel de impas financiar explică Traian Vuia în scrisoarea sa din 24 iunie 1931 către Cornelia în care se scuză că "Nu ți-am putut expedia până acum suma anunțată, deoarece nu dispuneam de ea la Creditul Bănățean. Acum însă în scrut vei primi 5.000 lei".[12] La fel îi explică Traian Vuia Corneliei în scrisoa-

rea din 31 iulie 1934: “Regret mult, că acum nu sunt în stare să-ți dau 50.000 lei ce-mi ceri. Criza care bântuie m-a lovit şi pe mine. Banii ce i-am avut în țară, în urma conversiunilor i-am perdut. Îți voi trimite însă prin dl Șerban 5.000 lei.”.[13] Astfel Traian Vuia apelează la prieteni pentru a-şi ajuta familia. Prin scrisoarea din 10 aprilie 1935, Traian Vuia îl roagă pe prietenul său Sever Burada să expedieze pe adresa Corneliei și a Martei câte 1000 de lei, bani pe care îi va restitui în franci.[14]

Dar necazurile lui Traian Vuia încep să se amplifice odată cu înaintarea în vârstă. Prin scrisoarea din 22 aprilie 1938, Traian Vuia își exprimă cu durere regretul că nu o poate ajuta pe Cornelia, fiind bolnav: “Îmi pare foarte rău că în momentul prezent nu te pot ajuta. Sunt de 2 luni bolnav, doctorul, doctoriile și îngrijirea mi-au luat toate resursele și nu pot încasa nimica. Când se va schimba situația, vă voi ajuta din nou.”.[15]

Pe lângă ajutorul material pe care Traian Vuia l-a acordat familiei sale, el este şi un înțelept sfătuitor al nepoților săi, dându-le diferite îndrumări părintești. Traian Vuia se bucură de succesele la învățătură ale fiicei Corneliei, Stela[16], dar o întreabă cu reproş pe Cornelia în legătură cu celălalt fiu al ei, scriindu-i: “n-am înțăles, dece nu-l dăi pe Mircea la şcoală. Am dispus să primească 3.000 lei”.[17] Căutând să fie cât mai util pentru cei dragi, Traian Vuia intervine la persoane din țară pe care le cunoştea pentru a rezolva anumite probleme şcolare pentru Stela, fiica Corneliei. Astfel, în scrisoarea din 7 iunie 1935, Traian Vuia îi răspunde Corneliei referitor la demersurile întreprinse de el: “Am scris d-lui Șerban, fost ministru, la Cluj, în cauza Stelei. El va scrie d-lui Director Pitulescu, deoarece eu nu-l cunosc și intervenția mea astfel nu ar avea rost”.[18] Iar atunci când Cornelia îi cere sfatul în privința locuirii împreună cu fiica ei și soțul acesteia, Traian Vuia o sfătuieşte să nu locuiască împreună cu tinerii căsătoriți, deoarece “tinerii cu bătrânii se înțeleg rar. A sta singură este mai bine, îi poți vedea cât de des, dar a trăi împreună cu ei este mai greu. Stela te iubeşte, dar nu uita că odată măritată ține mai mult la bărbat decât la mamă. Stă pe loc, dacă nu vrei să-ți otrăveşti zilele bătrâneții.”.[19] Fiind departe de cei dragi, Traian Vuia se bucura de orice veste bună sosită de la ei. Din scrisorile sale răzbat adeseori frânturi din aceste bucurii. Prin scrisoarea din 30 decembrie 1943, Traian Vuia își exprimă satisfacția că “Am auzit cu plăcere că ai casă și grădină și sunt foarte mulțumit.”.[20] Iar în scrisoarea din 30 ianuarie 1944, Traian Vuia adaugă: “Îți mulțumesc pentru vorbele bune şi frumoase ce îmi adesezi. Îmi pare bine să te știu îndestulită și fericită.”.[21]

Dintre nepoții săi, singur Traian Iovănescu, fratele Corneliei, l-a întristat mult, așa cum reiese din scrisorile sale. La 28 martie 1925, Traian Vuia îi mărturiseşte Corneliei că nu i-a scris lui Traian deoarece “Mă întristează mult văzând că nu a învățat nici o meserie și că este uşuratic”.[22] Aflând că știe sculpta în lemn, Traian Vuia își exprimă dorința de a-l ajuta “Dacă ar fi

un om cumsecade, aici ar putea câştiga frumos în această meserie şi l-aş aduce aici".[23] Însă convingându-se că nu este perseverent în alegerea şi practicarea unei meserii, Traian Vuia renunţă la intenţia sa de a-l chema în Franţa, exprimându-şi cu acest prilej regretul că "Deşi înaintează în vârstă, nu se cuminţeşte. Schimbă tot mereu meseria, acum vrea să facă comerţ".[24] Traian Vuia, care era perseverent în tot ce întreprindea, nu putea să treacă cu vederea uşurinţa nepotului său. El era nespus de generos, însă pretindea de la cei din jur corectitudine, cinste şi muncă.

Alţi nepoţi, prin seriozitatea la învăţătură, îl bucură pe Traian Vuia. La 17 ianuarie 1928, Traian Vuia îi scrie Aurorei Manzur, o nepoată a surorii sale Ghizela, că i-a făcut mare plăcere vestea că urmează cursuri în limba franceză şi "că mi se va da să vă cunosc aici".[25]

Un alt nepot care i-a produs bucurie lui Traian Vuia, prin strădHuinţele de a-şi face o carieră, este Romul, căruia îi scrie la 26 decembrie 1943: "Scumpe nepoate Romul. Am cetit cu interes scrisoarea DTale şi m-am bucurat să aud că înveţi ingineria. Sper să am norocul să te cunosc aici şi să te văd satisfăcut de cariera ce Ţi-ai ales. Îţi doresc mult noroc, răbdare şi perseverenţă".[26] Din întreaga corespondenţă a lui Vuia cu familia despre care avem cunoştinţă, acest nepot este singura rudă căruia Traian Vuia îi împărtăşeşte preocupările sale ştiinţifice. Astfel în scrisoarea din 26 aprilie 1944, Traian Vuia îi mărturiseşte: "Studiez combustiunea şi în special combustiunea fără flacără (surface combustion). Am realizat-o industrial pentru combustibile lichide şi gazoase, continuez studiile pentru combustibilele solide şi anume cărbuni pulverizaţi".[27] Iar în scrisoarea din 16 octombrie 1945 (în limba franceză), Traian Vuia îşi exprimă bucuria că nepotul său Romul termină studiile şi doreşte să meargă în Franţa.[28] Printr-un certificat datat: 25 noiembrie 1946, Traian Vuia se obligă să acorde nepotului său Romul Vuia găzduire la Garches în caz că îşi va continua studiile în Franţa.[29]

Cu aceste aspecte mai puţin cunoscute din viaţa ilustrului inventator, ni se relevă şi mai bine personalitatea marelui om care a fost Traian Vuia. Prin grija faţă de familia sa ni se dezvăluie admirabile calităţi ale lui Traian Vuia. Generozitatea, atenţia faţă de cei din mijlocul cărora a plecat, perseverenţa în a-i ajuta pe cei dragi chiar cu preţul unor sacrificii, având în vedere că tot ce a agonisit a fost rodul muncii sale cinstite. În corespondenţa cu George Lipovan, Traian Vuia face câteva precizări în sensul acesta. Referindu-se la plecarea sa la Paris, Traian Vuia specifică: "Am plecat din mijloacele mele proprii fără vreun ajutor. Lugojenii m-au ajutat contribuind la construcţia maşinei mai târziu".[30] Iar în ceea ce priveşte vreo posibilă răsplată din partea statului francez, Traian Vuia menţionează că "eu nu am primit niciodată vreo leafă de la statul francez, nici chiar atunci, când am lucrat pentru el".[31]

Pilduitoarea generozitate şi afecţiune a lui Traian Vuia faţă de familia sa, întregeşte imaginea celui care este pionierul aviaţiei moderne, a aceluia care a descătuşat omul de forţa gravitaţională a pământului, deschizându-i în faţă nemărginirea văzduhului, destinată până atunci doar păsărilor cerului.

N o t e

1. M. B. T., Inv. 4046 (copii).
2. *Idem*, Inv. 1735/5.
3. Arh. St. Timişoara, *fond Institutul de credit şi economii Albina, sucursala Lugoj*, Registru depuneri spre fructificare I, f. 249.
4. M. B. T., Inv. 1735/6.
5. *Idem*, Inv. 4045/7.
6. *Idem*, Inv. 4046.
7. B. C. S., Inv. 25805.
8. *Idem*, Inv. 25788.
9. *Idem*, Inv. 25789.
10. *Idem,* Inv. 25792.
11. *Idem*, Inv. 25796.
12. M. B. T., Inv. 4046.
13. *Ibidem.*
14. B. C. S., Cota B 93: V 97, Inv. 18965.
15. M. B. T., Inv. 4046.
16. *Idem*, Inv. 1735/9.
17. *Idem*, Inv. 1735/11.
18. *Idem*, Inv. 1735/13.
19. *Idem*, Inv. 1735/16.
20. *Idem*, Inv. 1735/17.
21. *Idem*, Inv. 1735/20.
22. *Idem*, Inv. 1735/7.
23. *Idem*, Inv. 1735/8.
24. *Idem*, Inv. 4046.
25. *Idem*, Inv. 20936/1.
26. *Idem*, 1735/21 (copie).
27. *Ibidem.*
28. *Idem*, Inv. 1735/22 (copie).
29. *Idem*, Inv. 1735/23 (copie).
30. *Idem*, Inv. 1703/14.
31. *Idem*, Inv. 1703/3. (Aici Traian Vuia se referă, probabil, la anii primului război mondial, când inventatorul român a lucrat la Biroul de investiţii al Ministerului Apărării Naţionale din Franţa, realizând unele invenţii militare, conştient de faptul că lupta Aliaţilor împotriva Puterilor Centrale va contribui la eliberarea poporului român de sub jugul austro-ungar.)

CAPITOLUL VII

Ultimii ani

În 1946 Traian Vuia cade bolnav la pat, fiind cu mâna și piciorul stâng paralizate. Într-o scrisoare către Caius Brediceanu datată: Garches, 14 iunie 1946, Traian Vuia îi mărturisește prietenului său că "Am fost greu bolnav, dar grație îngrijirilor cari mi s-au dat de soții Ciolan[1], sunt pe cale de restabilire. Mă bucur și acum de creștineasca lor îngrijire și ospitalitate. Sunt pentru mine adevărați părinți, pentru că numai grație îngrijirei lor sunt încă în viață și pot mulțumi lui Dumnezeu că lucrurile s-au putut aranja în felul acesta. Mărioara Ciolan în special este o femeie rară, cum poate numai în Banatul nostru se mai găsesc.".[2]

Printre cei care l-au ajutat pe Traian Vuia în această perioadă se numără, în primul rând, Ion Tișca, brașovean plecat din țară încă din 1900 și care a ajuns în Franța mare industriaș. După mărturisirile lui Victor Eftimiu, Ion Tișca îi dădea lunar lui Traian Vuia o sumă de 10.000 de franci până ce a fost adus în țară.[3] Această știre este confirmată și de Aurel Pampu[4], care l-a cunoscut pe Traian Vuia prin intermediul arădeanului ing. Gavril Brola, în anul 1937. A. Pampu adaugă un amănunt în plus, amintind printre cei care s-au îngrijit de Traian Vuia în timpul bolii și pe Iliescu, membru în Comitetul Național Român din Franța.[5]

Totodată se intensifică demersurile din țară pentru Traian Vuia. Cercul Bănățenilor din București înaintează la 9 aprilie 1946 o adresă către Dr. Petru Groza[6] pentru a aproba plecarea lui George Lipovan la Paris și pentru a interveni pe lângă Ambasada României de la Paris pentru aducerea în țară a manuscriselor și părți din realizările lui Traian Vuia, întrucât inventatorul român "a căzut la pat".[7] George Lipovan insista pe lângă Petru Nemoianu, președintele Cercului Bănățenilor din București, să sprijine apariția cărții sale despre Traian Vuia cât inventatorul se mai află în viață. George Lipovan specifică faptul că lucrarea sa se află pentru tipărire la Fundația regală, a ajuns la cenzură și îl roagă pe Petru Nemoianu să "asiste la paginație".[8]

Prin grija personală a lui Petru Groza, la 20 august 1946 a fost trimisă în Franța Cornelia Mateiaş, pentru a-l îngriji pe Traian Vuia, dar şi pentru a-l determina pe inventator să se întoarcă în țară. Nepoata sa l-a găsit pe Traian Vuia grav bolnav în locuința lui Petru Ciolan. Cornelia i-a acordat îngrijirile necesare până în 17 mai 1947, când îmbolnăvindu-se este nevoită să se reîntoarcă în țară.[9]

În 1950 Traian Vuia este adus în țară de către Petru Ciolan cu sprijinul lui Petru Groza. Era grav bolnav şi în scurt timp a închis ochii pentru totdeauna. Tiberiu Brediceanu mărturiseşte că l-a vizitat de două ori la Casa de bătrâni de pe strada Brădetului nr. 24 din Bucureşti, unde fusese instalat, însă "El îşi pierduse luciditatea minții. N-am observat lucrul acesta. Numai după ce am părăsit camera sa și am eşit în grădină, a venit sora de caritate care îl îngrijea și mi-a spus: Dl Vuia m-a rugat să vă întreb cine sunteți Dv?" Iar la a doua vizită "Aşezându-mă chiar pe patul lui Traian şi reamintindu-i mai multe întâmplări petrecute împreună la Lugoj, deodată m-a întrerupt şi privindu-mă lung, m-a întrebat: Dar Tiberius unde e?".[10]

La 2 septembrie 1950 Traian Vuia a încetat din viață şi a fost înmormântat la cimitirul Bellu, unde pe lespedea mormântului său a fost pusă inscripția: "Amintire pioasă marelui fiu al poporului român, realizatorul primului zbor mecanic din lume la Montesson – Franța 18 martie 1906, Vuia Traian, 1872-1950".[11]

Note

1. Petru Ciolan, fost consul general al României la Paris, vecin cu locuința lângă cea a lui Traian Vuia la Garches.

2. M. B. T., Inv. 4052 (copie).

3. Victor Eftimiu, **Portrete şi amintiri**, Ed. pentru literatură, Bucureşti, 1965, p. 452.

4. Aurel Pampu, student român la Paris, membru al Asociației studenților români din Franța, a activat în Frontul Național Român din Franța, unde şi-a pregătit şi doctoratul.

5. Arh. St. Bucureşti, *fond George Lipovan*, Dos. 7, f. 376-378.

6. Dr. Petru Groza (1884-1958), om politic, doctor în ştiințe juridice, deputat în parlamentul României (1920-1927), ministru (de două ori), în 1933 întemeiază Frontul plugarilor, din 6 martie 1945 devine preşedintele guvernului, iar între anii 1952-1958 preşedinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale.

7. Arh. St. Bucureşti, *Fond George Lipovan*, Dos. 63, f. 5 (Copia adresei semnată de Nemoianu, preşedinte şi Ion Negru, secretar general).

8. *Idem*, f. 9.

9. M. B. T., Inv. 4048/1 (Copie a unui memoriu al Corneliei Mateiaş din 29 septembrie 1968).

10. *Idem*, Inv. 4052.

11. Arh. St. Timişoara, *Fond Aurel Cosma*, dos. 81.

Cronologie

1872 *17/29 august* – s-a născut la Surducu Mic, comuna Bujor (azi Traian Vuia), Traian Vuia, fiu al preotului Simeon Popescu şi al Anei Vuia.

1877 Începe să frecventeze școala primară din Bujor.

1881 Este înscris de tatăl său la Şcoala germană din Făget.

1883 Termină clasa a IV-a la Lugoj.

1884-1892 Liceul maghiar de stat din Lugoj.

1892-1893 Student la Şcoala Politehnică din Budapesta.

1893 Se transferă la Facultate de drept din Budapesta.

1895-1897 Stagiar în biroul avocațial al lui Coriolan Brediceanu, la Lugoj.

1898-1899 Stagiar la avocatul Vladimir Spătaru din Vârșeț.

1900-1902 Stagiar la avocații lugojeni Coriolan Brediceanu şi George Dobrin. Concepe o maşină de zbor şi construieşte macheta acesteia.

1901 *6 mai* – Își ia doctoratul în drept cu teza **Militarism și industrialism, regimul de status și contractus.**
Publică articolul **Capitalismul internațional și ideea națională**, în *Drapelul*, nr. 74-76/1901.
Publică studiul politic **Viitorul**, în *Drapelul*, nr. 100-103/1901 și nr. 1/1902.

1902 *27 iunie* – Pleacă în Franța.
Publică articolul **Industria de mână**, în *Drapelul*, nr. 55-65/1902. Incepe seria de articole **Mișcări sociale – reflecsiuni**, în *Drapelul*, nr. 141-148/1902, cu mențiunea: *Paris, Decembrie 1902, Y.*

1903 Publică articolul **Doctrina lui Monroe**, în *Drapelul*, nr. 3-4/1903, cu mențiunea: *Paris, Ianuarie 1903, Y.*
l6 februarie – memoriu **Proiect de aeroplan-automobil** prezentat Academiei de Științe din Paris.

Din seria de articole **Mişcări sociale**, în *Drapelul*, nr. 19, 28, 36, 37, 40/1903, cu menţiunea: *Paris, martie, Y.*

1903 *Drapelul*, nr. 93-94/1903, cu menţiunea: *Paris, august 1903, Y* şi nr. 101, 102, 105 şi 106/1903, cu menţiunea: *Paris, Septembrie 1903, Y.*
Articolul **Anachronisme**, în *Drapelul*, nr. 26-27/1903, cu menţiunea: *Paris, Martie 1903, Y.*
Articolul **Războiul şi pacea în lumina preşedintelui Roosevelt**, în *Drapelul*, nr. 112-114, 117-118/1903, cu menţiunea: *Paris, Octombrie 1903, Y.*
16 octombrie – brevet de invenţie în Franţa: **Aéroplane automobile**.
Articol - **Mişcări sociale**, în *Drapelul*, nr. 145, 147-150/1903, cu menţiunea: *Paris, Decembrie 1903, Y.*
Articol – **Solia presidentului Roosevelt**, în *Drapelul*, nr. 139-140/1903, fără menţiuni şi nesemnat.

1904 Articolul **Chestiuni agrare în Anglia şi Irlanda**, în *Drapelul,* nr.1-4/1904, cu menţiunea: *Paris, Ianuarie 1904, Y.*
Articolul **Radio-activitatea – convorbire ştiinţifică**, în *Drapelul*, nr. 12/1904, cu menţiunea: Paris, Februarie 1904, Y.
18 mai – Brevet în Marea Britanie: **improved aeroplane-motor**.

1905 Articolul **Revoluţia în Rusia**, în *Drapelul*, nr. 23-30/1905, cu menţiunea: *Studiu original de Dr. T.V., Paris, Martie 1905.*
Decembrie – Termină complet construcţia aeroplanului.
O primă experimentare a aparatului de zbor.

1906 *februarie* – experimentări ale aeroplanului.
18 martie – primul zbor mecanic din lume.

1907 *29 iunie* – Brevet în Belgia: **aéroplane automobile**.

1908 *15 ianuarie* – Brevet în Belgia: **Moteur à air chaud à cycle fermé**.
Articolul **La ţară – impresii şi reflecţii**, în *Drapelul*, nr. 5/1908, semnat Y.

1909 *6 ianuarie* – Brevet în Franţa: **Moteur à air chaud à cycle fermé**.
Articolul **O întâlnire**, în *Drapelul*, nr. 59/1909, nesemnat.
august-noiembrie – brevete în Canada şi Ungaria: **Maşina cu aer cald, cu circuit închis**.

1910 Articolul **Cronica externă**, în *Drapelul*, nr. 4/1910, nesemnat.
Articolul **Ceva despre navigația aeriană**, în *Viața socială*, nr. 4/1910, p. 246.

1911 Articolul **Catastrofa din Paris – Francia în doliu**, în *Drapelul*, nr. 54/1911, nesemnat.

1912 Articolul **Socialismul și mișcarea socială în Germania**, în *Drapelul*, nr. 7-8, 10/1912, nesemnat.

1913 Articolul **Își vor număra și dinții din gură**, în *Drapelul*, nr. 43/1913, nesemnat.

1914 Articolul **Criza politică europeană în lumina crizei din Franța**, în *Drapelul*, nr. 61/1914, nesemnat.

1918 **L'Acte de Constitution du Comité National des Roumains de Transylvanie et de Bukovine**, îm *La Transylvanie* din 15 mai 1918, poartă și semnătura lui T. Vuia.
23 mai – Protestul împotriva tratatului impus României prin pacea de la București, în *La Transylvanie* din 1 iulie 1918.
Articolul **La libération des nationalités opprimées**, în *La Transylvanie* din 1 iunie 1918.
Articolul **Les catholiques et le problème Austro-hongrois**, în *La Transylvanie* din 15 iunie 1918.
iulie – Articolul **Le problème austro-hongrois et les roumains de Transylvania**, în *La Nation Tchèque*, Paris, 15 iulie 1918.
Articolul **La question d'Autriche-Hongrie**, în *La Transylvanie* din 15 iulie 1918.
Cuvântare la întrunirea franco-română, în *La Roumanie* din 18 iulie 1918.
Articolul **M. Roosevelt et les nationalités opprimées**, în *La Transylvanie* din 15 septembrie 1918.
Articolul **Un oubli**, în *La Transylvanie* din 15 septembrie 1918.
Telegramă de felicitare către ministrul Serbiei, Vesnitch, în *La Transylvanie* din 1 octombrie 1918.
Appel à l'union, în *La Transylvanie* din 1 octombrie 1918, semnat și de Traian Vuia.
Scrisoare către Take Ionescu, președintele Consiliului național al unității române: **La reconnaissance de l'indépendance de la Roumanie Transcarpatique et de son Union avec le Royaume**, în *La Transylvanie* din 1 noiembrie 1918.
Articolul **La gironette magyare. Les Roumains de**

Transylvanie et les principes du président Wilson, în *La Transylvanie* din 15 noiembrie 1918.
Articolul **Une manoeuvre Byzantine**, în *La Transylvanie* din 1 decembrie 1918.
Articolul **L'unité nationale roumaine**, în *La Transylvanie* din 15 decembrie 1918.
Articolul **Notre politique nationale**, în *La Transylvanie* din 15 decembrie 1918.
Broşura **Le Banat (Timishana)**. Avec un tableau et une carte hors text. Paris, Impr. des Arts et des Sports, 1918, 30 p. (Comité National des Roumains de Transylvanie et de Bucovine).

1919 **Adresse du Comité, à M. Woodraw Wilson, président des Etats-Unis**, în *La Transylvanie* din 15 ianuarie 1919, semnează şi Traian Vuia.
Altă scrisoare adresată lui Take Ionescu: **La reconnaissance de l'indépendance de la Roumanie Transcarpatique et de son Union avec le Royaume,** în *La Transylvanie* din 15 ianuarie 1919.
Articolul **Considérations sur le Banat**, în *La Transylvanie* din 15 februarie 1919.
9 aprilie – Raport asupra activităţii Comitetului Naţional al Românilor din Transilvania şi Bucovina, în *La Transylvanie* din martie-aprilie 1919.
Étude expérimentale sur Les Plans inclinés en Rotation, Edition de "L'Atmosphère", Paris, 1919 – cu dedicatie – A Monsieur E. Yvonneau hommage de l'Auteur, Paris, le 1^{00} Octobre 1919.

1920 *20 iulie* – Brevet în S. U.A.: **Propelling, tractive and supporting apparatus**.

1921 *18 aprilie* – Brevet în Franţa: **Perfectionnements aux moyens de propulsion, de traction et de sustentation**.

1922 Articolul **Zborul vertical**, în *Orizontul*, Bucureşti, nr. 48/1922, pp. 377-378.

1923 Articolul **Les machine d'ailes rotatives et les hélicoptères**, în *La technique aéronautique*, Paris, nr. 24/15 octombrie 1923.

1924 Articolul **Pagini din războiul mondial – Frământările românilor de la Paris**, în *Sămănătorul*, nr. 10/1924 (Partea I); nr. 11/1924, pp. 298-301 (Partea a II-a) şi nr. 12/1924, pp. 336-341 (Partea a III-a).

1928 *3 martie* – Brevet în Germania: **Generator de aburi**.

1929 *19 ianuarie* – Brevet în Australia: **Improvements in steam generators**.
23 iulie – Brevet în Franța – Vuia-Yvonneau: **Générateur de vapeur**.

1930 *2 mai* – Brevet în Franța: **Générateur de vapeur –** Vuia-Yvonneau, perfecționare.

1931 *2 februarie* – Brevet în Cehoslovacia: **Generator de abur** – Vuia-Yvonneau.

1932 *22 martie* – Brevet în Suedia: **Generator de abur** – Vuia-Yvonneau.
17 octombrie – Brevet în Polonia, România, Turcia și Ungaria: Generator de abur Vuia-Yvonneau.
19 octombrie – Brevet în Spania: **Un nuevo generador de vapor**.
21 octombrie – Brevet în Bulgaria: Generator de abur Vuia-Yvonneau.
12 noiembrie – Brevet în Franța: **Générateur de vapeur**.
Prima vizită în România.

1934 *10 ianuarie* – Brevet în Marea Britanie: **Improvements in or in to steam generators** Vuia-Yvonneau.
l februarie – Brevet în Iugoslavia: Generator de abur Vuia-Yvonneau.
5 februarie – Brevet în România: **Dispozitiv de carburațiune**, pentru toate aplicațiile, dar îndeosebi pentru combustiunea continuă într-un vas închis.
26 februarie – Brevet în Olanda: Carburator pentru generator de abur.
aprilie-mai – A doua vizită în țară.
9 august – Brevet în România: Perfecționări în (relative la) Generatorul de abur Vuia-Yvonneau.
19 decembrie – Brevet în România: Perfecționări în (relative la) Generator de abur – Traian Vuia.

1936 Articolul **Aurel Vlaicu la Paris – amintiri**, în *Fruncea*,

nr. 8/1936, p. l.

1937 Articolul **Din viața publică a bănățenilor de altădată – Coriolan Brediceanu**, în *Luceafărul,* Timișoara, nr. 2/1937, pp. 41-49.

Articolul **Amintiri, profeții...**, în *Fruncea*, nr. 37/1937, p. 4.

1944 Mesajul Frontului Național Român din Franța către guvernul român din București, în *România liberă*, Paris, nr. 9/1944, pp. 1-2.

1950 Adus în țară, la București.
2 septembrie – A încetat din viață.
4 septembrie – Inmormântat la cimitirul Bellu din București.

Notă: Datele privind brevetele sunt după: Ion Iacovachi – Ion Cojocaru, **Traian Vuia – viața și opera**, București, 1988, pp. 380-382.

Catalogul materialelor din colecția Traian Vuia

I. DESENE TEHNICE

1. Axul de fixare a roților – **Axe des roues**, 1903, creion pe calc, 23,3 cm x 18 cm. Inv. 1707.
2. Osia din față a aeroplanului – **Aéroplane automobile – Essieu avant**, 1903, Creion pe calc, 27,8 cm x 19,5 cm, Inv. 1724/2.
3. Ansamblu al elicopterului din față și de sus. Fără însemnări. Tuș pe hârtie, 49x38, Inv. 1709.
4. Vedere laterală a unui proiect de generator, 1914. Fără însemnări asupra conținutului. Tuș pe calc. 40,5x32,5. Inv. 1723.
5. Generator tip 200 – **Générateur type 200** – 1928. Creion și tuș pe calc. 78x32. Inv. 1731.
6. Motor. Supapa de oprire – **Moteur type T. – 52x88 Soupape d'arrêt** – 1929. Tuș pe calc. 42,5x30. Inv. 1711.
7. Motor tip 45:45 – **Moteur type... 45:45** – 1929. Tuș pe calc. 52x34. Inv. 1710.
8. Pompă de apă – **Pompe a eau** – 1930. Tuș pe calc. 52,5x35,5. Inv. 1719.
9. Schemă a construcției și a circuitului de gaz – **Schéma de construction et des circuits de gaz** – 1931. Tuș pe calc, 40,2x25. Inv. 1718.
10. Generator tip 322 A. – **Générateur 322 A. Ensemble** – 1934. Tuș pe hârtie, 80x59,5. Inv. 1716.
11. Generator de abur. Fără indicații asupra conținutului. 1936. Creion și tuș pe calc, 38x23,5. Inv. 1727.
12. Suport de tub central – **Support du tube central** – 1936. Creion pe calc, 19,5x32,5. Inv. 1724/l.
13. Generator tip 246 A – **Chaudièr 246 A** – 1936. Heliografiat, 73x52,5. Inv. 1721.
14. Generator tip 246 A – **Chaudièr 246 A** – 1936. Heliografiat, 73x52,5. Inv. 1733.
15. Generator tip 380 B – **Générateur 380 B** – 1936.

16. Instalație pentru generator cu abur 330 A – **Générateur 330 A** – 1939. Tuş pe calc, 18,5x24. Inv. 1730.
17. Automobil cu aburi – **Automobile à vapeur** – 1941. Tuş pe calc, 34x17. Inv. 1722.
18. Proiect de instalație a generatorului 330 A – **Installation de G-330 A. Bruleur à charbon** – 1942. Creion și tuş pe calc, 37,5x37,5. Inv. 1728.
19. Arzător de carbon A3 – **Bruleur à carbon A3** – 1943. Tuş pe calc, colorat cu creion roşu, galben, albastru şi verde, 54,5x32. Inv. 1706.
20. Generator 515 - **Générateur 515 d.aj.** – Heliografiat, 83,5x54. Inv. 1713.
21. Vederi ale unor părți din instalația generatorului cu aburi – **Élévation et coupe partielle – fig. 1; Vue par le couvercle – fig. 2; Vue par le fond – fig. 3 – Tuş pe hârtie, 64,5x19. Inv. 1725.**
22. Autoturism cu generator. Fără însemnări. Tuş pe calc, 36,6x24. Inv. 1726.
23. Carburator şi piesele componente – **Carburateur** – Tuş pe calc, 53,5x35. Inv. 1729.
24. Record pentru generator. Fără însemnări. Tuş pe calc, 23,3x17,8. Inv. 1732.

II. SCRISORI

a) Scrisori ale lui Traian Vuia către George Lipovan

25. Scrisoare prin care Traian Vuia îl anunță pe George Lipovan că a primit articolul acestuia și-i mulțumeşte pentru interesul ce i-l poartă. *Garches, 15. 01. 1931*, 13,4x21. Inv. 1703/1.
26. Scrisoare în care T. Vuia aminteşte de vizita în țară din 1932 şi impresiile cu care s-a întors în Franța. *Garches, 12. 02. 1933*, 11,7x16. Inv. 1703/2.
27. Despre vizita din 1934 în România. Atrage atenția lui G. Lipovan asupra unor inexactități din articolul acestuia publicat în *Universul*, specificând că "eu nu am primit niciodată vreo leafă de la statul francez, nici chiar atunci, când am lucrat pentru el". *Paris, 29. 03. 1935, 20,5x27*. Inv. 1703/3.
28. Carte de vizită cu felicitare de anul nou. *Garches, 01. 1936, 9,5x5,8.* Inv. 1703/17.
29. Scrisoare prin care T. Vuia îl felicită pe G. Lipovan pentru lucrările sale asupra zborului fără motor. *Paris*, fără dată, 13,5x20,6. Inv. 1703/11.
30. Scrisoare în care T. Vuia arată că în 1892 a urmat un an cursurile la secția mecanică a Şcolii Politehnice din Budapesta. *Garches, 22. 06. 1938,* 13,5x21. Inv. 1703/4.

31. Traian Vuia cere scuze pentru că nu a putut trimite fotografiile şi copia manuscrisului său pe care le-a promis lui G. Lipovan. *Garches, 15. 09. 1938*, 20,4x15,5. Inv. 1703/5.
32. Traian Vuia recomandă lui G. Lipovan să scrie o monografie asupra începutului aviaţiei şi nu o biografie. *Garches, 11. 02. 1940*, 20,5x27. Inv. 1703/7.
33. Traian Vuia indică lui G. Lipovan să scrie o lucrare care “să aibă un caracter obiectiv şi să fie o istorie a începutului, a primilor paşi a aviaţiei”. *Paris, 19. 03. 1940*, 20x27. Inv. 1703/6.
34. Carte poştală prin care Traian Vuia îl anunţă pe G. Lipovan că a trimis memoriul solicitat. *Garches, 2. 06. 1940*, 14x9. Inv. 1703/18.
35. Scrisoare prin care Traian Vuia îi cere lui G. Lipovan manuscrisul lucrării pentru a-l citi înainte de publicare. *Garches, 5. 12. 1941*, 14x18. Inv. 1703/8.
36. Carte poştală dactilografiată, semnată de T. Vuia, prin care îl anunţă pe G. Lipovan că îi va trimite fotografiile şi schiţa biografică corectată. *Paris, 20. 05. 1943*, 14,8 x 10,4. Inv. 1703/19.
37. Scrisoare dactilografiată, semnată de T. Vuia, prin care acesta îi recomandă lui G. Lipovan să aibă multă răbdare, să nu se grăbească atunci când e vorba de o lucrare ca aceea pe care o scria. Îl roagă să elimine partea biografică. *Paris, 06. 1943*, 20,2 x 27. Inv. 1703/12.
38. T. Vuia îl anunţă pe G. Lipovan că i-a trimis şi ultima parte din manuscris. Specifică faptul că el şi-a înzestrat avionul cu o singură elice, contrar părerilor existente până atunci că ar fi necesare două elice care să se rotească în sens contrar. *Garches, 7. 07. 1943*, 20,5 x 27. Inv. 1703/15.
39. Traian Vuia relatează despre plecarea sa la Paris şi drumul prin Budapesta şi Viena pe care l-a făcut cu mijloace proprii. Lugojenii l-au ajutat la construcţia aeroplanului. *Garches, 24. 08. 1943*, 20,1 x 27. Inv. 1703/14.
40. T. Vuia îi cere lui G. Lipovan întregul manuscris al lucrării pentru a-l citi. *Garches, 18. 12. 1943*, 13,5 x 21. Inv. 1703/9.
41. Carte poştală prin care Traian Vuia îl anunţă pe G. Lipovan că i-a trimis şi ultima parte din manuscris. *Garches, 20. 01. 1944*, 14,5 x 10,4. Inv. 1703/20.
42. Scrisoare prin care Traian Vuia îi aduce la cunoştinţă lui G. Lipovan că i-a trimis în 1939 sau 1940, împreună cu manuscrisul lucrării şi un text al său care putea fi folosit ca prefaţă. *Sevirac-le-Chateau, 13. 09. 1945*, 13,2 x 17,7. Inv. 1703/10.
43. Scrisoare dactilografiată, semnată de Traian Vuia, prin care acesta îi mulţumeşte lui G. Lipovan pentru veştile bune. S-a simţit mişcat de onoarea ce i s-a făcut fiind proclamat membru al Academiei. In partea de jos, P. Ciolan îi cere lui G. Lipovan manuscrisul, spre a fi văzut de T. Vuia. *Garches, 1. 07. 1946*, 20,5 x 27,5. Inv. 1703/13.

b) Scrisori ale lui Traian Vuia către Caius Brediceanu

44. Scrisoare a lui Traian Vuia către Caius Brediceanu în care face referiri la Coriolan Brediceanu, despre care Aurel Peteanu a scris o monografie. *Garches, 4. 04. 1936,* 21 x 26,8. Inv. 10646.
45. Traian Vuia îi aduce la cunoştinţă lui C. Brediceanu că a fost anunţat de Ataşatul Aerului de pe lângă Ambasada României la Paris că i s-a acordat o "pensie viageră". *Garches, 21. 02. 1939*, 21 x 27. Inv. 10645.
46. Traian Vuia îi mulţumeşte lui Caius Brediceanu pentru ajutorul bănesc, care îi va permite să facă o cură de trei săptămâni în staţiunea Mont-Dore. *Garches, 22. 03. 1939*, 14 x 17,8. Inv. 10642.
47. Traian Vuia îl anunţă pe Caius Brediceanu că trebuie să vadă împreună cartea lui G. Lipovan, pe care o doreşte să fie o istorie bine documentată a aviaţiei. *Paris, 26. 06. 1939*, 15,4 x 18,9. Inv. 10643.
48. Traian Vuia îl informează pe Caius Brediceanu despre atmosfera de la Paris cu prilejul izbucnirii celui de al doilea război mondial, exprimându-şi totodată speranţa că România îşi va păstra "frontierele intacte de orice invaziune". *Garches, 7. 09. 1939*, 21 x 26,8. Inv. 10644.
49. Traian Vuia îl înştiinţează pe Caius Brediceanu că a primit un cec de 5000 fr. de la ataşatul aerului Nicolau. *Paris, 13. 03. 1940*, 13,3 x 20,8. Inv. 10641.

c) Scrisori ale lui Traian Vuia către familie

50. Scrisoare adresată de Traian Vuia lui Ioan, cumnatul său, prin care îi cere veşti şi îl anunţă că i-a trimis 20 coroane. *Paris, 9 octombrie 1906*, 11 x 17,3. Inv. 4045/8.
51. Scrisoare adresată de Traian Vuia nepoatei sale Cornelia, prin care promite familiei ajutor. *Garches, 12. 01. 1911*, 11,3 x 18,4. Inv. 1735/5.
52. Traian Vuia anunţă pe nepoata sa Cornelia că trimite 20 coroane pentru ca fratele ei să poată urma şcoala civilă. *Garches, 16. 06. 1914*, 11,4 x 7,3. Inv. 1735/6.
53. Traian Vuia îi comunică Corneliei faptul că a renunţat la candidatură, că a fost bolnav şi a dus-o greu în timpul războiului. *Paris, 11 noiembrie 1919*, 13,6 x 9,2. Inv. 4045/7.
54. Traian Vuia îşi exprimă întristarea asupra faptulu că fratele Corneliei, Traian, "nu a învăţat nici o meserie şi că este uşuratic". *Garches, 28. 03. 1925*, 13,4 x 20,8. Inv. 1735/7.
55. Traian Vuia o anunţă pe Cornelia că îi trimite 3000 de lei prin George Dobrin de la Lugoj. *Garches, 19. 01. 1927*, 13,2 x 20,8. Inv. 1735/8.

56. Traian Vuia se adresează fiicei Corneliei, Stela, și își exprimă bucuria pentru rezultatele bune la învățătură ale acesteia. *Garches, 24. 01. 1927*, 13,2 x 20,8. Inv. 1735/9.
57. Carte poştală adresată Aurorei Manzur, prin care Traian Vuia îi urează "curaj" în studiul limbii franceze. *Paris, 17 ianuarie 1928*, 13,5 x 8,8. Inv. 20936/1.
58. Carte poştală adresată lui Ghighi prin care Traian Vuia își exprimă speranța de a se revedea la Paris şi totodată regretul pentru moartea lui Valeriu Branişte. *Paris, 17 ianuarie 1928*, 13,5 x 8,8. Inv. 20936/2.
59. Traian Vuia sfătuieşte pe Cornelia în privința îngrijirii fiicei acesteia, care a fost bolnavă. *Garches, 5. 06. 1929*, 13,6 x 18. Inv. 1735/10.
60. Traian Vuia anunță trimiterea a 3000 de lei. *Garches, 8. 09. 1930*, 13,5 x 18. Inv. 1735/11.
61. Traian Vuia o anunță pe Cornelia că a primit scrisoarea fratelui acesteia, Traian, şi a expediat 10 000 de lei. *Garches, 27 septembrie 1931*, 13,4 x 10,5. Inv. 4045/6.
62. Traian Vuia își exprimă durerea pentru moartea fiului Corneliei, Mircea. *Garches, 28. 02. 1932*, 13,5 x 20,8. Inv. 1735/12.
63. Traian Vuia o anunță pe Cornelia că a intervenit pentru Stela şi regretă moartea lui Traian. *Garches, 7. 06. 1935*, 10,5 x 13,5. Inv. 1735/13.
64. Carte poştală prin care Traian Vuia îi cere Corneliei adresa lui Petrugan. *Garches, 31 decembrie 1936*, 14,7 x 10,4. Inv. 4045/5.
65. Traian Vuia anunță pe Cornelia că alătură un cec de 5000 de lei, pe care îi poate încasa de la Banca Românească din Arad. *Garches, 16. 06. 1937*, 13,4 x 21. Inv. 1735/14.
66. Traian Vuia o anunță pe Cornelia că nu poate veni la nunta Stelei. *Garches, 4. 02. 1938,* 20,7 x 15,5. Inv. 1735/15.
67. Traian Vuia confirmă primirea a două fotografii cu tinerii căsătoriți şi le transmite urări de mult noroc. *Garches, 16 iulie 1938,* 14 x 9. Inv. 4045.
68. Traian Vuia sfătuieşte pe Cornelia să nu locuiască împreună cu tinerii căsătoriți, deoarece "tinerii cu bătrânii se înțeleg rar". *Garches, 25 iunie 1939,* 15,3 x 18,8. Inv. 1735/16.
69. Carte poştală prin care Traian Vuia transmite Corneliei şi familiei sale "An Nou fericit". *Garches, 1 ianuarie 1943,* 15 x 10,3. Inv. 4045/3.
70. Traian Vuia se adresează nepotului său Romul, urându-i "mult noroc, răbdare și perseverență" în a învăța ingineria. *Garches, 26 decembrie 1943.* Inv. 1735/21 (copie).
71. Carte poştală prin care Traian Vuia își exprimă bucuria în legătură cu situația bună pe care o are Cornelia. *Garches, 30 decembrie 1943,* 14,8 x 10,2. Inv. 1735/17.

72. Un fragment dintr-o scrisoare a lui Traian Vuia, prin care îşi exprimă bucuria asupra situaţiei fericite a Corneliei. *Garches, 30 ianuarie 1944,* 13,5 x 10,5. Inv. 1735/20.
73. Carte poştală dactilografiată, semnată de Traian Vuia, prin care îşi exprimă regretul pentru moartea mamei lui Şerban. *Garches, 1 iunie 1944,* 14,8 x 10,3. Inv. 4045/2.
74. Carte poştală prin care Traian Vuia îi cere Corneliei veşti despre framilia profesorului Şerban. *Garches, 15 iulie 1944,* 14,8 x 10,2. Inv. 1735/18.
75. Carte poştală prin care Traian Vuia îi cere Corneliei veşti. *Garches, 10 mai 1945,* 14,8 x 10,2. Inv. 1735/19.
76. Scrisoare prin care Traian Vuia o roagă pe Cornelia să se îngrijească de fiica lui Traian şi a Sidei din Bujor. *Garches, 6 noiembrie 1945,* 13,2 x 20. Inv. 4045/1.

III. FOTOGRAFII

a) Aeroplane

77. Aeroplanul "Vuia nr. l" în timpul experimentării pe teren. 5. 02. 1906, 16 x ll. Inv. 1704/1.
78. Aeroplanul "Vuia nr. 1" în curs de pregătire pentru experimentare. 6. 03. 1906, 17 x 12. Inv. 1704/2.
79. Aeroplanul "Vuia nr. 1" în curs de pregătire pentru experimentare. 6. 03. 1906, 23 x 15. Inv. 1704/3.
80. Aeroplanul "Vuia nr. 1". Experimentarea forţei de tracţiune a motorului. 18. 03. 1906, 18 x 13. Inv. 1704/9.
81. Aeroplanul "Vuia nr. l" rulând pe pământ ca să atingă viteza necesară realizării sustentaţiei. 18. 03. 1906, 23,3 x 15,2. Inv. 1704/10.
82. Aeroplanul "Vuia nr. 1". Vedere mai apropiată a aparatelor auxiliare montate pe maşină. 1906, 10,8 x 15,6. Inv. 1704/8.
83. Aeroplanul "Vuia nr. 1". Vedere a aparatelor auxiliare montate pe maşină. 1906, 11 x 15,6. Inv. 1704/12.
84. Aeroplanul "Vuia nr. 1 bis". Pregătire pentru zbor. 7. 10. 1906. Inv. 1704/6.
85. Aeroplanul "Vuia nr. 1 bis". Pregătire pentru zbor. 14. 10. 1906, 11,5 x 9. Inv. 1704/23.
86. Experienţă de zbor soldată cu unele stricăciuni pentru aparat. 26. 01. 1907, 15,8 x 11,5. Inv. 1704/22.
87. Monoplanul lui Traian Vuia şi biplanul Voisin pe terenul de experimentare. 27. 03. 1907, 18 x 13. Inv. 1704/20.

88. Aeroplanul “Vuia nr. 1 bis” rulează pe pământ pentru a-şi câştiga viteza necesară decolării. 27. 03. 1907, 14,3 x 8,7. Inv. 1704/21.
89. Aeroplanul “Vuia nr. 2” în curs de pregătire pentru zbor. 1907, 17 x 12. inv. 1704/4.
90. Aeroplanul “Vuia nr. 2”. La pregătirea pentru zbor asistă ing. L. Levasseur, constructorul motorului “Antoinette”. 1907, 15,5 x 11. Inv. 1704/5.
91. Aeroplanul “Vuia nr. 2” în curs de pregătire pentru zbor. 1907, 15,8 x 11. Inv. 1704/7.
92. Vedere din faţă a aeroplanului “Vuia nr. 2”. 1907, 15,8 x ll. Inv. 1704/19.
93. Vedere mai apropiată a aeroplanului “Vuia nr. 2”. 1907, 15,8 x 11. Inv. 1704/17.
94. Experienţă de zbor soldată cu distrugerea parţială a trenului de aterizare. 1907, 16,8 x 11,8. Inv. 1704/13.
95. Aspect al experienţei de zbor soldată cu distrugerea parţială a trenului de aterizare. 1907, 22,8 x 14,7. Inv. 1704/14.
96. Aeroplanul “Vuia nr. 2” în timpul unei experienţe de zbor. 1907, 11,5 x 8,5. Inv. 1704/18.
97. Aeroplanul “Vuia nr. 2” cu aripile repliate rulează pe pământ. 1907, 18 x 13. Inv. 1704/15.
98. Aeroplanul “Vuia nr. 2” în timpul experimentării cu aripile repliate. 1907, 22,8 x 14,6. Inv. 1704/16.
99. Fotografie reprezentând macheta aeroplanului “Vuia nr. 1”, 22,8 x 16. Inv. 1704/11.

b) Elicoptere

100. Vedere laterală a elicopterului “Vuia nr. 1”, 1918, 17,2 x 8,5. Inv. 1708/2.
101. Montarea elicopterului “Vuia nr. 1”, aprilie 1920, 21,7 x 13. Inv. 1708/1.
102. Vedere a elicopterului “Vuia nr. 1”, 1920, 21,7 x 13. Inv. 1708/1.
103. Elicopterul “Vuia nr. 1” în hangarul de la Yuvissy, 1920, 16,8 x 11,8. Inv. 1708/14.
104. Hangarul de la Yuvissy, 1920, 17,6 x 13. Inv. 1708/15.
105. Elicopterul “Vuia nr. 2”, 1922, 17,6 x 11,8. Inv. 1708/7.
106. Elicopterul “Vuia nr. 2” cu rotoarele amplasate lateral, în acelaşi plan, 1922, 17,3 x 11,8. Inv. 1708/6.
107. Elicopterul “Vuia nr. 2” văzut din spate, 1922, 14,8 x 10,2. Inv. 1708/5.

108. Elicopterul “Vuia nr. 2”. Vedere laterală, 1922, 16,3 x 11. Inv. 1708/13.
109. Elicopterul “Vuia nr. 2” văzut de aproape, 1922, 16,2 x 11,5. Inv. 1708/4.
110. Elicopterul “Vuia nr. 2” în curs de încercare, 1924-1925, 17,6 x 13. Inv. 1708/8.
111. Elicopterul “Vuia nr. 2” în curs de montare, 1924-1925, 17,5 x 13. Inv. 1708/9.
112. Elicopterul “Vuia nr. 2”. Vedere a părților rotative, 1924-1925, 17,5 x 13. Inv. 1708/10.
113. Elicopterul “Vuia nr. 2”. Pregătire pentru zbor, 31. 10. 1925, 17,5 x 13. Inv. 1708/11.
114. Elicopterul “Vuia nr. 2” pe terenul de la Yssy-les-Moulineaux, 1925, 16,8 x 11. Inv. 1708/12.

c) Alte fotografii ale lui Traian Vuia

115. Fotografie reprezentând pe Traian Vuia la plecarea din țară la Paris, 1902, 6,4 x 9,2. Inv. 3458.
116. Traian Vuia în locuința sa de la Paris. 1919, 10 x 14,2. Inv. 3457.
117. Traian Vuia alături de macheta elicopterului său. 18 x 24. Inv. 1708/16.
118. Un grup în gara Saint Lazarre, unde se găsește și Traian Vuia. 12 x 8,3. Inv. 3461.
119. Traian Vuia la Garches, 5. 01. 1939, 6 x 7,5. Inv. 10647/1.
120. Traian Vuia la Garches, 5. 01. 1939, 6 x 7,5. Inv. 10647/2.
121. Traian Vuia la Garches, împreună cu un grup de apropiați, 1948, 8,7 x 6. Inv. 3459.
122. Traian Vuia alături de Marcel Yvonneau, 1949, 14,5 x 19,5. Inv. 1735/3.
123. Ședința festivă de la Academia Română cu ocazia inaugurării expoziției “Traian Vuia” la București. Vorbește academicianul francez Charles Dolfius, director al Muzeului Aerului din Paris, 2. 10. 1957, 8,2 x 5,3. Inv. 3460.

d) Fotografii ale rudelor lui Traian Vuia

124. Fotografie reprezentând pe Elena Vuia, sora lui Traian Vuia, 1887, 6,5 x 10,4. Inv. 3465.
125. Elena Vuia, căsătoriă Iovănescu, 7,5 x 11. Inv. 1735/4.
126. Elena Vuia cu cei doi copii ai săi, 11 x 8,3. Inv. 3462.
127. Cornelia Iovănescu, nepoata de soră a lui Traian Vuia, 1906, 6,5 x 10,5. Inv. 3466.

128. Aspect din Făget, 1925, 13,7 x 8,7. Inv. 3467.
129. Sora lui Traian Vuia, Ghizela, cu copiii, 8,7 x 13,7. Inv. 3463.
130. Sora lui Traian Vuia, Ghizela, 5,6 x 9. Inv. 3464.
131. Doi strănepoţi ai lui Traian Vuia, 6,3 x 9. Inv. 3468.
132. Fotografie de la nepoata lui Traian Vuia, Cornelia, 9,3 x 12,5. Inv. 3468.
133. Fotografie de la nepoata lui Traian Vuia, Cornelia, 8,7 x 13. Inv. 3468.
134. Fotografie de la Cornelia, nepoata lui Traian Vuia, 8,5 x 13,7. Inv. 3468.
135. O strănepoată a lui Traian Vuia, 5,5 x 8,3. Inv. 3468.

IV. DIVERSE

136. Desen executat de Traian Vuia, elev în clasa a III-a. Peisaj, colorat, creion pe hârtie carton, 29 x 42, Inv. 8105.
137. Fotocopie după originalul aflat în Franța, reprezentând brevetul de invenție al generatorului de aburi a lui Traian Vuia, octombrie 1931, 20 x 30,2. Inv. 1712.
138. Ceas de mână care a aparţinut lui Traian Vuia, ø 3,5. Inv. 1735/1.
139. Obiect decorativ, sculptat în lemn de Constantin Brâncuși şi dăruit lui Traian Vuia, 17,5 x 22. Inv. 1735/2.
140. Caiet cu însemnările nepoatei lui Traian Vuia privind convorbirile acestuia cu T. Petrugan, 31 pagini. Inv. 3470.
141. Carnet cu însemnări ale Corneliei Mateiaș, nepoata lui Traian Vuia. Pagini răzlețe. Inv. 3469.

Bibliografie selectivă

SURSE ARHIVISTICE

– Arhiva familiei Brediceanu, prin deosebita amabilitate şi generozitate a muzicianului Mihai Brediceanu, căruia îi mulţumim şi pe această cale.

– Arhivele Statului Bucureşti, *fond George Lipovan* şi *colecția de microfilme – "Franța".*

– Arhivele Statului Deva, *fond Mica și Astra.*

– Arhivele Statului Timişoara, *fond Institutul de credit și economii Albina, filiala Lugoj* şi *fond Aurel Cosma.*

– Biblioteca Academiei Române, Bucureşti, *Manuscrise-Corespondență* şi *Arhiva Traian Vuia.*

– Biblioteca Centrală de Stat, Bucureşti, *fond manuscrise* şi *fond Saint-Georges.*

– Muzeul Banatului Timişoara, Arhiva Secţiei de istorie şi Colecţia *Memoriale, fond Traian Vuia.*

PUBLICAȚII PERIODICE

– *Dacia*, Timişoara, 1939-1944.
– *Drapelul*, Lugoj, 1901-1920.
– *Fruncea*, Timişoara, 1934-1944.
– *La Roumanie*, Paris, 1918-1919.
– *La Transylvanie*, Paris, 1918-1919.
– *Luceafărul*, Timişoara, 1935-1943.
– *Orizont*, Timişoara, 1964-1989.
– *Reşiţa,* Reşiţa, 1935-1939.
– *Sămânătorul,* Braşov, 1924.
– *Scrisul bănățean*, Timişoara, 1949-1963.
– *Vestul*, Timişoara, 1930-1945.

LUCRĂRI SPECIALE

– **Album Vlaicu**, Ed. Libertatea, Orăştie, 1936.

– **Aripi româneşti. Contribuţii la istoricul aeronauticii**, sub îngrijirea lui Constantin Şendrea şi Mihail Firu, Bucureşti, Ed. Militară, 1966.

– Borugă, Elena, **Aspecte din activitatea de publicist a lui Traian Vuia**, în *Banatica*, 1977, 4, pp. 507–519.

– Borugă, Elena, **Contribuţia savantului român Traian Vuia la dezvoltarea ştiinţei şi tehnicii mondiale, exemplu de muncă şi perseverenţă pentru tineret.** În *Anuarul Muzeului tehnic prof. ing. Dimitrie Leonida,* 1976-1977, Bucureşti, pp. 79-98.

– Borugă, Elena, **Contribuţia lui Traian Vuia la lupta pentru unitatea naţională, oglindită în articolele publicate în revista "La Transylvanie" (1918-1919),** în *Acta Musei Napocensis*, 1978, 15, pp. 531-543.

– Borugă, Elena, **Activitatea lui Traian Vuia pentru Unire (1918-1919),** în *Tibiscum,* 1979, pp. 355-364.

– Borugă, Elena, **Din corespondenţa lui Traian Vuia cu Caius Brediceanu,** în *Tibiscum* (Studii şi comunicări de etnografie-istorie), 1986, 6, pp. 315-323.

– Ciachir N., Radu Vasile, P. Cinghiţă, **Traian Vuia, neobosit luptător pentru unitatea naţională**, în *Sargetia* – Acta Musei Devensis, 1968, V, Sibiu, pp. 295-310.

– Carafoli, Elie, **Traian Vuia, cuceritor al aerului**, în *Analele Academiei*, vol. V., 1955, anexa a doua, Ed. Academiei, 1960, pp. 9-18.

– Clopoţel, I., **Amintiri şi portrete...**, Ed. Facla, Timişoara, 1973.

– Dudaş, Vasile, **Legiunea română din Franţa (1918-1919). Pagini de istorie militară şi diplomatică,** Ed. Mirton, Timişoara, 1996.

– Eftimiu, Victor, **Academos**, ESPLA, Bucureşti, 1955, pp. 138-139.

– Eftimiu, Victor, **Portrete şi amintiri**, Ed. pentru literatură, Bucureşti, 1965, p. 444-453.

– Gheorghiuc, C., **Zboruri celebre**, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1964.

– Gudju Ion, Gh. Iacobescu, Ovidiu Ionescu, **Construcţii aeronautice româneşti 1905-1970**, Ed. Militară, Bucureşti, 1970.

– Iacovachi, Ion. N., Cojocaru, Ion V. T., **Traian Vuia. Viaţa şi opera,** Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1988.

– Lipovan, G., **Traian Vuia – inventator şi realizator al zborului mecanic,** Ed. Tehnică, Bucureşti, 1956.

– Lipovan, G., **Traian Vuia – realizatorul zborului mecanic,** Ed. Tehnică, Bucureşti, 1956.

– Lipovan, G., **Traian Vuia**, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1966.

– Medeleanu, Horia, **Traian Vuia – Contribuţie la profilul politic al marelui inventator**, în *Ziridava*, 1975, 5, p. 95-103.

– Metea, Octavian, **O pagină nouă în istoria aeronauticii**, în *Orizont* din 5 octombrie 1972.

– Mețianu, Andrei, **Generatorul de abur cu ardere catalitică "Traian Vuia",** Ed. Tehnică, Bucureşti, 1957.

– Moroianu, Dinu, Ștefan, I.M., **Focul viu**, Ed. Științifică, Bucureşti, 1963.

– Popescu-Gogan, Petre, **Traian Vuia**, în *Contemporanul* din 29 septembrie 1972, p. 8.

– Porțeanu, Alexandru, **L'activité politique d'un grand homme de science roumain: Traian Vuia**, în *Revue Roumaine d'Histoire,* Bucureşti, 1973, 12, nr. 2, p. 317-333.

– Porțeanu, Alexandru, **Traian Vuia – militant social-politic, patriot**, în *Studii*. Revistă de istorie, 1973, 26, nr. 4, p. 767-783.

– **Români în rezistența franceză în anii celui de al doilea război mondial (amintiri),** Ed. Politică, Bucureşti, 1969.

– Suciu, I. D**., Traian Vuia. Noi contribuții documentare**, în *Studii.* Revistă de Istorie, 1973, 26, nr. 2, p. 367-375.

– Toescu, Crişan, **Traian Vuia**, Ed. Tineretului, Bucureşti, 1961.

– Traian Vuia, **Realizarea zborului mecanic. Mărturii**, Ed. Tehnică, Bucureşti, 1954, ediția a II-a, 1955, sub îngrijirea lui C. Nedelcu.

Traian Vuia
la plecarea la Paris

Traian Vuia în gara Saint Laizarre

Traian Vuia în locuința de la Garches, 1919

Elena Vuia Iovănescu

Genialul inventator Traian Vuia, la Garches în convalescență, 1948.

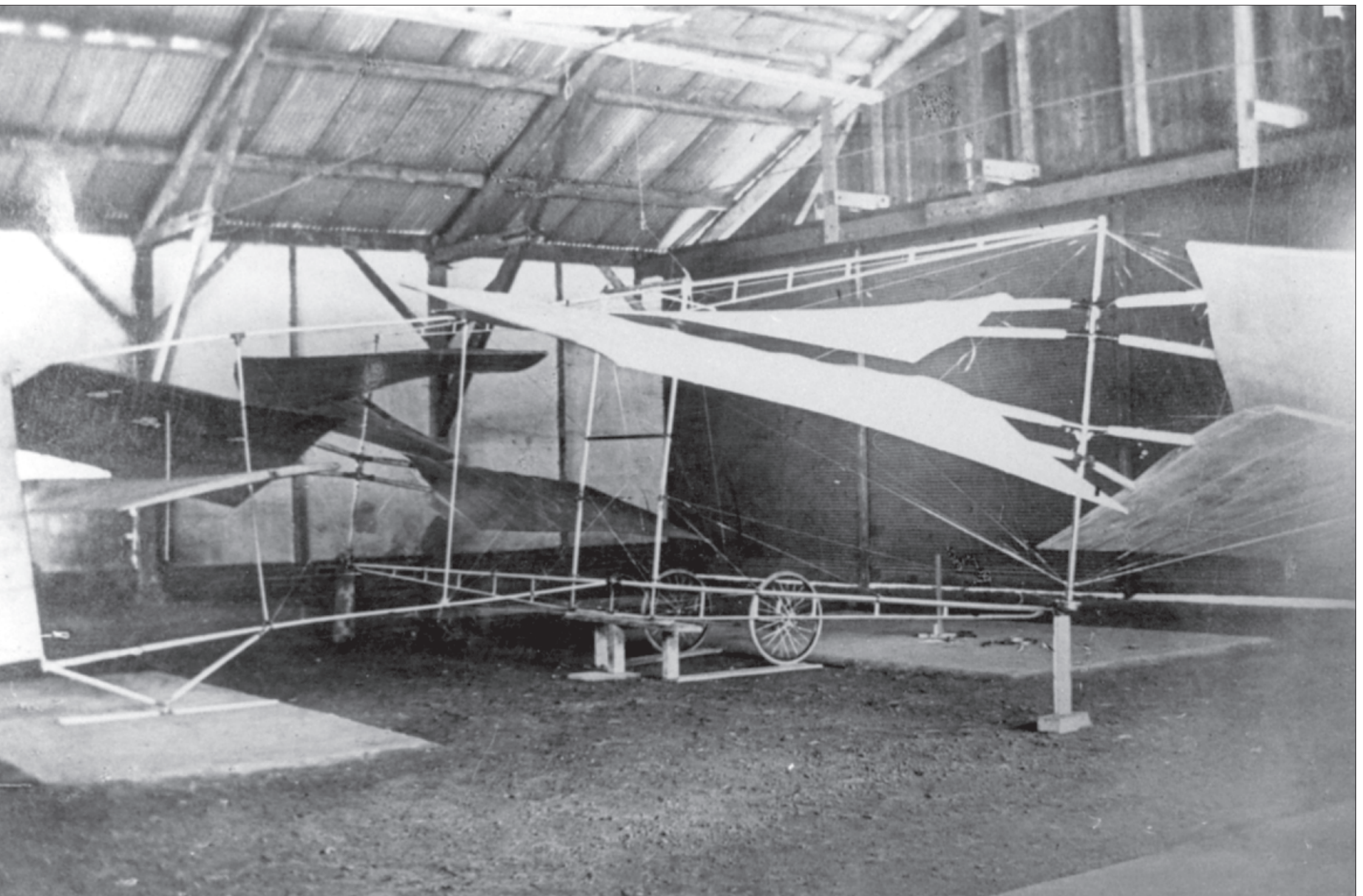
Elena Vuia Iovănescu și Traian Vuia

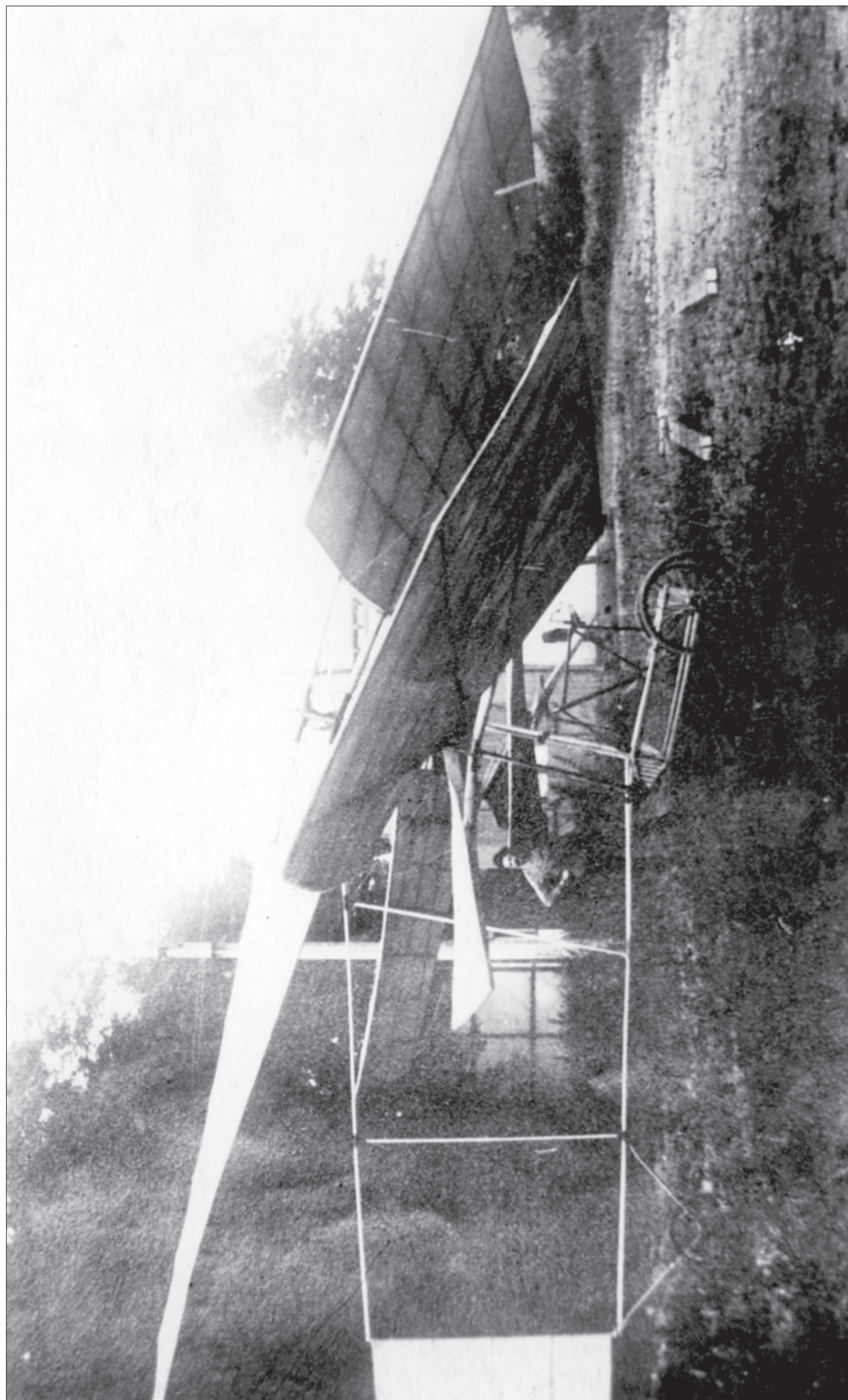
Hangarul de la Juvisy, 1920

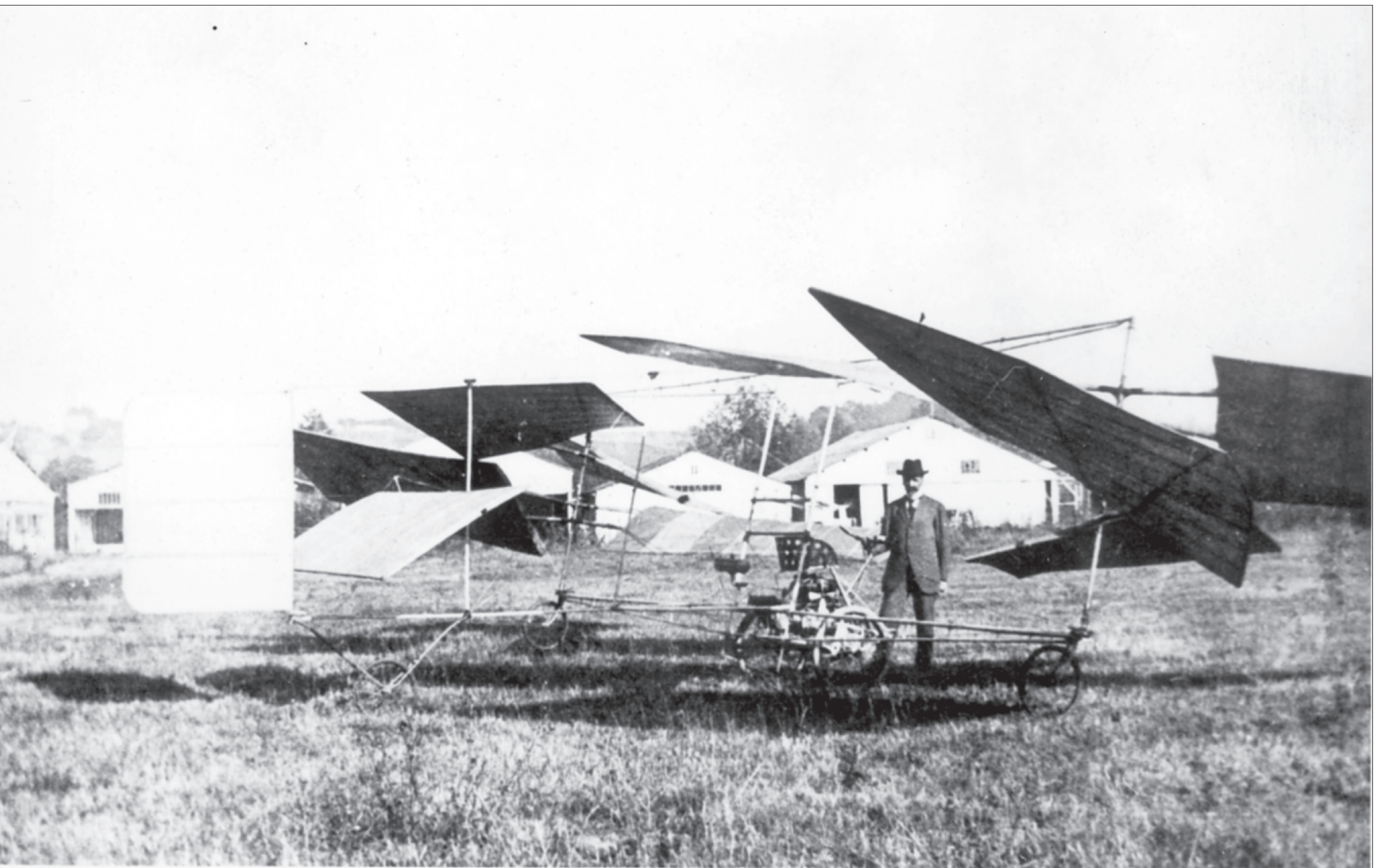
Ședința festivă de la Academia R.P.R. organizată cu ocazia inaugurării expoziției "Traian Vuia" de la București: 2.X.1957. Vorbește aeronautul francez Charles Dollfus, directorul Muzeului Aerului din Paris și publicist aeronautic cu renume mondial, autorul lucrării "Histoire de l'aeronnautique"

Mașina de studiu a lui Traian Vuia în hangarul de la Juvisy

Elicopter de studiu

Elicopterul “Vuia nr. 2” și colaboratorul lui Traian Vuia, Emmanuel Yvonneau

Garches (S et O), 16 Junie 1914
7. rue de Vaulon

Scumpă Cornelia,

Am primit scrisoarea ta și am auzit cu plăcere, că sînteți toți bine. Mă bucur, că Ionel încă se află bine. Aci alăturat 20 cor. pentru ca să poată frecuenta școala civilă.– Când va avea trebuință, n'ai decât să-mi scrii, îți voiu trimite și restul.

Vă îmbrățoșez pe toți

T. Vuia

Scrisoare către Cornelia

Garches, 25. Iunie 1939

Dragă Cornelia,

In răspuns la scrisoarea ta mă grăbesc să-ți scriu ce părere am în chestiunea ta. Cea ce îți scriu este o părere și nu un sfat. Știu că soacra se 'nțelege foarte rar cu ginerele. Deasemenea tinerii cu bătrânii se 'nțeleg rar. A sta singură este mai bine, îi poți vedea cât de des, dar a trăi împreună cu ei este mai greu. Stela te iubește, dar nu uita că odată măritată ține mai mult la bărbat decât la mamă. Stă pe loc, dacă nu vrei să-ți otrăvești zilele bătrâneții.-

Te îmbrățișează al tău unchiu

T. Vuia

Scrisoare către Cornelia

[illegible] Couton

Garches, 26 Dec. 1943
(Set 0)

Scumpe Nepoate Romul,

Am cetit cu interes scrisoarea DTale și m'am bucurat să aud că înveți ingineria. Sper să anu noro-cul să Te cunosc aici și să Te văd satisfăcut de cariera ce Ți ai ales. Iți doresc mult noroc, răbdare și perseveranță.

Al DTale
T. Vui–

Scrisoare către nepotul Romul

Tiparul executat la:

®
Imprimeria
MIRTON
Timişoara, str. Samuil Micu nr. 7
Tel.: 0256-225684, 0256-272926;
Fax: 0256-208924
E-mail: mirton@mirton.ro
www.mirton.ro

ISBN 978-973-52-0468-6